

Master in de journalistiek

De opiniepagina's van De Morgen

Een onderzoek naar het product van samenstelling
en het proces van samenstelling

Masterproef aangeboden door
Kato DECLERCQ
tot het behalen van de graad van
Master in de journalistiek

Promotor: Prof. Dr. Hedwig DE SMAELE

Academiejaar 2016-2017

Voorwoord

In de eerste plaats wil ik mijn promotor prof. dr. de Smaele bedanken. Ze is de meest behulpzame promotor die ik ooit heb gehad: ze gaf goede feedback, hielp me waar nodig en stond altijd klaar om mijn vele vragen te beantwoorden – wat ze altijd ook zeer snel deed. Ik ben ook mijn ouders en mijn vriend zeer dankbaar voor hun begrip en ondersteuning tijdens het schrijven van deze masterproef én tijdens mijn volledige studentenperiode. Tot slot ook bedankt aan mijn medestudenten voor de hulp en voor de vele leuke momenten dit jaar.

Persartikel

Te weinig diversiteit op de opiniepagina's van De Morgen

De opiniepagina's van een krant zijn een goed gelezen rubriek. Ze informeren de lezer over andermans mening. Maar wiens meningen verschijnen daar zoal en waar gaan de opiniestukken eigenlijk over? Studente Kato Declercq zocht het uit voor De Morgen en kwam tot de conclusie dat er op de opiniepagina's van die krant een gebrek is aan diversiteit.

Kato Declercq, studente Journalistiek aan de KU Leuven, vond in haar masterproef dat het altijd dezelfde soort auteurs en dezelfde paar thema's zijn die aan bod komen op de opiniepagina's van De Morgen. Voor haar onderzoek naar de samenstelling van de opiniepagina's van De Morgen analyseerde ze de opiniestukken die De Morgen in december 2016 en januari 2017 publiceerde en vroeg ze de Chef Opinie van de krant hoe hij te werk gaat.

Blanke mannen

Zeker op het vlak van de auteurs is het niet goed gesteld met de diversiteit. "Hoewel er heel wat verschillende personen aan het woord komen op de opiniepagina's van De Morgen, hebben die auteurs dikwijls dezelfde kenmerken.", schrijft Declercq.

Blanke mannen domineren de opiniepagina's. In haar onderzoek waren maar liefst driekwart van de auteurs mannen en het aantal auteurs uit de etnische meerderheid lag zelfs op 86,5 procent. Het bleek ook dat de auteurs van opiniestukken allemaal mensen zijn met een hoge sociaaleconomische status.

Declercq stelde ook vast dat de auteurs van opiniestukken heel vaak dezelfde functies uitoefenen. De meest typische functies zijn academicus, politicus en schrijver. Een toch wel verrassend resultaat was dat in een progressieve krant als De Morgen drie vierde van de schrijvers met politieke bezigheden lid was van een rechtse partij CD&V of NV-A. De verklaring daarvoor zou volgens Declercq zijn dat De Morgen op zoek gaat naar tegendraadsheid. De Chef Opinie van De Morgen, Ward Daenen, geeft aan dat zijn redactie eerder op zoek gaat naar meningen die verschillen van die van De Morgen als krant dan naar meningen die daarmee overeenstemmen.

Niet alleen bij de gastauteurs, maar ook in de kleine ploeg van vaste columnisten die schrijven voor De Morgen vond Declercq zeer weinig variatie. "Omdat het niet zo

moeilijk is om diversiteit te brengen in een vaste ploeg, vinden wij dat de redactie van De Morgen wel wat meer moeite zou mogen doen om zo'n diverse ploeg samen te stellen.", merkt Declercq daarover op. Uit haar onderzoek blijkt wel dat de hoeveelheid gastauteurs en de hoeveelheid vaste columnisten mooi in evenwicht is.

Overheersende onderwerpen

Bij de thema's vindt de studente al evenmin diversiteit op de opiniEPagina's van De Morgen. Er zijn zes thema's die constant terugkomen en daarvan zijn politiek, buitenland en mens en maatschappij de belangrijkste. Qua onderwerpen doen de opiniEPagina's van De Morgen het beter. "Met 92 verschillende onderwerpen op een totaal van 148 opiniestukken is er relatief veel variatie in de onderwerpen op de opiniEPagina's van De Morgen. Toch is er ook een groot aantal onderwerpen dat terugkomt."

Dat er op de opiniEPagina's niet altijd genoeg afwisseling van onderwerpen is, zou komen doordat in bepaalde periodes sommige onderwerpen gewoonweg het nieuws beheersen. In de periode die Declercq onderzocht gingen bijvoorbeeld

veel opiniestukken over de nieuwe Amerikaanse president Trump. Volgens de Chef opinie is er op de opiniEPagina's van De Morgen trouwens ook ruimte voor nieuwe onderwerpen. Die bewering werd bevestigd door Declercq's eigen onderzoek.

Dat Declercq niet veel diversiteit aantreft op de opiniEPagina's van De Morgen botst met de doelstellingen van De Morgen zelf. De Chef Opinie vertelde Declercq op alle vlakken diversiteit na te streven. Die diversiteit is voor hem wel geen prioriteit. Hij vindt het in de eerste plaats belangrijker dat een opiniestuk goed geschreven en goed beargumenteerd is. Naast schrijf- en argumentatiekwaliteit spelen ook nog criteria zoals nieuwheid en humor mee bij de selectie van een opiniestuk.

De masterstudente onderzocht ook in hoeverre in De Morgen echt debatten plaatsvinden op de opiniEPagina's. In tegenstelling tot wat je zou verwachten, bleek dat dat amper het geval is. "Aangezien het in twee maanden tijd slechts 4 keer voorkomt dat iemand een opiniestuk schrijft als reactie op een ander opiniestuk, is er op de opiniEPagina's van De Morgen zeker geen sprake van debat."

Inhoudsopgave

Inleiding	11
1. Literatuuroverzicht	13
1.1. Indeling en terminologie	13
1.2. Conceptuele verduidelijking	15
1.2.1. De opiniërende functie van de media	15
1.2.2. Deliberatieve democratie.....	16
1.2.3. Agenda-setting	17
1.2.4. Gatekeeping.....	18
1.3. Resultaten vorig onderzoek	19
1.3.1. Lezersbrieven	19
1.3.2. Opiniestukken.....	24
1.3.3. Commentaren	29
2. Onderzoeksdoel	31
2.1. Centrale onderzoeksvraag.....	31
2.2. Deelonderzoeksvragen en hypotheses.....	31
2.3. Relevantie	33
3. Methodologie.....	35
3.1. Onderzoeksobject.....	35
3.2. Onderzoeksmethodes	36
3.3. Kwantitatieve inhoudsanalyse.....	36
3.3.1. Dataverzameling.....	37
3.3.2. Meetinstrument.....	38
3.3.3. Verwerking en analyse	44
3.4. Diepte-interview(s)	44
3.4.1. Dataverzameling.....	44
3.4.2. Meetinstrument.....	45
3.4.3. Verwerking en analyse	45
4. Resultaten.....	46
4.1. Auteurs	46
4.1.1. Geslacht.....	46
4.1.2. Etniciteit	47

4.1.3. Verbondenheid	48
4.1.4. Functie	50
4.1.5. Besluit.....	59
4.2. Thema's, onderwerpen en standpunten.....	60
4.2.1. Thema.....	60
4.2.2. Onderwerp	66
4.2.3. Standpunt.....	70
4.2.4. Besluit.....	73
4.3. Redactioneel beleid	74
4.3.1. Functie en belang	74
4.3.2. Werkwijze	74
4.3.3. Selectie	77
4.3.4. Bewerking	81
4.3.5. Besluit.....	81
4.4. Discussie	82
Conclusie	84
Referentielijst	89
Bijlagen	94

Lijst met tabellen en figuren

Tabel 1 Frequentietabel geslacht auteur (N = 148)	46
Tabel 2 Kruistabel verbondenheid auteur en geslacht auteur (N = 148).....	47
Tabel 3 Frequentietabel etniciteit auteur (N = 148)	47
Tabel 4 Kruistabel geslacht auteur en etniciteit auteur (N = 148)	48
Tabel 5 Kruistabel verbondenheid auteur en etniciteit auteur (N = 148).....	48
Tabel 6 Frequentietabel verbondenheid auteur (N = 148)	49
Tabel 7 Kruistabel verbondenheid auteur en locatie opiniestuk (N = 148)	49
Tabel 8 Kruistabel verbondenheid auteur en omvang opiniestuk (N = 148)	50
Tabel 9 Frequentietabel eerste en tweede functie van de auteur (N = 148)	51
Tabel 10 Frequentietabel functies auteur, in volgorde van voorkomen (N = 148)	52
Tabel 11 Kruistabel geslacht auteur en functie auteur (N = 148)	53
Tabel 12 Kruistabel etniciteit auteur en functie auteur (N = 148)	54
Tabel 13 Kruistabel verbondenheid auteur en functie auteur (N = 148).....	56
Tabel 14 Frequentietabel politieke partij (N =25).....	58
Tabel 15 Frequentietabel universiteit (N = 49)	58
Tabel 16 Frequentietabel denktank (N = 13)	59
Tabel 17 Frequentietabel nieuwsorganisatie (N = 14)	59
Tabel 18 Frequentietabel thema opiniestuk, in volgorde van voorkomen (N = 148)	60
Tabel 19 Kruistabel geslacht auteur en thema opiniestuk (N = 148).....	61
Tabel 20 Kruistabel etniciteit auteur en thema opiniestuk (N = 148)	63
Tabel 21 Frequentietabel koppeling met nieuws (N = 148).....	67
Tabel 22 Kruistabel verbondenheid auteur en koppeling met nieuws (N = 148)	69
Tabel 23 Kruistabel locatie opiniestuk en koppeling met nieuws (N = 148).....	69
Tabel 24 Frequentietabel koppeling met opinie (N = 148)	70
Tabel 25 Frequentietabel standpunt opiniestuk (N = 148).....	71
Tabel 26 Kruistabel verbondenheid auteur en standpunt opiniestuk (N = 148).....	71
Figuur 1 Geslacht auteur per functie auteur (N = 148)	55
Figuur 2 Etniciteit auteur per functie auteur (N= 148).....	55
Figuur 3 Percentage thema opiniestuk per verwijzing op voorpagina (N = 148)	61

Figuur 4 Geslacht auteur per thema opiniestuk (N = 148).....	62
Figuur 5 Etniciteit auteur per thema opiniestuk (N = 148)	64
Figuur 6 Functie auteur per thema opiniestuk (N = 148).....	65
Figuur 7 Thema opiniestuk per functie auteur (N = 148)	66
Figuur 8 Koppeling met nieuws per thema opiniestuk (N = 148).....	68
Figuur 9 Standpunt opiniestuk per functie auteur (N = 148)	72
Figuur 10 Standpunt opiniestuk per thema opiniestuk (N = 148).....	73

Inleiding

In kranten is er een duidelijke scheiding tussen feit en opinie. Enerzijds zijn er de nieuwsartikels die strikt de feiten moeten leveren, zonder subjectieve inmenging. Anderzijds zijn er de opinieartikels die een plaats krijgen op aparte pagina's die duidelijk als opinie gemarkeerd zijn. Die opiniepagina's zijn de enige plek in de krant waar de eis van objectiviteit niet geldt. Terwijl de nieuwsartikels de lezer louter informeren, geven de opinieartikels meningen weer die de lezer helpen zelf tot een geïnformeerde opinie te komen (zie Cowling & Hamilton, 2011, pp. 47-48). De belangrijkste types artikels die tot de opiniepagina's behoren zijn het commentaar, het opiniestuk (waaronder ook vaste columns), de lezersbrief en – hoewel het eigenlijk geen artikel is – de cartoon.

De opiniepagina's van kranten zijn een interessant onderzoeksdomein, maar toch is onderzoek vooral beperkt gebleven tot de nieuwspagina's. Er zijn maar weinig onderzoeken gevoerd naar commentaarstukken en naar opiniestukken (zie bv. Alonso Belmonte 2007, p. 1). Naar lezersbrieven is iets meer onderzoek gevoerd, maar onder meer Raeymaeckers (2005, p. 200) wijst erop dat de hoeveelheid onderzoek niet evenredig is met de populariteit van de lezersbriefrubriek. In het bestaande onderzoek naar opiniepagina's zijn in grote lijnen twee stromingen te onderscheiden. Een deel van het onderzoek focust op de vraag hoe de opinieartikels geschreven zijn. Die onderzoeken kijken vanuit linguïstische of tekstuele hoek op welke manier de informatie gepresenteerd is (bv. Maddalena & Alonso Belmonte, 2011). Andere onderzoeken focussen op de inhoud en de samenstelling van opiniepagina's: wie schrijft wat waarover en welke redactionele processen zitten daarachter (bv. Day en Golan, 2005)? Het is in die tweede groep van onderzoeken dat deze masterproef kadert.

Voor de Vlaamse kranten is er al onderzoek gevoerd naar de samenstelling van de lezersbriefrubrieken, die vooral in de populaire Vlaamse kranten een aanzienlijke omvang hebben (zie Raeymaeckers, 2005). Voor zover we weten is er evenwel nog geen onderzoek gevoerd naar de samenstelling van de opiniepagina's van (een) Vlaamse krant(en) met een volledige opinierubriek. In Vlaanderen hebben enkel de kwaliteitskranten De Standaard en De Morgen en de financieel-economische kwaliteitskrant De Tijd een opinierubriek die de verschillende soorten opinieartikels bevat. Deze masterproef wil door een onderzoek naar de samenstelling van de opiniepagina's van De Morgen een eerste bijdrage leveren om die lacune in het onderzoek naar opiniepagina's op te vullen. De centrale onderzoeksvraag die we willen beantwoorden, is: *Hoe zijn/worden de opiniepagina's van De Morgen samengesteld?*

Om een antwoord te geven op die vraag, onderzoeken we twee aspecten van samenstelling: het product van samenstelling en het proces van samenstelling. Die tweeledigheid blijkt ook al uit de formulering van de centrale onderzoeksvraag. Het product van samenstelling, de afgewerkte opiniEPagina's, onderzoeken we door specifiek voor de opiniestukken van De Morgen na te gaan wie de auteurs zijn, welke thema's en onderwerpen die auteurs behandelen en welke standpunten ze innemen. We voeren daarvoor een kwantitatieve inhoudsanalyse uit op een corpus van twee maanden. Met het proces van samenstelling bedoelen we de wijze waarop de redactie van De Morgen te werk gaat om de opiniestukken te selecteren en tot de afgewerkte opiniEPagina's te komen. Om zicht te krijgen op dat redactioneel beleid, nemen we een diepte-interview af met de Chef Opinie van De Morgen.

In het eerste deel geven we een overzicht van de bestaande literatuur over de samenstelling van opiniEPagina's. Daarin verduidelijken we de gehanteerde terminologie, lichten we enkele belangrijke concepten toe en overlopen we de belangrijkste resultaten van eerder onderzoek. Daarna gaan we achtereenvolgens in op het onderzoeksdoel en de methodologie van deze masterproef. In deel vier presenteren we de resultaten van de kwantitatieve inhoudsanalyse en van het diepte-interview. We koppelen daarbij ook meteen terug naar de literatuur. Daarop volgt ten slotte de conclusie waarin we de belangrijkste bevindingen nog eens herhalen en waarin we wijzen op de beperkingen van ons onderzoek.

1. Literatuuroverzicht

Het literatuuroverzicht bestaat uit drie delen. Allereerst is het nuttig om de gebruikelijke invulling van opiniepagina's te beschrijven en de gebruikte terminologie voor opiniepagina's toe te lichten. Het tweede deel is meer theoretisch. Daarin leggen we een aantal concepten uit die relevant zijn met betrekking tot onderzoek naar opiniepagina's. Ten slotte overlopen we de belangrijkste bevindingen van eerder onderzoek naar de samenstelling van opiniepagina's.

1.1. Indeling en terminologie

In lijn met de traditie in *journalism studies* focust onderzoek naar opiniepagina's voornamelijk op de Verenigde Staten. De opiniepagina's die we in dit deel beschrijven zijn dan ook in eerste plaats die van Amerikaanse kranten, maar zoals Cowling en Hamilton (2011, p. 51) vermelden, hebben de meeste kranten dezelfde mix aan inhoud. Ook de belangrijkste terminologie in onderzoek naar opiniepagina's en opinieartikels komt uit de Amerikaanse traditie. Op het einde van dit deel stellen we daarom een Nederlandse terminologie voor die we doorheen de rest van deze masterproef zullen gebruiken.

In de krant zijn er de laatste honderd jaar enkele duidelijke conventies ontwikkeld voor opinieartikels. Die ontwikkelingen zijn gelinkt aan de ontwikkeling van een professionele norm voor nieuwsmedia zoals we die nu kennen, met daarbij de eis van strikte objectiviteit (zie bv. Cowling & Hamilton, 2011, p. 47, 51). Volgens die norm moet er altijd een duidelijk onderscheid zijn tussen feit en opinie. Daarom staan opinieartikels altijd op aparte pagina's in de krant die duidelijk gelabeld zijn als opinie. In het bestaande onderzoek worden die opiniepagina's voornamelijk aangeduid met de termen *editorial pages* (bv. Golan & Munno, 2014), *opinion pages* (bv. Wahl-Jorgensen, 2004) of *opinion section* (bv. Golan en Munno, 2014). Naast het onderscheid tussen feit en opinie bestaat er in de krant meestal ook nog een onderscheid tussen *editorial pages* en *op-ed pages* (zie bv. Cowling & Hamilton, 2011, p. 51).

De *editorial pages* kennen een lange traditie in de printmedia. Die pagina's bevatten de *editorial*, wat bij ons vaak het commentaar heet (zie o.a. Crawford, 2009, p. 455). In het Verenigd Koninkrijk krijgt het commentaar ook wel de naam *leader* of *leading article* (zie bv. Alonso Belmonte, 2007, p. 2). Het vaak anonieme commentaar geeft uitdrukking aan de mening van de krant als organisatie, over actuele zaken van publiek belang. Het is geschreven door de hoofdredacteur of door een ander lid van de redactie dat daarvoor aangesteld is. Op diezelfde

editorial pages staat vaak ook de rubriek met *letters to the editor*, lezersbrieven (zie o.a. Crawford, 2009, p. 455). Die rubriek is zeer populair en wordt ook zeer gewaardeerd door de lezers (Raeymaeckers, 2005, p. 200). In brieven die ze naar de krant opsturen, reageren lezers op de opinie of het nieuws uit de krant. Naast het commentaar en de lezersbrieven omvatten de editorial pages gewoonlijk ook een cartoon en soms ook een opiniestuk door een journalist (Ciofalo & Traverso, 1994, p. 52).

De *op-ed pages* met daarop de opiniestukken (soms ook *opinion pages* genoemd, zie bv. Crawford, 2009) zijn een recenter fenomeen. In 1970 publiceerde *The New York Times* voor het eerst formeel een opiniepagina op de rechterpagina tegenover de editorial page, die altijd op de linkerpagina van een krant stond (zie bv. Ciofalo, 1998, pp. 19-20). De naam *op-ed page* komt dan ook van *opposite the editorial*. Echt nieuw was het concept evenwel niet, want de krant *New York World* zou eind jaren twintig de eerste op-ed-pagina gepubliceerd hebben. Het was wel de officiële introductie in *The New York Times* die er een succes van maakte. Met ‘het ontstaan’ van de op-ed page was opinie in de krant niet langer gelimiteerd tot professionele journalisten. Vanaf dan konden ook burgers met een bepaalde expertise of beleidsmakers hun mening uiten over zaken van publiek belang (zie bv. Ciofalo, 1998, pp. 19-20).

Het opiniestuk krijgt omwille van zijn positie meestal de naam *op-ed*, maar er bestaan ook een behoorlijk aantal andere namen voor, zoals *opinion editorial* (zie bv. Golan & Wanta, 2004), *comment article* (zie bv. Alonso Belmonte, 2007) of *(opinion) column* (zie bv. Hynds, 1984 of Hoffman & Slater, 2007). Die termen zijn meestal van toepassing op zowel opiniestukken van gelegenheidsauteurs als op opiniestukken van vaste columnisten. Sommige auteurs maken echter het onderscheid tussen *op-ed* en *column*, waarbij op-eds eenmalige bijdragen zijn en columns herhaaldelijke bijdragen door vaste columnisten (zie bijvoorbeeld Sommer & Maycroft, 2008). In het Nederlands is *column* ook voorbehouden voor regelmatige bijdragen (Van Dale, 2015, p. 737).

Uit voorgaande bespreking blijkt duidelijk dat veel verschillende termen bestaan voor dezelfde concepten. Naast de al genoemde termen zijn er nog een aantal in omloop. Ook blijkt uit de bespreking dat eenzelfde term soms verschillende concepten omhelst (*opinion pages* kan bijvoorbeeld verwijzen naar de opiniepagina’s in hun geheel of naar de specifieke opiniepagina met de op-eds erop). Daarom, en ook voor de algehele verstaanbaarheid, gebruiken we in deze masterproef zoveel mogelijk de volgende Nederlandse termen: *opinieartikel* om te verwijzen naar alle soorten opinie in de krant en *commentaar*, *lezersbrief* en *opiniestuk* voor de drie subtypes. In *De Morgen* zelf noemt het commentaar *standpunt*. Voor editorial pages en op-ed

pages bestaan geen aparte Nederlandse termen, dus daarvoor behouden we de Engelse termen. In het onderzoek naar de opiniepagina's van De Morgen is het onderscheid tussen *editorial pages* en *op-ed pages* evenwel niet van belang. Vanaf deel 2 duiden we daarom alle soorten opiniepagina's aan als *opiniepagina's*.

1.2. Conceptuele verduidelijking

Nu we de basisbegrippen toegelicht hebben, kunnen we het hebben over een aantal theoretische concepten die van belang zijn in onderzoek naar (de samenstelling van) opiniepagina's. We beginnen met een bespreking van de opiniërende functie van de media. Vervolgens leggen we uit welke rol de concepten deliberatieve democratie, agenda-setting en gatekeeping spelen in het onderzoek naar opiniepagina's.

1.2.1. De opiniërende functie van de media

Aangezien deze masterproef handelt over de opiniepagina's in de krant, moeten we het concept publieke opinie kort aanhalen. Publieke opinie staat voor “collective judgments outside the sphere of government that affect political decision making” (Price, 1992, p. 8). Publieke opinie speelt een belangrijke rol in democratie, want het betekent dat burgers bewust en met kennis van zaken een stem kunnen uitbrengen in het proces van politieke besluitvorming. Het ruime begrip kan op twee verschillende manieren ingevuld worden: als optelsom van individuele opinies of als een meer collectief concept (zie Price, 1992). Welke van de twee visies aansluit bij opiniepagina's zal verder duidelijk worden. Om duidelijk te maken hoe publieke opinie gelinkt is met opiniepagina's moeten we het hebben over een van de functies van de media.

Een belangrijke functie van de media is de *correlation function* (i.e. de opiniërende functie): de media helpen een reactie op de omgeving te organiseren (zie Laswell, 1948). Het gaat erom dat “[...] the news media bring together contrasting ideas and views within the attentive public, report to its members what others think, and thus help to organize its collective reaction [to the political environment]” (Price, 1992, p. 81). De media helpen dus de publieke opinie organiseren. “Indeed, one of journalism's main roles consists precisely in stimulating a public conversation about issues of collective interest and, at the same time, providing a forum in which diverse voices can be heard.” (Anderson, Dardenne & Killenberg, 1994, p. 19).

In die opiniërende functie zitten twee elementen vervat. Ten eerste brengen de media het publiek op de hoogte van wat andere leden van het publiek denken over de politieke omgeving.

De media informeren het publiek dus niet alleen over nieuws, maar ook over opinie. Ten tweede bieden de media de mogelijkheid om verschillende meningen over de politiek samen te brengen. De media stellen het publiek met andere woorden in staat deel te nemen aan het politieke leven. Het is duidelijk dat die opiniërende functie vooral terug te vinden is op de opiniepagina's, waar verschillende leden van het publiek hun mening over het politieke gebeuren uiten. Op de opiniepagina's vind je natuurlijk niet alleen meningen van leden van het publiek. Ook meningen van de politieke actoren zelf en de mening van de redactie komen er aan bod. De functie van opiniepagina's is dus breder dan de correlation function in enge zin.

1.2.2. Deliberatieve democratie

Doordat op de opiniepagina's van een krant vrij opinies gegeven mogen worden, krijgen niet-journalisten er een stem. Om die reden zien zowel onderzoekers als krantenredacteuren de opiniepagina's als een forum voor publiek debat (zie bijvoorbeeld Wahl-Jorgensen, 1999, p. 53). Publiek debat, waarbij burgers van allerlei soort samenkomen en discussiëren over zaken die van publiek belang zijn, wordt op zijn beurt als een essentieel element gezien van democratie (zie bv. Wahl-Jorgensen, 2004, p. 60). Onderzoek naar lezersbrieven (zie o.m. Wahl-Jorgensen, 2002b) en onderzoek naar opiniestukken (zie o.m. Crawford, 2009), verwijst daarom vaak naar het concept (deliberatieve) democratie of naar het meer abstracte concept publieke sfeer. In onderzoek naar commentaren zijn die concepten niet relevant, want met de productie van het commentaar hebben lezers natuurlijk niets te maken.

De theorie van deliberatieve democratie linkt een democratisch politiek bestuur aan een proces van rationele deliberatie tussen burgers (bv. Cohen, 1997, p. 69). "This perspective emphasises the importance of all-inclusive public conversations, in which participants equally and freely deliberate on issues of concern in pursuit of the 'common good'." (Gregory & Hutchins, 2004, p. 188). In dat citaat zitten de belangrijkste elementen van de theorie vervat. Het doel van publieke deliberatie is het bereiken van consensus, de articulatie van een gedeeld begrip van het publieke belang (zie bv. Habermas, 1995, p. 67). Om tot een consensus te komen onder burgers moet er dialoog zijn. Conversatie is dan ook een kernelement in de theorie van de deliberatieve democratie. Die theorie komt eigenlijk overeen met de invulling van publieke opinie als iets collectiefs (zie Price, 1992, pp. 9-10). Nog een belangrijk element is inclusiviteit: alle burgers komen samen om te discussiëren als gelijken (zie bv. Cohen, 1997, p. 69). De theorie van de deliberatieve democratie legt verder ook nog de nadruk op het voorzien van

voorwaarden opdat publiek debat kan plaatsvinden. Onder andere de massamedia moeten fora bieden die burgers toelaten deel te nemen aan de deliberatie (Wahl-Jorgensen, 2002c, p. 187).

De notie van publieke sfeer, die geassocieerd wordt met het werk van Habermas (zie bv. Habermas, 1989), stamt uit die deliberatieve traditie (Crawford, 2009, p. 453). Een definitie van het concept illustreert duidelijk de link met de theorie van de deliberatieve democratie: “In its ideal form, where informed public opinion is created, the public sphere is that discursive area of social life where the exchange of information and the pursuit of critical-rational views on political issues of common concern take place.” (Dahlgren, 2002, p. 195). Habermas baseerde zich voor zijn model op de achttiende-eeuwse bourgeoisie die discussieerde in salons e.d. Vandaag komt de publieke sfeer niet tot stand in fysieke plaatsen, maar constitueren verschillende vormen van publiek debat zoals politieke activiteit, sociale bewegingen of de opiniepagina’s van de media samen de publieke sfeer (Mitman, Nikolaev & Porpora, 2012, p. 394). Hoewel het ideaal van de deliberatieve publieke sfeer al vaak gecontesteerd is (zie bv. Fraser, 1999), worden huidige vormen van publiek debat gewoonlijk afgetoetst aan dat ideaal (Dahlgren, 2001, p. 31).

1.2.3. Agenda-setting

Nieuwsmedia gaan traditioneel door als belangrijke *agenda-setters*. Een goede beschrijving van het concept is onder meer te vinden in McCombs (1997, p. 434):

Over time, the priorities reflected in the patterns of news coverage become to a considerable degree the priorities of the public agenda. This influence of the news agenda on the focus of public opinion is called the agenda-setting role of mass communication. Agenda-setting is about the transmission of salience, not the determination of opinions pro and con about a particular issue. In setting the public agenda, the news media influence the salience or prominence of that small number of issues that come to command public attention. For the most part, news media in democratic societies do not consciously and deliberately set the agenda. But they do set it inadvertently as a by-product of the necessity to choose a few topics for attention in each day’s news report.

Niet alleen nieuws, maar ook opinie bepaalt waaraan het publiek belang hecht. In het bestaand onderzoek over opiniepagina’s wordt dan ook regelmatig verwezen naar die agenda bepalende rol van de opiniepagina’s. Veel meer dan nieuwsartikels bepalen opinieartikels ook hoeveel

belang *beleidsmakers* aan bepaalde onderwerpen hechten: “They [op-eds] are meant to appeal either to policy makers or those who influence them and can have a significant impact upon the policy process, especially for those who stand outside of government.” (Sommer & Maycroft, 2008, p. 588). Net zoals nieuws voor het publiek een manier is om de politieke elite te controleren, is de formulering van opinie door het publiek namelijk een manier voor die politieke elite om de reacties van het publiek te surveilleren (Price, 1992, p. 82).

Regelmatig wordt ook beweerd dat opiniepagina’s de publieke opinie en de mening van de beleidsmakers echt zouden beïnvloeden (zie bv. Van Dijk, 1995 of Raeymaeckers, 2005, p. 199). Andere onderzoekers stellen echter dat de media wel in sterke mate bepalen *waarover* men denkt, maar dat ze weinig invloed hebben op *wat* men denkt (zie o.a. Cohen, 1963, p. 120 en Kingdon, 2003, pp. 57-61). Wat daar ook van aan is, er is alleszins overeenstemming over de agenda-settende functie van de media.

Aan de opiniepagina’s gaat er altijd een selectie van auteurs en onderwerpen vooraf. Zoals ook al uit het citaat hierboven bleek, speelt het proces van selectie dus een rol in de perceptie van hoe belangrijk een onderwerp is (zie ook Golan en Wanta, 2004, p. 73). Ook de manier waarop de mening over het onderwerp gepresenteerd wordt, is van invloed (Firmstone, 2008, p. 213), maar dat valt buiten het bestek van deze masterproef. Zie voor onderzoek over de presentatie van de opinie bijvoorbeeld framingonderzoek zoals dat van Hoffman en Slater (2007) of Johannessen (2015).

1.2.4. Gatekeeping

Of het nu om lezersbrieven, opiniestukken of commentaren gaat, de redactie bepaalt altijd wie niet of wel aan het woord komt over welke onderwerpen. Omdat de selectiepraktijken van de redactie zo sterk bepalen hoe de opiniepagina’s eruitzien, worden de redacteurs in onderzoek naar opiniepagina’s vaak *gatekeepers* genoemd (zie bv. Wahl-Jorgensen, 2001, p. 72 of Golan en Wanta, 2004).

Gatekeeping is een concept dat vaak bestudeerd is in verband met nieuwsartikels. Het verwijst naar het filterproces dat het mogelijke nieuws vernauwt en vormt tot het eigenlijke nieuws dat de media verspreiden (Shoemaker, Eichholz, Kim & Wrigley, 2001, p. 233). De *gatekeeper* is de journalist die beslist welk nieuws hij door zijn *gates* laat. Die beslissing gebeurt voornamelijk op basis van *news values*. Een nieuwsverhaal moet aan een of meer waarden voldoen voor het geselecteerd wordt. Een landmarkstudie naar nieuwsselectie is een artikel van

Galtung en Ruge (1965), waarin zij voor het eerst een reeks van zulke nieuwswaarden identificeren. Harcup en O'Neill hebben in 2001 en in 2016 de lijst van Galtung en Ruge geüpdatet. Enkele van de meest voorkomende nieuwswaarden zijn: elitepersonen, verrassing, negativiteit, omvang, relevantie en continuïteit (zie Harcup en O'Neill, 2016, p. 2, p. 13). Er zijn bovendien meerdere factoren die de selectie van nieuws beïnvloeden: de persoonlijke visies en waarden van de journalist, mediaroutines, de mediaorganisatie, externe invloeden en ideologie (zie Shoemaker en Reese, 1996). Shoemaker & Reese situeren de nieuwswaarden op het niveau van de mediaroutines.

Net als bij nieuws fungeren de redactieleden die instaan voor de opiniepagina's als gatekeepers. Wat ze doen gaat evenwel verder dan puur selecteren. Op de opiniepagina's zetten de redactieleden niet zomaar de poorten open voor auteurs en onderwerpen, maar zij dirigeren echt het debat (Cowling en Hamilton, 2011, p. 45). Zij bepalen welke onderwerpen op welke manier aan bod komen én ze bepalen wie een opinie mag brengen. Het is zelfs mogelijk dat ze zelf auteurs vragen om een opiniestuk te schrijven over een bepaald onderwerp. Volgens Cowling en Hamilton (2011, pp. 45-46) zijn journalisten die de opiniepagina's samenstellen daarom niet gewoon gatekeepers, maar wel "conductors of the dynamics of debate". Dat organisatieproces hebben Cowling en Hamilton (2011, p. 46) *orchestration* genoemd.

1.3. Resultaten vorig onderzoek

Ter afsluiting van het literatuuroverzicht geven we een overzicht van de belangrijkste resultaten van vorige onderzoeken naar de samenstelling van opiniepagina's. In de inleiding haalden we al aan dat er naar de samenstelling van opiniepagina's nog niet veel onderzoek is gevoerd. Dat zal ook blijken uit dit overzicht. In de onderzoeken die al gevoerd zijn, ligt de focus meestal op één soort opinieartikel. Daarom bespreken we de onderzoeken hier per categorie opinieartikels.

1.3.1. Lezersbrieven

Onderzoek naar lezersbrieven is sowieso al tamelijk schaars (zie Raeymaeckers, 2005, p. 200), maar naar de samenstelling van de lezersbriefruubriek is er zeker lange tijd amper onderzoek gevoerd (zie o.m. Wahl-Jorgensen, 2001, p. 304). Wahl-Jorgensen (1999, 2001, 2002a, 2002b, 2002c, 2004, 2007) was niet de eerste die de samenstelling van die rubriek onderzocht (zie bv. Hynds (1991) of Hill (1981)), maar ze was wel de eerste die op een systematische manier onderzoek deed naar "the complex social processes involved in the material production of letters pages" (Gregory en Hutchins, 2004, p. 187). Daarna volgden nog enkele onderzoeken

naar de samenstelling van lezersbrieftubrieken: Gregory en Hutchins (2004), Raeymaeckers (2005) en Torres da Silva (2012). De onderzoekers maken daarbij vooral gebruik van kwantitatieve inhoudsanalyse en diepte-interviews, maar vullen die methodes ook soms aan met methodes als observatie. Eerst bespreken we de lezersbrieven vanuit het ideaal van de deliberatieve democratie. Vervolgens kijken we welke selectie- en bewerkingsprocessen in de verschillende onderzoeken geïdentificeerd zijn. Tot slot focussen we nog even op de lezersbrieven in Vlaanderen. Raeymaeckers (2005) heeft namelijk de lezersbrieftubrieken van alle grote Vlaamse kranten onderzocht, en dus ook van De Morgen.

1.3.1.1. Het ideaal van de deliberatieve democratie

Wahl-Jorgensen vertrekt in haar onderzoeken naar Amerikaanse lezersbrieven telkens van het ideaal van de deliberatieve democratie. Omdat “editors see public deliberation as the sine qua non of democracy, and the letters section as one prime site for its articulation” (Wahl-Jorgensen, 2002b, p. 72), gaat ze na of dat ideaal in realiteit benaderd wordt. Ook Raeymaeckers (2005) bespreekt een stuk van haar onderzoek vanuit de invalshoek van de deliberatieve democratie. Ook de Vlaamse redacteurs geven namelijk aan dat ze de lezersbrieftubrieken als een plaats voor publiek debat zien (Raeymaeckers, 2005, p. 201). Uit die onderzoeken blijkt dat de bijdrage van lezersbrieven aan de democratie in de praktijk zeer beperkt is. Er zijn een aantal zaken die het bereiken van dat ideaal verhinderen.

Ten eerste is er in de sectie weinig sprake van interactie, een van de kernelementen van publiek debat. In plaats van een plek voor dialoog tussen lezers, is de lezersbrievenrubriek niet veel meer dan een simpele opsomming van individuele meningen pro en contra (zie Raeymaeckers, 2005, p.203 of Wahl-Jorgensen, 2002b, p.78). Ten tweede zouden de redacteurs, om echt het ideaal van democratie te realiseren, een goed beeld moeten hebben van hun publiek. Ook dat blijkt in de realiteit niet het geval te zijn (Raeymaeckers, 2005, p. 204 en Wahl-Jorgensen, 2002c). Ten derde zouden de lezers de inhoud van het publieke debat moeten bepalen (Raeymaeckers, 2005, p. 202). Dat betekent dat de lezersbrieven ook nieuwe onderwerpen zouden moeten kunnen introduceren. Uit de bespreking in het volgende deel zal echter blijken dat bekendheid van het onderwerp net een heel sterke factor is in het selecteren van lezersbrieven. Ten vierde zou debat in de lezersbrieftubriek moeten gaan over zaken van publiek belang, maar redacteurs hebben blijkbaar een voorkeur voor persoonlijke, emotionele verhalen van individuen (Wahl-Jorgensen, 2001).

De laatste en belangrijkste reden waarom het ideaal niet waargemaakt wordt, is dat er geen gelijke toegang is tot de rubriek. Wahl-Jorgensen (2002b, p. 78) noemt het publieke debat in de lezersbriefsectie een constructie van geselecteerde meningen en stemmen. Op basis van interviews met redacteurs heeft Wahl-Jorgensen (2002b, p. 78) vier selectiecriteria geïdentificeerd en het zijn die vier “rules” die “create an exclusive public forum that, despite the best efforts of editors, often works against the diversity of expression.” Die selectiecriteria zijn volgens haar geen instructies die de redacteurs moeten volgen, maar ongeschreven regels die volgen uit de routines van de nieuwsorganisatie waarin de redacteurs werken (zie bv. Wahl-Jorgensen, 1999, p. 2). Torres da Silva (2012, p. 252) vat de vier selectiecriteria mooi samen:

Firstly, the rule of relevance which signals that letters should respond to items already placed firmly on the agenda by the newspaper and should talk about newsworthy events. Secondly, the rule of entertainment which emphasizes that editors prefer touching and provocative letters (human interest and polemics). Thirdly, the rule of brevity which favours letters which are short and concise, which also allows the editor to publish the opinions of as many people as possible. And finally, the rule of authority which stresses that editors prefer well-written letters (grammar correction and eloquence in terms of style) and texts from persons of authority (the so-called “informed outsider”, who corresponds to cultural standards of expertise about a topic of discussion).

Het is vooral de laatste regel die ervoor zorgt dat brieven van lezers met een hoge sociaaleconomische status eerder gepubliceerd worden. De competentie die nodig is om een correcte en goed beargumenteerde brief te schrijven is namelijk gelinkt aan status (Wahl-Jorgensen, 2002b, p. 77). "The procedural rules ultimately benefit those who are privileged enough to play by the rules and discourage those who stumble into the public debat with good intentions, but poor manners." (Wahl-Jorgensen, 2007, p.159).

1.3.1.2. Selectie-en bewerkingsprocessen

Gregory en Hutchins (2004, pp. 187-188) zijn vol lof over het onderzoek van Wahl-Jorgensen, omdat zij expliciet erkent dat redacties dagelijks lezersbrieven moeten selecteren en bewerken:

The letters to the editor page is not an open channel of communication between individuals in a public space of rational, twoway debate, but a complex social space mediated by the routine practices of editorial staff. It is this mediation process that has a fundamental effect on the content and shape of public communication.

Ook onderzoekers die niet zozeer begaan zijn met het democratische ideaal hebben in navolging van Wahl-Jorgensen onderzoek gedaan naar de redactionele selectie-en bewerkingsprocessen en zijn tot de conclusie gekomen dat de lezersbrievenrubriek een constructie is. De algemene conclusie van Gregory & Hutchins (2004, p. 197) is bijvoorbeeld dat “[...] the operation of public discourse [is] an ongoing process of mediation and negotiation grounded in everyday social practices.”

Gregory en Hutchins (2004) voerden onderzoek naar de selectiepraktijken bij een regionale Australische krant. Net als Wahl-Jorgensen spreken Gregory en Hutchins (2004, p. 196) niet van strikte regels voor selectie, maar van selectiecriteria die de normen, waarden en routines van de nieuwsorganisatie weerspiegelen. Gregory en Hutchins (2004, p. 196) maken daarbij wel een onderscheid tussen meer formele selectieprocedures, die gebonden zijn aan economische en sociale beperkingen, en meer informele selectiepraktijken, die gebonden zijn aan culturele opvattingen. Formele praktijken zijn bijvoorbeeld selectie op basis van lengte, identificatie van de auteur en fatsoenlijkheid. Informele selectiepraktijken bepalen wat de redacteurs goede of slechte brieven vinden en zijn criteria als nabijheid of tijdloosheid (Gregory & Hutchins, 2004, pp.193-196).

Volgens Raeymaeckers (2005, p. 209) gebruiken alle Vlaamse redacteurs dezelfde basiscriteria: de lezer moet zich volledig identificeren, de redacteur heeft het recht om de brief te bewerken en de brief mag niemand discrimineren of schofferen. Die criteria zouden we ook bij de formele praktijken van Gregory en Hutchins kunnen klasseren. Verder noemt Raeymaeckers (2005, p. 209) nog enkele belangrijke selectiecriteria: topicaliteit van het onderwerp (cfr. *rule of relevance*), nieuwheid van de argumenten en een levendige stijl en duidelijke argumentatie. De *rule of brevity* passen alle Vlaamse redacteurs streng toe (Raeymaeckers, 2005, p. 218). De *rule of entertainment* hanteren dan weer enkel redacteurs van populaire kranten. Enkel zij aanvaardden meer emotionele brieven.

Raeymaeckers (2005, p. 209) besteedt ook aandacht aan de bewerkingspraktijken. De redacteurs gaven aan dat ongeveer alle brieven ingekort en grammaticaal verbeterd moeten worden. Een belangrijk verschil is echter dat redacteurs van kwaliteitskranten (waaronder De Morgen) kiezen voor brieven die niet veel bewerking nodig hebben, terwijl ze bij de populaire kranten (bv. Het Laatste Nieuws) ook minder goed geschreven brieven opnemen na een grondige verbetering. Dat betekent dat in de kwaliteitskranten vooral brieven van lezers met een hogere sociaaleconomische status gepubliceerd worden, terwijl populaire kranten ook

minder eloquente lezers aan het woord laten. Wahl-Jorgensens *rule of authority* is dus enkel van toepassing op de Vlaamse kwaliteitskranten (Raeymaeckers, 2005, p. 218).

De selectiecriteria die uit Torres da Silva haar onderzoek van vier Portugese kranten naar voren komen zijn vergelijkbaar met die van vorig onderzoek: relevantie van het onderwerp, beknoptheid en korthed, en kwaliteit van schrijfstijl en van argumentatie (Torres da Silva, 2012, p. 258). Net als Raeymaeckers vindt Torres da Silva (2012, p. 258) dat schrijfcapaciteiten van de lezers niet bij alle kranten per se een criterium zijn: bij twee van de vier kranten past men gewoon meer bewerkingen toe om de minder goed geformuleerde stukken toch te publiceren. Toch speelt status mee, want sommige redacteurs geven aan dat de sociale status van de lezer soms een expliciet selectiecriteria is (Torres da Silva, 2012, pp. 258-259). Bovendien stelt Torres da Silva (2012, p. 260) net als Wahl-Jorgensen (2002) en Gregory en Hutchins (2004) dat de selectie van lezersbrieven bepaald is door geïnternaliseerde journalistieke routines en organisatiepraktijken.

1.3.1.3. Lezersbrieven in Vlaanderen

Raeymaeckers (2005, pp. 211-212) wijst op een aantal verschillen tussen de populaire kranten en de kwaliteitskranten van Vlaanderen. Kwaliteitskranten publiceren veel minder lezersbrieven en brieven die dubbel zo lang zijn. De lezersbrieven in de kwaliteitskranten zijn ook heel sober, terwijl die bij de populaire kranten een lay-out krijgen met afbeeldingen, tekstjes en dergelijke meer. Een ander verschil is dat de kwaliteitskranten vooral lezersbrieven kiezen met goede argumenten voor of tegen een bepaald controversieel onderwerp, terwijl de populaire kranten ook meer emotionele brieven publiceren die een cathartische werking hebben voor de lezer. Kwaliteitskranten publiceren volgens Raeymaeckers vooral brieven van lezers die een bepaalde expertise hebben of brieven van beleidsmakers zelf, terwijl de populaire kranten meer de gewone mens laten spreken. Dat sluit aan bij wat Raeymaeckers (2005, p. 209) vaststelde in verband met de bewerkingspraktijken: in de kwaliteitskranten zijn lezersbrieven voornamelijk geschreven door lezers met een hoge status.

Raeymaeckers (2005, pp. 213-217) voerde ook een eigen onderzoekje uit waarbij ze zelf lezersbrieven opstelde en naar de Vlaamse kranten opstuurde. Daaruit blijkt ten eerste dat de kwaliteitskranten zeer weinig brieven selecteren, in totaal slechts een. Dat onderzoekje zegt verder dus niet veel over de kwaliteitskranten. Ten tweede blijkt daaruit dat wat in de realiteit gebeurt heel erg verschilt van wat de redacteurs beweren te doen: de redacteurs van de populaire kranten bewerken de ingezonden brieven veel meer dan ze aangeven. Een andere vaststelling

was dat brieven die kritisch zijn of qua standpunt niet overeenkomen met het standpunt van de populaire krant veel minder kans hebben om gepubliceerd te worden dan brieven die niet tegen de krant ingaan.

1.3.1.4. Samenvatting

We herhalen kort nog even de belangrijkste bevindingen van de onderzoeken naar de samenstelling van de lezersbrievenrubriek. Een eerste vaststelling is dat om verschillende redenen niet aan het ideaal van de publieke sfeer voldaan is. Een tweede vaststelling is dat de criteria die redacteuren hanteren bij het selecteren van lezersbrieven bepaald zijn door de waarden en routines van de nieuwsorganisatie in kwestie. Van de selectiecriteria die genoemd worden, zijn er een aantal die meerdere malen terugkomen: identificatie van de auteur, fatsoen, lengte, relevantie van het onderwerp, schrijfkwaliteit en kwaliteit van argumentatie. Ten slotte komt uit meerdere onderzoeken naar voren dat redacties, ten gevolge van bepaalde selectiecriteria, vaker brieven publiceren van eloquente lezers, lezers met een hogere sociaaleconomische status dus.

1.3.2. Opiniestukken

In 1.1 haalden we aan dat opiniestukken een relatief recent fenomeen zijn. Hoewel ze ondertussen al een tijdje bestaan, is er nog niet veel onderzoek naar gevoerd. Volgens Ciofalo en Traverso (1994) is hun onderzoek het eerste academische onderzoek naar de rol van op-ed pages in de Amerikaanse journalistiek. Daarin gaan Ciofalo en Traverso na of de pagina's met opiniestukken een publiek forum vormen, zoals ze bedoeld zijn. The New York Times en de andere Amerikaanse kranten die in navolging van The New York Times een op-edpagina inrichtten, stelden hun op-ed pages bij de introductie voor als een publiek forum voor de uitdrukking van concurrerende meningen. Het doel van die pagina's was nieuwe meningen en inzichten te presenteren door auteurs zonder link met de krant aan het woord te laten (Golan & Wanta, 2004, p. 71).

Na het onderzoek van Ciofalo en Traverso (1994) gingen nog een aantal onderzoekers na of de op-ed-pagina's werkelijk een open forum zijn. In die onderzoeken speelt vooral de vraag of ook de gewone burger een stem krijgt in opiniestukken. Nadat we die onderzoeken besproken hebben, bespreken we in een tweede deel een reeks onderzoeken die voor Amerikaanse kranten in kaart brengen of er diversiteit is in stemmen en standpunten in opiniestukken over een specifiek onderwerp. In dat deel behandelen we ook het onderzoek van Harp (2014) dat niet

over een specifiek onderwerp gaat, maar wel over een specifieke bevolkingsgroep. De belangrijkste methode in die onderzoeken is kwantitatieve inhoudsanalyse.

1.3.2.1. Aanwezigheid van burgerauteurs

Ciofalo en Traverso (1994, p. 55) willen onderzoeken of die op-ed pages in de Verenigde Staten effectief functioneren als een open forum waaraan iedereen kan deelnemen. Uit een enquête die ze naar redacteurs van alle dagbladen in het land stuurden, blijkt dat dat niet zo is (Ciofalo & Traverso, 1994, pp. 60-61). Ten eerste behandelen redacteurs de op-ed pages niet voldoende als iets dat los staat van de editorial pages. Bij de meeste kranten is dezelfde persoon verantwoordelijk voor de beide, waardoor de agenda van de editorial pages de standpunten op de op-ed pages bepaalt. Ten tweede laten de redacteurs niet genoeg burgers participeren. Zo'n 80% van de redacties accepteert vrije bijdragen, maar slechts een zeer klein aantal van de stukken die burgers inzenden, verschijnt effectief in de krant. Bovendien verkiezen de meeste redacteurs stukken van auteurs die anders ook al in de media komen (bv. experts) en ook een behoorlijk aantal redacteurs selecteert opiniestukken op basis van schrijfkwaliteit. Daardoor krijgen opiniestukken van gewone burgers minder kans.

Wahl-Jorgensen (2004) onderzoekt op haar beurt aan de hand van interviews of Deense en Britse kranten met hun op-ed pages een forum voor debat leveren met gelijke toegang voor iedereen. In Britse kranten zijn de auteurs van opiniestukken hoofdzakelijk vaste columnisten met een bepaalde deskundigheid. Het gaat om elites zoals professionele journalisten, politieke insiders of bekende figuren (Wahl-Jorgensen, 2004, p. 61). Aan de Britse opiniepagina's ligt namelijk de liberale democratische theorie ten grondslag, volgens dewelke de taak van de media erin bestaat het publiek te informeren. De media presenteren opinies van de elite aan het publiek en in ruil evalueert het publiek die opinies, zonder zelf deel te nemen aan het debat (Wahl-Jorgensen, 2004, p. 62). In Deense kranten zijn opiniestukken hoofdzakelijk vrije bijdragen door leden van het publiek, omdat Deense redacties de persoonlijke ervaring van de burger valoriseren. Bij het Deense model spelen de principes van de deliberatieve democratie: de burger ontvangt niet alleen informatie, maar draagt ook zelf bij aan de politieke discussie (Wahl-Jorgensen, 2004, pp. 63-64).

De Britse opiniepagina's zijn dus gewoonweg niet bedoeld als een forum waar burgers kunnen discussiëren. Op de Deense opiniepagina's komen bijna alleen maar burgers aan het woord, maar toch vormen ze geen inclusief publiek forum (Wahl-Jorgensen, 2004, pp. 67-68). Uit een inhoudsanalyse komt naar voren dat geen enkele van de vrije bijdragen afkomstig is van een

burger uit de lagere klassen. Een voorwaarde om te kunnen deelnemen, is namelijk dat de burgers in staat moeten zijn een overtuigend en correct opiniestuk te schrijven (cfr. 1.3.1). Wahl-Jorgensens conclusie (2004, p. 59) luidt daarom: “Both Danish and British opinion pages remain a forum for the well-educated, privileged and articulate few.”

Crawford (2009) onderzocht de rol van opiniestukken in de specifieke context van de inrichting van een Schots parlement in 1999. Er heerste toen een sterke overtuiging dat dat nieuwe parlement ook een nieuwe, deliberatieve, democratie kon creëren. Crawford (2009, p. 452) stelt zich daarom de vraag of de opiniestukken in twee nationale Schotse kranten bijgedragen hebben aan de uitbouw van die deliberatieve democratie. Hij onderzoekt met andere woorden net als in de hiervoor genoemde onderzoeken of de opiniestukken fungeerden als een forum voor publiek debat. Een inhoudsanalyse van de auteurs en thema's op de opiniepagina's geeft aan dat niet het geval was. In de ene krant was de auteur in de meerderheid van de gevallen een professionele journalist. Die opiniepagina's komen dus overeen met het Britse model van Wahl-Jorgensen (Crawford, 2009, p. 464). In de andere krant was een groot deel van de schrijvers geen professionele journalist, maar hadden die burgerschrijvers net als bij de Deense opiniepagina's veelal een hoge sociaaleconomische status (Crawford, 2009, pp. 466-467). Bovendien was het aantal opiniestukken over beleidszaken in de beide kranten beperkt. Wanneer er weinig opiniestukken zijn, kunnen geen verschillende argumenten gehoord worden en kan er niet echt sprake zijn van een publiek debat (Crawford, 2009, p. 465, p. 468).

1.3.2.2. Diversiteit van auteurs en standpunten

In hun onderzoek naar de auteurs en standpunten van opiniestukken over het Israëliisch-Palestijnse conflict in The New York Times vinden Golan en Wanta (2004) dat de perspectieven in de opiniestukken van gastauteurs verschillen van de perspectieven in de opiniestukken van de vaste columnisten. De twee groepen behandelen verschillende (sub)onderwerpen en de gastauteurs blijven meer neutraal terwijl de vaste columnisten positieve en negatieve standpunten innemen (Golan & Wanta, 2004, p. 78). Op basis van die vaststellingen stellen Golan en Wanta (2004, p. 80) dat er veel diversiteit is op de op-ed pages en dat de redacteurs van The New York Times dus trouw blijven aan het oorspronkelijke doel van de pagina's. Wel stellen ze vast dat er amper diversiteit is tussen de auteurs van de gastbijdragen. 86% van de gastauteurs zijn Amerikaanse of Israëliische experts of politici en 14% zijn Palestijnse experts of politici (Golan & Wanta, 2004, p. 78). Diversiteit onder gastauteurs vinden Golan en Wanta

blijkbaar minder belangrijk dan verschil tussen de standpunten van vaste columnisten en gastauteurs.

Golan en Wanta (2004) zijn de enigen die diversiteit vinden op de opiniepagina's. Alle andere studies naar diversiteit van auteurs en standpunten in opiniestukken concluderen dat er geen gebalanceerde presentatie van meningen is. Zo toont Page (1996) aan dat in de discussie over de eerste Golfoorlog in *The New York Times* zo goed als geen diversiteit was. "Instead of a multitude of diverse voices, most comments were filed by Times editors, regular columnists employed by the Times or guest columnist holding mainstream positions in officialdom or academia." (Day & Golan, 2005, p. 63).

Day en Golan (2005) stellen zich dezelfde vraag als Golan en Wanta (2004): selecteren redacteurs opiniestukken van gastauteurs die het standpunt van columnisten versterken of laten ze opiniestukken toe die daarvan afwijken? Daarnaast stellen ze ook de vraag of de hoeveelheid gastauteurs en vaste columnisten gebalanceerd is. Die twee vragen beantwoorden ze met betrekking tot opiniestukken over het homohuwelijk, affirmatieve actie en de doodstraf in *The New York Times* en *The Washington Post*. De resultaten verschillen per onderwerp en per krant, maar de algemene bevindingen zijn de volgende: de beide kranten laten elk maar bij één onderwerp diversiteit van standpunt toe, in *The New York Times* is er voldoende diversiteit van bronnen en in *The Washington Post* niet (Day & Golan, 2005, pp. 68-69). De conclusie van Day & Golan (2005, p. 69) luidt dat de redacteurs maar beperkte diversiteit toelaten. Dat gebrek aan diversiteit linken de auteurs aan hun bevinding dat "the source of writers in each paper, [appears] mostly to be elites, academics and pundits". Ze vonden namelijk dat 52% van de gastbijdragen geschreven werd door academici, 32% door activisten en 9% door politici (Day & Golan, 2005, p. 66).

De opzet van het onderzoek van Golan en Munno (2014) is breder dan die van de hiervoor besproken onderzoeken. In hun onderzoek naar de diversiteit in opinie over Latijns-Amerikaanse landen in *The New York Times* en *The Washington Post* bestuderen ze zowel opiniestukken als commentaren. Hun conclusie is wel zo goed als hetzelfde: "[...] both newspapers fail to live up to the potential of the opinion section." (Golan & Munno, 2014, p. 31). Een eerste vaststelling is dat er een gebrek is aan auteursdiversiteit (Golan & Munno, 2014, pp. 27-28). Twee derde van de opinieartikels over Latijns-Amerika is geschreven door een journalist (in een commentaar of een column) en de gastauteurs zijn allemaal academici, politici en activisten. Bovendien is zo'n driekwart van de auteurs een man en is slechts een miniem aantal van de auteurs afkomstig van Latijns-Amerika. Een tweede vaststelling is dat er op de

opiniepagina's maar weinig aandacht is voor Latijns-Amerikaanse landen en dat er zeer weinig diversiteit is in de soort aandacht: het zijn altijd dezelfde landen die besproken worden volgens dezelfde, meestal op de V.S. geconcentreerde, frames (Golan & Munno, 2014, pp. 30-31).

Ook het onderzoek van Mitman, Nikolaev & Porpora (2012) naar de diversiteit in opinie over de tweede Golfoorlog heeft een bredere opzet. De onderzoekers gaan voor vijftientig Amerikaanse kranten na wie de auteurs van de opinieartikels zijn en of er verschillen zijn tussen auteurs in het innemen van een moreel standpunt. De resultaten van Mitman, Nikolaev & Porpora (2012, pp. 400-401) met betrekking tot diversiteit van auteurs zijn zeer vergelijkbaar met die van Golan en Munno (2014). Het merendeel (75%) van de opinieartikels over Irak is geschreven door een redacteur in een commentaar of door een vaste columnist. Bij de gastauteurs zijn de belangrijkste groepen van schrijvers ook weer politici en academici. Opnieuw zijn de vrouwen duidelijk ondervertegenwoordigd: in ongeveer driekwart van de gevallen is de auteur van een opiniestuk een man. Wat betreft het morele standpunt van de opiniestukken zijn het vooral de academici en de categorie *andere* die een moreel standpunt innemen, wat betekent dat er een verschil is in standpunt tussen redacteurs en vaste columnisten enerzijds en gastauteurs anderzijds (Mitman, Nikolaev & Porpora 2012, p. 406)

Harp (2014) tot slot heeft onderzocht hoe het zit met de aanwezigheid en de stem van vrouwen op de Amerikaanse op-ed-pagina's. Zoals Harp (2014, p. 290) aangeeft, is daar nog maar weinig onderzoek naar gebeurd. Harp verwijst wel naar een artikel in de *The Washington Post* (Howell, 2008) waarin een journaliste opmerkte dat de auteurs van opinieartikels te vaak witte mannen zijn. Meerdere malen linkt Harp de ondervertegenwoordiging van vrouwen op de op-ed pages aan maatschappelijke factoren: “[...] considering the constraints for women in the newspaper industry and gender bias in newsrooms and culturally, it is not a surprise that it [writing a column] is an endeavour dominated by men.” (Harp, 2014, p. 293). De resultaten van Harps inhoudsanalyse geven aan dat de status van de vrouw op de opiniepagina's al verbeterd is, maar dat er toch nog veel werk is (Harp, 2014, pp. 297-278, p. 300). De reden voor vreugde is dat vrouwelijke auteurs nu ook opinies over 'niet-vrouwelijke' thema's als politiek en economie schrijven. De grootste reden tot frustratie is dat de redacties en redactieleden die opiniestukken schrijven nog altijd voornamelijk wit en mannelijk zijn.

1.3.2.3. Samenvatting

Het is duidelijk dat er in vorig onderzoek naar de samenstelling van de op-ed pages weinig diversiteit gevonden is. Meestal blijkt dat er meer vaste columnisten zijn dan gastauteurs.

Wanneer er dan wel veel gastauteurs zijn, gaat het zowat altijd om burgers uit de hogere sociale klassen en niet om burgers uit de lagere klassen. De gastauteurs zijn voornamelijk academici, politici en activisten. Ook komt meerdere keren naar voren dat de auteurs van opiniestukken hoofdzakelijk blanke mannen zijn. Het besluit is daarom telkens dat er op het vlak van auteurs niet voldoende diversiteit is. De bevindingen omtrent de inhoudelijke diversiteit zijn minder eenduidig. Sommige onderzoekers vinden dat de standpunten in de opiniestukken door gastauteurs verschillen van de standpunten in opiniestukken door vaste columnisten en/of in commentaren. Andere onderzoekers vinden daarentegen dat de redacteurs opiniestukken van gastauteurs selecteren die het standpunt van de krant bevestigen.

1.3.3. Commentaren

Firmstone (2008, p. 213) wijst erop dat er nog amper onderzoek gevoerd is naar de productie van commentaren. Ze verwijst naar twee bestaande onderzoeken: Hynds en Martin (1977) en Endres (1987). Hynds en Martin (1977) vroegen in een enquête aan 300 Amerikaanse commentaarschrijvers naar verschillende facetten van commentaarschrijven: wat maakt een commentaar goed, wat zijn de functies van commentaren, hoe komen ze tot ideeën voor een commentaar, hoe verzamelen ze informatie ervoor en hoe gaan ze te werk bij het schrijven van een commentaar? Verder brachten Hynds en Martin (1977, p. 777) enkele demografische kenmerken van commentaarschrijvers in kaart: de geografische distributie, de leeftijd, het opleidingsniveau en het aantal jaren ervaring. Hun interessantste bevinding is dat maar 5 % van de commentaarschrijvers een vrouw is. Endres (1987, pp. 12-13), die ook een enquête opstuurde naar Amerikaanse commentaarschrijvers, somt ook enkele kenmerken van de commentaarschrijvers op: de opleidingsgraad, de leeftijd, het aantal jaren ervaring, hebben ze een specialisatie of niet, hebben ze andere taken of niet. Volgens Endres zijn vrouwen nieuwer in het domein van het commentaarschrijven. Voor de rest gaat het onderzoek van Endres (1987) specifiek over het researchproces dat aan het schrijven van een commentaar vooraf gaat.

Firmstone (2007) zelf onderzoekt de routines in de productie van commentaren en vooral de redactionele waarden die spelen bij de selectie van onderwerpen voor commentaren. Ze focust op commentaren over Europa in de Britse pers. Een eerste vaststelling van Firmstone (2007, pp. 215-216) is dat het schrijven van commentaren een apart domein is: “All newspapers have at least one journalist specifically assigned to the daily role of writing editorials, which is completely separated from news reporting roles.” Op basis van interviews met journalisten die commentaren schrijven bij tien Britse kranten, heeft Firmstone (2007, pp. 216-217) vervolgens

een gemeenschappelijke routine geïdentificeerd voor het schrijven van commentaren. De vier verschillende fasen in het productieproces zijn: selectie van een onderwerp, selectie van de inhoud en het standpunt, schrijven van het commentaar en voorleggen van het commentaar aan de hoofdredacteur.

De eerste fase is de belangrijkste. Bij de selectie van het onderwerp spelen vier redactionele waarden mee:

[...] although news values constitute one of the most important editorial values, journalists' judgements of the level of editorial importance attributed to an issue motivate their decisions to the same extent. Two other criteria contribute to selection process to a lesser extent: the interest of a newspapers' readership, and its relevance to the European coverage in other media. (Firmstone, 2007, p.224)

Die redactionele waarden zijn niet universeel, want het belang dat aan elke waarde gehecht wordt, verschilt van krant tot krant (Firmstone, 2007, p.225). Volgens Firmstone (2007, p. 224) is er een groot verschil in de manier waarop de redactionele waarden de selectie van onderwerpen voor commentaren sturen en de manier waarop nieuwswaarden de selectie van nieuws sturen. Bij de selectie van nieuws houdt de redactie vooral rekening met de interesses van de lezers, terwijl bij commentaren vooral de individuele interesses van journalisten of het redactioneel beleid van de krant speelt.

2. Onderzoeksdoel

In dit deel verduidelijken we wat het doel van ons onderzoek is. Eerst formuleren we de centrale onderzoeksvraag, vervolgens formuleren we de deelvragen en hypotheses en we sluiten af met een toelichting van de relevantie van het onderzoek.

2.1. Centrale onderzoeksvraag

We vermeldden al meermaals dat er nog niet bijzonder veel onderzoek gevoerd is naar de samenstelling van de opiniepagina's van kranten. Het onderzoek dat al gevoerd is, focust voornamelijk op de Verenigde Staten (zie bijvoorbeeld Hynds, 1984, Mitman, Nikolaev en Porpora, 2012 of Harp, 2014), maar er zijn ook al onderzoeken gevoerd naar de samenstelling van opiniepagina's in andere landen, zoals Portugal (zie Torres da Silva, 2012), Schotland (zie Crawford, 2009) en Australië (Gregory en Hutchins 2004). Toch zijn er nog ontzettend veel landen waarvoor de samenstelling van de opiniepagina's nog niet of onvoldoende onderzocht is. Dat geldt ook voor België in het algemeen en Vlaanderen in het bijzonder.

Er bestaat al een studie naar de samenstelling van de lezersbriefrubriek in de Vlaamse kranten (Raeymaeckers, 2005), maar voor zover we weten is er nog geen onderzoek gebeurd naar de samenstelling van de volledige opiniepagina's van Vlaamse kranten. Met volledige opiniepagina's bedoelen we pagina's die specifiek voor opinie bestemd zijn en waarop alle verschillende soorten opiniestukken (het commentaar, opiniestukken en lezersbrieven) aan bod komen. In Vlaanderen hebben enkel de algemene kwaliteitskranten De Standaard en De Morgen en de financieel-economische kwaliteitskrant De Tijd zulke opiniepagina's. Deze masterproef wil door een onderzoek naar de samenstelling van de opiniepagina's van De Morgen een eerste aanzet leveren tot het beschrijven van de samenstelling van de opiniepagina's in Vlaanderen (zie 3.1 voor de motivatie voor De Morgen). De centrale onderzoeksvraag luidt dan ook:

COV: Hoe zijn/worden de opiniepagina's van De Morgen samengesteld?

2.2. Deelonderzoeksvragen en hypotheses

Om een antwoord te geven op de centrale onderzoeksvraag, onderzoeken we twee deelaspecten van de samenstelling van de opiniepagina's: het product van de samenstelling en het proces van samenstelling. We onderzoeken dus hoe de afgewerkte opiniepagina's van De Morgen eruitzien

en hoe de redactie van De Morgen te werk gaat om tot dat afgewerkte product te komen. Die opdeling is ook te zien in de formulering van de centrale onderzoeksvraag. Ook in vorig onderzoek werden die twee componenten soms gecombineerd (zie o.m. Raeymaeckers, 2005 en Wahl-Jorgensen, 2004). De specifieke deelvragen waarop we in deze masterproef een antwoord zoeken, stelden we wel volledig zelf op.

De eerste twee deelvragen focussen op het product van samenstelling, de opiniEPagina's zoals die in De Morgen samengesteld *zijn*. Specifiek voor de opiniestukken (de motivatie voor die afbakening lichten we toe in 3.3.1.1) gaan we na wie de auteurs en wat de thema's, onderwerpen en standpunten zijn die de selectie halen en op de opiniEPagina's verschijnen.

OV1: Welke auteurs komen aan het woord in de opiniestukken van De Morgen?

OV2: Welke thema's, onderwerpen en standpunten komen aan bod in de opiniestukken van De Morgen?

Die deelvragen trachten we te beantwoorden aan de hand van een kwantitatieve inhoudsanalyse. Op basis van de in deel 1 besproken literatuur kunnen we enkele hypothesen formuleren over de resultaten van die inhoudsanalyse. De geformuleerde hypothesen hebben allemaal betrekking op de eerste deelvraag, want in de bestaande literatuur is naar thema's en onderwerpen amper onderzoek gevoerd en wat standpunten betreft gaat het altijd om een vergelijking tussen de standpunten van commentaren en opiniestukken.

Zowel Mitman, Nikolaev & Porpora (2012) als Golan en Munno (2014) vonden in hun onderzoek dat ongeveer drie vierde van de auteurs van opiniestukken een man is. Harp (2014) bevestigde de ondervertegenwoordiging van vrouwen op de opiniEPagina's. Hypothese een is daarom:

H1: Auteurs van opiniestukken in De Morgen zijn vaker mannen dan vrouwen.

Harp (2014) stelde vast dat de meerderheid van de redactionele opinieschrijvers blank zijn. Golan en Munno (2014) vonden dat slechts een zeer klein aantal auteurs van Latijns-Amerikaanse afkomst opiniestukken mochten schrijven over Latijns-Amerika. De resultaten van die twee onderzoeken suggereren het volgende:

H2: Auteurs van opiniestukken in De Morgen behoren vaker tot de etnische meerderheid dan tot de etnische minderheid.

Ciofalo en Traverso (1994), Wahl-Jorgensen (2004) en Crawford (2009) vonden in hun onderzoeken dat in een aantal kranten amper niet-journalisten aan bod kwamen. In de kranten waar wel veel burgers aan bod kwamen, ging het telkens om burgers met een hoge sociaaleconomische status. De onderzoeken die we in 1.3.2.2 bespraken vonden dat de auteurs van opiniestukken ofwel journalisten waren, ofwel academici en politici. Volgens Raeymaeckers (2005) selecteren Vlaamse kwaliteitskranten, dus ook De Morgen, meestal lezersbrieven van lezers met hoge status, omdat die brieven niet veel bewerking vragen. Al die vaststellingen leiden ons ertoe de volgende hypothese te formuleren:

H3: Auteurs van opiniestukken in De Morgen hebben vaker een hoge sociaaleconomische status dan een lage sociaaleconomische status.

De derde deelvraag focust op het proces van samenstelling dat aan de publicatie voorafgaat. Die vraag houdt zich dus bezig met hoe opiniëpagina's van De Morgen samengesteld worden. Ook bij die deelvraag ligt de focus op opiniestukken (voor de motivatie, zie 3.4).

OV3: Wat is het redactioneel beleid van De Morgen wat betreft opiniëpagina's in het algemeen en opiniestukken in het bijzonder?

Die deelvraag valt uiteen in een aantal specifiekere vragen, waarvan we de belangrijkste even noemen. Wat is de functie en het belang van de opiniëpagina's volgens De Morgen? Wie werkt mee aan de opiniëpagina's en wat is de werkwijze bij de samenstelling van de opiniëpagina's? Hoe en waarom worden bepaalde opiniestukken geselecteerd? Worden de geschreven stukken bewerkt voor publicatie?

2.3. Relevantie

De wetenschappelijke relevantie van deze masterproef haalden we al aan bij de bespreking van de onderzoeksvraag: er is nog geen onderzoek bekend naar de samenstelling van opiniëpagina's in Vlaanderen. De maatschappelijke relevantie verduidelijken we hierna.

In het literatuuroverzicht hadden we het over de opiniërende functie van de media. Het komt erop neer dat opiniëpagina's het publiek op de hoogte brengen van de opinie van anderen én dat de opiniëpagina's het publiek toelaten om deel te nemen aan het publieke debat. De opiniëpagina's hebben dus een duidelijke maatschappelijke functie. Aangezien de opiniëpagina's de lezer informeren over andermans opinie en volgens de agenda-settingtheorie ook bepalen wat het publiek belangrijk vindt, is het van belang dat er op de opiniëpagina's een breed spectrum aan auteurs, thema's, onderwerpen en standpunten aan bod komt. De lezer moet

namelijk zo goed mogelijk geïnformeerd worden over de opinie van anderen. Aangezien de opiniepagina's ook de bedoeling hebben het publiek mee te laten discussiëren over zaken van publiek belang, is het ook belangrijk dat een diverse groep van auteurs toegang krijgt tot het debat op de opiniepagina's: mannen en vrouwen, auteurs van verschillende strekkingen, enz. Ook volgens de theorie van de deliberatieve democratie moet er voor iedereen een gelijke toegang zijn. Het is dus zeker relevant om na te gaan of te opiniepagina's van De Morgen evenwichtig samengesteld *zijn*.

Uit het literatuuroverzicht komt ook naar voren dat de opinie die in de krant verschijnt altijd het resultaat is van een selectie: de redactie bepaalt welke auteurs hun mening mogen uiten over welke onderwerpen. Het selectieproces bepaalt welke opinies de lezers te zien krijgen en bepaalt dus ook waar het publiek belang aan hecht. In het licht van de net genoemde maatschappelijke functie van de media is het daarom zeker relevant om te onderzoeken hoe de selectie van opiniestukken bij De Morgen verloopt en welke praktijken en principes daarbij spelen (i.e. hoe de opiniepagina's van De Morgen samengesteld *worden*).

3. Methodologie

Nu we verduidelijkt hebben welke onderzoeksvragen we proberen te beantwoorden en waarom, is het tijd om uiteen te zetten hoe we te werk gegaan zijn om die onderzoeksvragen te beantwoorden. Om te beginnen lichten we de keuze van ons onderzoeksobject toe en geven we een korte beschrijving ervan. Vervolgens motiveren we de keuze voor de gehanteerde onderzoeksmethodes. Daarna leggen we per onderzoeksmethode uit hoe we de data verzameld hebben, hoe we het meetinstrument opgesteld hebben en hoe we de gegevens verwerkt en geanalyseerd hebben.

3.1. Onderzoeksobject

De motivatie voor De Morgen als case voor deze masterproef is in eerste zin de aanwezigheid van aparte opiniepagina's met daarop de verschillende soorten opinieartikels. Behalve De Morgen hebben ook De Standaard en De Tijd, de andere Vlaamse kwaliteitskranten, zulke opiniepagina's. De Vlaamse populaire kranten hebben dat niet en publiceren voornamelijk lezersbrieven (zie ook Raeymaeckers 2005, p. 205). De keuze voor De Morgen als onderzoeksobject en niet De Standaard of De Tijd is gemaakt vanuit puur praktische overwegingen: we zijn meer vertrouwd met die krant en hebben de gedrukte versie ervan te onzer beschikking.

De eigenschappen van een krant kunnen een rol spelen bij de samenstelling van de opiniepagina's. Daarom geven we een korte beschrijving van De Morgen, waarvoor we ons hoofdzakelijk baseren op De Bens en Raeymaeckers (2007, pp. 358-379). De nationale krant De Morgen ontstond in 1978 uit een samensmelting van twee socialistische kranten, de Gentse Vooruit en de Antwerpse Volksgazet. Na haar ontstaan kende de links-progressieve krant meerdere malen financiële problemen. Uiteindelijk nam de Persgroep in 1989 De Morgen over en van dat mediabedrijf maakt de krant nu nog steeds deel uit. In de jaren 90 probeerde de krant haar socialistische imago kwijt te raken door zich te herpositioneren als een "progressieve, maar onafhankelijke krant". De lezers van De Morgen behoren voornamelijk tot de hogere sociale klassen en dat is ook de doelgroep die De Morgen tracht te bereiken (<http://www.persgroep.be/nl>).

3.2. Onderzoeksmethodes

Om de in deel 2 genoemde onderzoeksvragen te beantwoorden, hanteerden we twee verschillende onderzoeksmethodes: een kwantitatieve inhoudsanalyse van de opiniepagina's van De Morgen en kwalitatieve diepte-interviews met de redactieleden bij De Morgen die verantwoordelijk zijn voor de samenstelling van de opiniepagina's. De inhoudsanalyse sluit aan bij OV1 en OV2 en de diepte-interviews sluiten aan bij OV3. Die tweedeling gaat grotendeels op, maar niet helemaal. De diepte-interviews kunnen de resultaten van de inhoudsanalyse verduidelijken en de inhoudsanalyse kan een rol spelen in het bepalen hoe de redactie te werk gaat. Wat iemand beweert te doen, is namelijk niet noodzakelijk wat hij/zij in realiteit doet. We voerden eerst de inhoudsanalyse uit en namen daarna pas de diepte-interviews af, zodat we de redacteurs tijdens de diepte-interviews eventueel konden confronteren met resultaten van de inhoudsanalyse.

De keuze voor die twee methodes berust op de bestaande literatuur. Vorig onderzoek naar de diversiteit aan auteurs en standpunten op de opiniepagina's maakt ook gebruik van kwantitatieve inhoudsanalyse (zie bv. Golan & Wanta, 2004). Vorig onderzoek naar de redactionele praktijken bij het samenstellen van opiniepagina's maakt ook gebruik van diepte-interviews met de verantwoordelijke redactieleden (bv. Wahl-Jorgensen, 2002b) of van de combinatie van diepte-interviews en kwantitatieve inhoudsanalyse (bv. Gregory & Hutchins, 2004). Kwantitatieve inhoudsanalyse is een methode waarmee in een grote dataverzameling op systematische wijze nagegaan kan worden wat voorkomt en hoe vaak iets voorkomt. Die methode is dus geschikt om na te gaan welke auteurs, thema's, onderwerpen en standpunten op de opiniepagina's van De Morgen voorkomen. Om te weten te komen wat redactieleden belangrijk vinden, hoe ze te werk gaan en waarom ze bepaalde dingen doen, is bevraging een goede methode. Omdat we slechts een krant onderzoeken is het aantal te bevragen redactieleden beperkt. Daarom zijn diepte-interviews een logischere keuze dan een enquête. Diepte-interviews laten bovendien toe om diep te graven en het *hoe* en *waarom* van iets na te gaan.

3.3. Kwantitatieve inhoudsanalyse

In dit deel leggen we uit hoe we te werk gegaan zijn voor de kwantitatieve inhoudsanalyse. Eerst beschrijven we hoe we het corpus samengesteld hebben. Daarna gaan we dieper in op de samenstelling van het codeboek. Tot slot vertellen we hoe we de gegevens verwerkt en geanalyseerd hebben.

3.3.1. Dataverzameling

Hier lichten we toe welke analyse-eenheid we geselecteerd hebben en welke steekproef we genomen hebben.

3.3.1.1. Afbakening

In De Morgen zijn er twee plaatsen voorzien voor opinie: de rubriek *opinie* in het begin van de krant en de rubriek *opinie*. verderop in de krant. Die eerste rubriek verschijnt gewoonlijk op pagina 2 met een lichtroze achtergrond. Dagelijks staat daar het commentaar, een cartoon, een vers en een opiniestuk. Er wordt ook weleens afgeweken van dat standaardformat. De redactie wijdt soms de eerste pagina's van de krant aan een grote gebeurtenis of een groot onderwerp, waardoor de opinierubriek zijn titel, zijn roze kleur en zijn gebruikelijke indeling kan verliezen. Het is daarbij mogelijk dat de cartoon en het opiniestuk opschuiven naar pagina 3, naar verder in de krant of gewoon afwezig blijven. De tweede opinierubriek verschijnt gewoonlijk aan het eind van de krant. Die rubriek heeft geen andere achtergrondkleur maar onderscheidt zich van het nieuws door de titel *opinie*. en door zijn lay-out. Meestal beslaat die rubriek één volledige pagina met daarop een of twee opiniestukken en een of meer lezersbrieven. Soms is de rubriek uitgespreid over twee pagina's en omvat die drie à vier opiniestukken en een drietal lezersbrieven. In die tweede opinierubriek staat er op de meeste dagen ook een verwijzing naar extra opiniestukken online die enkel voor abonnees toegankelijk zijn. Verder verschijnt er af en toe los van de opinierubrieken een opiniestuk in de krant, maar dat gebeurt niet vaak. In de weekendbijlage *Zeno* van De Morgen staan er tot slot ook altijd enkele vaste columns, maar die zijn meer entertainment- dan nieuwsgericht. We rekenen die columns daarom niet bij de gewone opinieartikels.

Voor de kwantitatieve inhoudsanalyse beperken we ons tot de opiniestukken, want het opiniestuk is de belangrijkste soort opinieartikels in De Morgen. De meeste ruimte op de opiniepagina's gaat naar de opiniestukken. Lezersbrieven zijn minder talrijk en van veel kleiner formaat. Bovendien is de samenstelling daarvan al eerder onderzocht (zie Raeymaeckers, 2005). Er is ook maar een commentaar per editie, terwijl er (bijna) altijd meerdere opiniestukken zijn. In opiniestukken kan bovendien een bredere groep van auteurs aan bod komen dan in commentaren, die alleen journalisten van De Morgen schrijven. Opiniestukken sluiten dus meer aan bij de concepten publieke opinie en deliberatieve democratie.

We nemen ook niet alle opiniestukken in De Morgen op voor analyse. Aangezien deze masterproef gaat over de samenstelling van de *opiniepagina's*, beperken we ons tot de opiniestukken op de voor opinie voorziene pagina's van de krant, pagina 2 en de aparte opiniepagina's op het einde. Ook wanneer het eerste opiniestuk naar pagina 3 verschuift, nemen we het op, omdat dan nog steeds duidelijk is dat het in de opinierubriek hoort. De beperking tot de echte opiniepagina's is ook goed voor de eenduidigheid. Zo zijn we namelijk zeker dat de opgenomen artikels opiniestukken zijn en geen daarop lijkende artikels als bijgedachten. Wat dus geen deel uitmaakt van het corpus zijn de opiniestukken die occasioneel op andere pagina's van de krant verschijnen, de columns in de weekendbijlage *Zeno* en de extra opiniestukken online. De opiniestukken online zijn zeker ook interessant om te onderzoeken, maar het feit dat ze de selectie van de papieren krant niet gehaald hebben, is betekenisvol op zich.

3.3.1.2. Steekproef

Voor de samenstelling van ons corpus maakten we gebruik van een beredeneerde steekproef. We kozen daarbij voor een aantal aaneengesloten weken en niet voor geconstrueerde weken, omdat de opiniepagina's van een krant een patroon volgen dat zich constant herhaalt. Zoals Wester en van Selm (2006, p. 128) stellen: "Door het karakter van mediaproducten die bepaalde patroonmatigheden in de edities doen terugkeren, kan vaak volstaan worden met het onderzoeken van een sub-universum, omdat de rest van het universum daaraan vanuit de probleemstelling gezien naar verwachting gelijk is." Een corpus van een aaneengesloten periode laat bovendien toe om een bepaalde dynamiek in kaart te brengen, meer bepaald de link tussen nieuws en opinie en de link tussen opiniestukken onderling. Het corpus bestaat uit alle opiniestukken die op de opiniepagina's verschenen in de periode december 2016 - januari 2017. Door het routinematige karakter van de opiniepagina's kan die periode beschouwd worden als een sub-universum dat typisch is voor het hele jaar. Voor een verkennend onderzoek als deze masterproef is een periode van twee maanden voldoende.

3.3.2. Meetinstrument

Voor het codeboek hebben we ons wel laten inspireren door de onderzoeken die in 1.3 aan bod kwamen, maar we hebben ons toch voor het grootste deel gebaseerd op de resultaten van een eigen vooronderzoek. De variabelen en de daarbij horende waarden zijn in de meeste gevallen namelijk vrij voor de hand liggend (aangezien ze betrekking hebben op tastbare kenmerken van de auteur of van het opiniestuk zelf) of zijn afhankelijk van het onderzoeksobject in kwestie.

Het volledige codeboek is te vinden in de bijlage (bijlage 1). In wat volgt lichten we de opgenomen variabelen toe.

3.3.2.1. Variabelen

Het codeboek bestaat in totaal uit 22 variabelen. Daarvan heeft een deel betrekking op de auteurs van de opiniestukken en een deel op de inhoud en de vormgeving van de opiniestukken. De variabelen *identificatienummer*, *datum*, *weekdag*, *auteur*, *geslacht* en *titel* spreken voor zich. De andere variabelen daarentegen hebben verduidelijking nodig.

Voor het auteursniveau is het eerst en vooral belangrijk te vermelden dat we op basis van vooronderzoek besloten hebben maar een variabele *auteur* aan te maken. In het vooronderzoek werkte nooit meer dan een auteur mee aan een opiniestuk. Als het in het corpus toch voorkwam dat er meerdere auteurs waren, selecteerden we een hoofdauteur waarvoor we dan de variabelen invulden. We kozen altijd de eerstgenoemde auteur als hoofdauteur.

Het geslacht van een auteur is eenvoudig te bepalen, maar *eticiteit* is minder eenduidig. Om een zo correct mogelijk criterium voor etnisch-culturele achtergrond te hebben, hebben we beslist de definitie voor etnisch-culturele minderheid van de diversiteitsmonitoring van de VRT over te nemen: “alle personen die een nationaliteit hebben van een land buiten de oorspronkelijke 15 Europese Unie landen, of een persoon van wie minstens één ouder of twee grootouders een nationaliteit hebben van een land buiten de EU 15” (geciteerd in Vandenberghe, d'Haenens, & Van Gorp, 2013, p. 6). Net als de diversiteitsmonitoring van de VRT hebben we de etniciteit van de persoon bepaald aan de hand van zijn naam en zijn uiterlijk. De auteur van een opiniestuk is in De Morgen altijd bij naam genoemd en met een foto of een tekening gevisualiseerd. Als er dan nog twijfel was, zochten we op het internet naar informatie over de etniciteit van de auteur.

Ook de *verbondenheid* van de auteur werd gecodeerd: is de auteur als vaste columnist aan De Morgen verbonden of niet? Vaste columnisten worden in de krant expliciet als zodanig aangeduid met een omschrijving als “zijn column verschijnt elke maandag” en soms staat er zelfs “opiniemaker bij De Morgen” als functieomschrijving. Vaak krijgt een opiniestuk van een vaste columnist ook een zwarte hoofding in plaats van de gewone blauwe hoofding. De vraag of gastauteurs zelf een stuk ingezonden hebben of verzocht zijn een stuk te schrijven, kan jammer genoeg niet met de kwantitatieve inhoudsanalyse beantwoord worden. Het diepte-interview zal duidelijkheid moeten scheppen daarover.

Bij de naam van de auteur staat in De Morgen telkens ook vermeld welke functie(s) de auteur uitoefent. Tijdens het vooronderzoek bleek dat in de meeste gevallen twee of zelfs drie functies genoemd worden. Daarom hebben we besloten om een variabele *functie1* en een variabele *functie2* op te nemen. De lijst van mogelijke functies, bij beide variabelen, hebben we ook opgesteld op basis van vooronderzoek:

- 1) *Politicus*: politicus of woordvoerder van een politicus
- 2) *Medewerker universiteit*: professor, onderzoeker, praktijkassistent, enz. aan een universiteit (student rekenden we bij *individu*)
- 3) *Medewerker denktank*: voorzitter, vaste medewerker, visiting fellow, enz. van een denktank
- 4) *Topfunctie binnen bedrijf*: oprichter, directeur, hoofdmanager, enz. van een bedrijf
- 5) *Vertegenwoordiger van belangengroep of ngo*
- 6) *Journalist*
- 7) *Columnist*: “columnist”, “opiniemaker”, “essayist”, enz. bij een of meerdere nieuwsorganisaties
Vaste columnisten hebben we niet gecodeerd als columnist, omdat de variabele *verbondenheid* al aangeeft dat ze columnisten zijn. Bij vaste columnist Hugo Camps codeerden we wel de functie *columnist* omdat hij columnist is voor verschillende nieuwsorganisaties en als zodanig bekend staat.
- 8) *Schrijver*
- 9) *Individu*: persoonlijke ervaring, zoals gevolgde studies (bv. “politicoloog”), woonplaats of lidmaatschap van een vereniging
- 10) *Ander*: jobs, functies en titels die niet in de categorieën 1 tot en met 8 thuishoren, bijvoorbeeld “arts” of “marketeer”

Bij *functie2* voorzagen we ook nog de waarde *niet van toepassing*. We verdeelden de functies bij de codering als volgt over de variabelen *functie1* en *functie2*: de welomschreven functies 1 tot en met 8 kregen voorrang op functies 9 en 10 en functie 10 kreeg voorrang op functie 9. Wanneer er meer dan een functie van de categorieën 1 tot en met 8 was, codeerden we die in volgorde van vermelding. Wanneer er “hij/zij schreef deze bijdrage in eigen naam” stond, codeerden we functie 9 als eerste functie. Bij twee vaste columnisten, Hugo Camps en Carl Devos, stond nooit een functieomschrijving. Dat is hoogstwaarschijnlijk zo omdat zij bij De Morgen als gevestigde waarden worden gezien. Daarom hebben we telkens gewoon hun alom bekende functies gecodeerd.

In het codeboek zijn nog een aantal variabelen opgenomen die aansluiten bij de functievariabelen. Die variabelen brengen de affiliaties van de auteurs in kaart en zijn daarom belangrijke markers van diversiteit. Indien de auteur in zijn functie verbonden was aan een politieke partij (functie 1), universiteit (functie 2), denktank (functie 3) of nieuwsorganisatie (functie 6), codeerden we welke *partij*, *universiteit*, *denktank* of *nieuwsorganisatie* (i.e. De Morgen of niet) dat was. De variabele *nieuwsorganisatie* is enkel van toepassing voor journalisten, want de verbondenheid van columnisten is al gedekt met de variabele *verbondenheid*. In het occasionele geval dat een auteur opiniemaker was voor De Morgen maar geen vaste columnist codeerden we toch de nieuwsorganisatie. Freelancers die voor De Morgen werken maar ook voor andere nieuwsorganisaties codeerden we ook als verbonden aan De Morgen.

Een eerste variabele in verband met de inhoud van het opiniestuk is *thema*, een brede omschrijving van de inhoud. Een opiniestuk kan over meerdere thema's tegelijk handelen, maar we hebben ervoor gekozen om telkens een hoofdthema te selecteren en zodus maar een variabele voor thema aan te maken. Op basis van vorig onderzoek naar nieuwsartikels (Van Leuven, 2013, bijlage 2, Devroe, 2007, pp. 170-172 en het *codeboek TV* van de diversiteitsmonitoring van de VRT) en op basis van vooronderzoek zijn we tot veertien categorieën gekomen. De categorieën die we onderscheiden worden hieronder omschreven. Belangrijk is dat de nadruk telkens op het geselecteerde thema moet liggen. Een opiniestuk over seksuele intimidatie en geweld in de filmsector hoort bijvoorbeeld bij *mens en maatschappij* en niet bij *cultuur en media*.

- 1) *Politiek*: Belgisch en Europees politiek beleid, politici en hun partijen, verkiezingen
Als de focus van het opiniestuk meer op het onderwerp van beleid lag dan op het beleid zelf, codeerden we het thema aan de hand daarvan. Wanneer het bijvoorbeeld ging over onderwijshervormingen, codeerden we *onderwijs en opvoeding*.
- 2) *Economie, financiën en arbeid*: publieke en private financieel-economische ontwikkelingen en arbeidsproblemen en -verhoudingen
- 3) *Onderwijs en opvoeding*: onderwijs- en pedagogische kwesties
- 4) *Mens en maatschappij*: rechten en plichten, ethische kwesties, asiel en migratie, multiculturalisme en andere kwesties van samenleven
- 5) *Cultuur en media*: cultuur- en mediaproducten, -producenten en -verspreiding
- 6) *Natuur en milieu*: milieuproblematiek en de natuurlijke omgeving van mens en dier

- 7) *Mobiliteit, verkeer en ruimtelijke ordening*: mobiliteits-, verkeers- en ruimtelijke ordeningskwesties
- 8) *Buitenland*: (beleid in, verkiezingen in) andere landen, internationale instellingen, internationale relaties
- 9) *Justitie en criminaliteit*: criminele en gerechtelijke kwesties
- 10) *Religie*: kwesties van levensbeschouwing en zingeving
- 11) *Sociale zaken*: gezondheid en welzijn, armoede, uitkeringen en andere sociale kwesties
- 12) *Conflict, oorlog en terrorisme*: oorlogen, aanslagen, opstanden en andere conflicten
- 13) *Wetenschap, techniek en technologie*: resultaten van wetenschappelijk onderzoek, uitvindingen, innovaties, internet en computer, enz.
- 14) *Ander*: thema's die in geen enkele van bovenstaande categorieën onder te brengen zijn, zoals sport en rampen, en moeilijk te klasseren opiniestukken

De variabele *onderwerp* staat voor een enge en precieze omschrijving van de inhoud van het opiniestuk. Het gaat hier niet om vooraf bepaalde categorieën, maar om een omschrijving in eigen woorden. We omschreven het onderwerp niet te breed, maar ook niet al te specifiek, zodat het duidelijk bleef wanneer opiniestukken over eenzelfde onderwerp handelden. Wanneer het nodig bleek, gaven we ook meerdere onderwerpen op bij een opiniestuk. Die plaatsten we dan naast elkaar met een komma ertussen. Voor het hierboven genoemde voorbeeld zou het onderwerp “seksuele intimidatie en geweld” zijn.

We codeerden ook of er een *link was met het nieuws* in de krant van die dag of van iets langer geleden. We gaven daarbij aan of de link impliciet was of expliciet. De impliciete link hebben we breed opgevat. Wanneer het onderwerp van een opiniestuk hetzelfde is als van (een) nieuwsartikel(s) in de krant, is er een impliciete link met het nieuws, maar ook wanneer een actueel onderwerp gewoon de aanleiding is voor een opiniestuk of wanneer het een meer algemeen opiniestuk is dat verwijst naar een actuele gebeurtenis. De link is expliciet wanneer er een verwijzing is naar een nieuwsartikel bij (verwijzing naar de pagina en de titel in de krant van de dag) of in (verwijzing naar de datum van de kranteditie) het opiniestuk, wanneer er een verwijzing is naar het opiniestuk bij een nieuwsartikel (verwijzing naar de pagina en de titel in de krant van de dag) of wanneer het opiniestuk vlak naast een nieuwsartikel met hetzelfde onderwerp staat. Deze variabele kan tonen welke actuele onderwerpen De Morgen belangrijk vindt of wil benadrukken door ze ook op de opiniepagina's aan bod te laten. Ook kan deze

variabele uitwijzen of een link met het nieuws belangrijk is of dat er in opiniestukken ook nieuwe onderwerpen aangebracht worden.

Een vergelijkbare variabele is *link met opinie*. We onderzochten daarmee of een opiniestuk aansluit bij (een) eerder(e) opiniestuk(ken) in het corpus. Ook hier maakten we het onderscheid tussen een impliciete en een expliciete link. Een opiniestuk is impliciet gelinkt aan een eerder opiniestuk als het over hetzelfde onderwerp gaat. Als een opiniestuk openlijk reageert op een ander opiniestuk (verwijzing naar de datum van de kranteditie) is de link expliciet. Met deze variabele kunnen we nagaan in hoeverre bepaalde onderwerpen terugkomen en in hoeverre debat toegelaten wordt.

We codeerden ook het *standpunt* van het opiniestuk. We gingen na of de auteur zich duidelijk voor of tegen een bepaalde zaak uit of dat hij neutraal blijft. Onder *pro* verstaan we een goedkeuring, verdediging, pleidooi, enz. *Contra* staat voor een veroordeling, aanval, aanklacht, waarschuwing, enz. Het voorwerp van goedkeuring/verdediging dan wel veroordeling/aanval kan zowel een opinie, theorie of doctrine zijn als een meer concreet voorstel, actie, beleid of praktijk. *Neutraal* kan inhouden dat de auteur evenveel gewicht geeft aan voor- en tegenargumenten, dat de auteur geen standpunt inneemt of dat het opiniestuk puur beschrijvend is. We bepaalden het standpunt niet op basis van talige en tekstuele kenmerken, maar we keken puur inhoudelijk of er een standpunt ingenomen was en welk standpunt dat was. Met deze variabele kan onderzocht worden of bepaalde standpunten vaker voorkomen dan andere.

Tot slot bevat het codeboek nog enkele variabelen om de eventuele prominentie van bepaalde auteurs, thema's, onderwerpen en/of standpunten in kaart te brengen. Een eerste variabele daarbij is *locatie*. Zoals we eerder al vermeldden, kan een opiniestuk in de opinierubriek in het begin van de krant staan of in de opinierubriek meer naar het einde van de krant toe. Publicatie in de eerste opinierubriek kan een teken zijn van het belang dat de redactie hecht aan de auteur, het thema, het onderwerp en/of het standpunt. Een tweede variabele om prominentie na te gaan is *omvang*. Er zijn een aantal min of meer vaste formaten van opiniestukken: bij benadering 1/4de pagina (een kolom), 1/3de pagina (de omvang van een opiniestuk op pagina 2 en heel soms ook de omvang van een opiniestuk in de andere opinierubriek), 1/2de pagina of 3/4de pagina. Ten derde coderen we of er een verwijzing is naar het opiniestuk op de *voorpagina* van de krant.

3.3.2.2. Intercodeurbetrouwbaarheid

Om de betrouwbaarheid van de codering te controleren, zijn we intercodeurbetrouwbaarheid nagegaan voor de variabelen *etniciteit*, *functie1*, *functie2*, *partij*, *universiteit*, *denktank*, *nieuwsorganisatie*, *thema*, *nieuwslink*, *opinielink* en *standpunt*. De eerste week van het corpus (een grote 10 procent) werd ook door een tweede persoon met hetzelfde codeboek gecodeerd. Op basis van de twee verschillende coderingen berekenden we de betrouwbaarheidsmaat. Elke variabele werd getest met Krippendorff's Alpha, waarbij $\alpha = 0,60$ de minimumnorm is. Voor de variabelen *etniciteit*, *functie1*, *partij*, *universiteit*, *denktank*, *nieuwsorganisatie* en *opinielink* is $\alpha = 1$. De betrouwbaarheid van de codering van die variabelen is dus uitstekend. Voor de variabelen *functie2*, *thema* en *standpunt* was het resultaat respectievelijk $\alpha = 0,906$, $\alpha = 0,935$ en $\alpha = 0,749$. Ook voor die variabelen is de codering dus zeker betrouwbaar.

3.3.3. Verwerking en analyse

De verzamelde gegevens hebben we verwerkt en geanalyseerd met het statistische verwerkingsprogramma SPSS. In de eerste plaats vroegen we voor elke variabele een frequentietabel op om een overzicht te hebben van de voorkomende waarden en hun frequentie. In de tweede plaats stelden we kruistabellen op om de relatie tussen bepaalde variabelen na te gaan. Via de chi-kwadraattoets controleerden we daarbij telkens of het resultaat statistisch significant was. De significantiedrempel die we daarvoor hanteerden was die van $p \leq 0,05$. De Chi-kwadraattoets is alleen geldig als voldaan is aan de regel van Cochran. Die regel houdt in dat maximaal 20% van de verwachte celfrequenties een waarde mag hebben die lager is dan 5 en dat geen enkele celfrequentie kleiner mag zijn dan 1.

3.4. Diepte-interview(s)

In dit deel geven we aan hoeveel interviews we afgenomen hebben, hoe we de vragenlijst opgesteld hebben en hoe we de gegevens verwerkt en geanalyseerd hebben.

3.4.1. Dataverzameling

Tot nu toe spraken we telkens van diepte-interviews in de meervoudsvorm. In realiteit gaat het echter maar om een interview. Tijdens het interview met Ward Daenen, chef van de opinie- en lezersrubriek van De Morgen, werd duidelijk dat bij De Morgen maar twee redactieleden verantwoordelijk zijn voor opinie. De tweede persoon die instaat voor de samenstelling van de opiniepagina's werkt, in tegenstelling tot de voltijds aangestelde Ward Daenen, slechts twee

vijfden. Die beperkte aanwezigheid op de redactie gaf hij ook als reden om niet te willen meewerken aan deze masterproef. Het bleef uiteindelijk dus bij het interview met Ward Daenen.

3.4.2. Meetinstrument

We interviewden het redactielid aan de hand van een op voorhand opgestelde vragenlijst. Voor die vragenlijst lieten we ons inspireren door de in 1.3.1.2 besproken onderzoeken naar de selectie- en bewerkingspraktijken bij lezersbrieven en de nog niet eerder vernoemde onderzoeken van Hynds (1984, 1989), waarin hij via een enquête meerdere krantenredacties bevraagt over verschillende aspecten van de opiniEPagina's. Net als bij de kwantitatieve inhoudsanalyse kwamen toch veel van de vragen voort uit de specifieke onderzoeksvragen van deze masterproef of hadden ze te maken met de aard van de opiniEPagina's van De Morgen. De vragenlijst is opgebouwd volgens de volgende structuur: inleidende vragen, algemene vragen, vragen over wie meewerkt aan en wat de werkwijze is bij de samenstelling van de opiniEPagina's, vragen over de opiniestukken en tot slot nog een reeks extra vragen. De vragen over opiniestukken hebben we als volgt ingedeeld: vragen over de selectie van opiniestukken door gastauteurs, vragen over de selectie van vaste columnisten, vragen over diversiteit in opiniestukken, vragen over de bewerking van opiniestukken. De volledige vragenlijst is opgenomen in de bijlage (bijlage 2).

3.4.3. Verwerking en analyse

Omdat we slechts een interview afgenomen hebben, hebben we geen software gebruikt voor de verwerking. We hebben het interview getranscribeerd in Word en vervolgens ook daar gecodeerd. Voor de codering vertrokken we van de structuur van de vragenlijst.

4. Resultaten

In dit deel geven we de resultaten van de kwantitatieve inhoudsanalyse en het diepte-interview. We bespreken de resultaten in functie van de opgestelde onderzoeksvragen. Eerst concentreren we ons dus op de auteurs die in het corpus aan bod komen. Vervolgens onderzoeken we de thema's, onderwerpen en standpunten van de opiniestukken in het corpus. Ten slotte kijken we naar het redactioneel beleid van De Morgen. Waar mogelijk vergelijken we onze resultaten meteen met die van vorig onderzoek. Op de abstracte concepten uit het literatuuroverzicht komen we terug in een apart deel. Alvorens we de resultaten in detail bespreken, moeten we nog vermelden dat het corpus van twee maanden in totaal 148 opiniestukken opgeleverd heeft.

4.1. Auteurs

De eerste deelvraag van deze masterproef is: *Welke auteurs komen aan het woord in de opiniestukken van De Morgen?* Om die vraag te beantwoorden, kijken we achtereenvolgens naar het geslacht, de etniciteit, de verbondenheid en de functie van de auteurs in het corpus. Alvorens we dat doen, is het ook eens interessant om de lijst van individuele auteursnamen te bekijken. Omdat die lijst vrij lang is, hebben we ze opgenomen in de bijlage (tabel 1). Uit de lijst blijkt dat er van de 148 auteurs in totaal 67 zijn die maar een keer een opiniestuk schrijven, 6 die twee keer een stuk schrijven, 5 die tweewekelijks een stuk schrijven en 6 die wekelijks een stuk schrijven. Met 67 unieke en 6 dubbele voorkomens is de groep gastauteurs zeer divers. Een overzicht van de vaste columnisten (en hun kenmerken) is te vinden in de bijlage (tabel 2).

4.1.1. Geslacht

Met betrekking tot het geslacht van de auteurs stelden we volgende hypothese op:

H1: Auteurs van opiniestukken in De Morgen zijn vaker mannen dan vrouwen.

Uit tabel 1 blijkt dat in het corpus duidelijk meer mannelijke (77%) dan vrouwelijke (23%) auteurs zitten. Qua geslacht is er dus geen sprake van evenwicht. Hypothese 1 is bevestigd.

Tabel 1 Frequentietabel geslacht auteur (N = 148)

	Aantal	Percentage
Man	114	77,0
Vrouw	34	23,0
Totaal	148	100,0

Tabel 2 laat het aantal mannen en vrouwen zien bij de vaste columnisten en bij de gastauteurs. Bij de vaste columnisten is slechts 18,6% een vrouw en bij de gastauteurs 26,9%. Het verschil is niet significant ($\chi^2 = 1,454$; $df = 1$; $p = 0,228$), maar toch zijn de resultaten opvallend. Er is namelijk ook geen evenwicht bij de vaste columnisten, terwijl diversiteit toch relatief gemakkelijk te controleren is in een vaste groep.

Tabel 2 Kruistabel verbondenheid auteur en geslacht auteur (N = 148)

		Auteur als vaste columnist verbonden aan De Morgen?		Totaal
		Nee	Ja	
Geslacht van de auteur	Man	57 73,1%	57 81,4%	114 77,0%
	Vrouw	21 26,9%	13 18,6%	34 23,0%
Totaal		78 100,0%	70 100,0%	148 100,0%

4.1.2. Etniciteit

Ook voor de etniciteit van de auteurs stelden we een hypothese op:

H2: Auteurs van opiniestukken in De Morgen behoren vaker tot de etnische meerderheid dan tot de etnische minderheid.

Uit tabel 3 blijkt dat slechts 13,5% van de auteurs in het corpus tot de etnisch-culturele minderheid behoort. Hypothese 2 is dus duidelijk bevestigd.

Tabel 3 Frequentietabel etniciteit auteur (N = 148)

	Aantal	Percentage
Etnisch-culturele meerderheid	128	86,5
Etnisch-culturele minderheid	20	13,5
Totaal	148	100,0

Bij de vrouwelijke auteurs is de verhouding minder onevenwichtig dan bij de mannelijke auteurs: 29,4% van de vrouwen behoort tot de etnisch-culturele minderheid tegenover 8,8% van de mannen (zie tabel 4). Het verband tussen geslacht en etniciteit is statistisch significant ($\chi^2 =$

9,546; $df = 1$; $p = 0,002$). Bij de mannen gaat het in een drietal gevallen zelfs om een Amerikaanse auteur van de New York Times en niet om een Belg met een andere achtergrond.

Tabel 4 Kruistabel geslacht auteur en etniciteit auteur (N = 148)

		Geslacht van de auteur		Totaal
		Man	Vrouw	
Etniciteit van de auteur	Etnisch-culturele meerderheid	104 91,2%	24 70,6%	128 86,5%
	Etnisch-culturele minderheid	10 8,8%	10 29,4%	20 13,5%
Totaal		114 100,0%	34 100,0%	148 100,0%

In tabel 5 is te zien dat er qua etniciteit amper een verschil is tussen gastauteurs en vaste columnisten. Van de gastauteurs behoort 12,8% tot de etnisch-culturele minderheid en van de vaste columnisten 14,3%. Net als bij *geslacht* is het verschil tussen gastauteurs en vaste columnisten niet significant ($\chi^2 = 0,68$; $df = 1$; $p = 0,795$). Ook hier is het evenwel veelzeggend dat er bij de vaste columnisten zo weinig auteurs uit de etnisch-culturele minderheid zijn, omdat het zeker mogelijk is een evenwichtige ploeg van vaste columnisten samen te stellen.

Tabel 5 Kruistabel verbondenheid auteur en etniciteit auteur (N = 148)

		Auteur als vaste columnist verbonden aan De Morgen?		Totaal
		Nee	Ja	
Etniciteit van de auteur	Etnisch-culturele meerderheid	68 87,2%	60 85,7%	128 86,5%
	Etnisch-culturele minderheid	10 12,8%	10 14,3%	20 13,5%
Totaal		78 100,0%	70 100,0%	148 100,0%

4.1.3. Verbondenheid

Zelf vreest Ward Daenen, chef opinie van De Morgen, dat er geen evenwicht is tussen gastauteurs en vaste columnisten. Volgens hem moet je de online opinierubriek erbij nemen om het evenwicht te zien (zie ook 4.3):

Onze groep van vaste columnisten is tamelijk uitgebreid. Met de relatief compacte opiniepagina's zorgt het er soms voor dat we twee vaste afspraken op een dag hebben samen staan. Als jij inderdaad alleen de print analyseert voel ik mij daar persoonlijk ... Dat kan heel goed zijn dat je dan een op een heel beperkte analyse uitkomt.

Uit tabel 6 komt evenwel naar voren dat de hoeveelheid gastauteurs (52,7%) en de hoeveelheid vaste columnisten (47,3%) mooi in evenwicht is. De Morgen doet het dus beter dan de kranten in vorige onderzoeken. Daar waren telkens meer vaste columnisten dan gastauteurs (zie 1.3.2).

Tabel 6 Frequentietabel verbondenheid auteur (N = 148)

	Aantal	Percentage
Nee	78	52,7
Ja	70	47,3
Totaal	148	100,0

Tabel 7 geeft de relatie weer tussen de verbondenheid van de auteur en de locatie van het opiniestuk. Die relatie is hoogst significant ($\chi^2 = 47,635$; $df = 1$; $p < 0,000$). In het corpus schrijft slechts 2 keer een vaste columnist een opiniestuk voor pagina 2 (i.e. 2,9% van de vaste columnisten), terwijl iets meer dan de helft van de opiniestukken van gastauteurs (55,1%) op pagina 2 verschijnt. Dat heeft te maken met het beleid van De Morgen voor opiniepagina's. "Op pagina 2 heb je altijd een gastcolumnist, tenzij er een noodgeval zou zijn, en af en toe eens iemand van onze eigen redactie bij uitzondering. (Ward Daenen)"

Tabel 7 Kruistabel verbondenheid auteur en locatie opiniestuk

		Auteur als vaste columnist verbonden aan De Morgen?		Totaal
		Nee	Ja	
Locatie van het opiniestuk	Begin krant	43 55,1%	2 2,9%	45 30,4%
	Aparte sectie	35 44,9%	68 97,1%	103 69,6%
Totaal		78 100,0%	70 100,0%	148 100,0%

Ook de groottes van de opiniestukken verschillen tussen gastauteurs en vaste columnisten (zie tabel 8). Die verschillen zijn hoogst significant ($\chi^2 = 55,216$; $df = 3$; $p < 0,000$). Bovengenoemd

beleid dat op pagina 2 zowat altijd een opiniestuk van een gastauteur komt, verklaart waarom 56,4% van de gastauteurs een opiniestuk schrijft van 1/3de pagina, terwijl slechts 4,3% van de vaste columnisten dat doet. Dat 1/4de pagina (een kolom) een typische omvang is voor een stuk van een vaste columnist, verklaart waarom slechts 11,5% van de gastauteurs een stuk van die omvang schrijft tegenover 42,9% van de vaste columnisten. In De Morgen krijgt zo goed als alleen Mark Elchardus, een van de vaste columnisten, 3/4de pagina. Vandaar dat 15,7% van de vaste columnisten een opiniestuk van 3/4de pagina schrijft en maar 1,3% van de gastauteurs. Enkel 1/2de pagina is een omvang die frequent voorkomt bij gastauteurs (30,8%) én bij vaste columnisten (37,1%).

Tabel 8 Kruistabel verbondenheid auteur en omvang opiniestuk (N = 148)

		Auteur als vaste columnist verbonden aan De Morgen?		Totaal
		Nee	Ja	
Omvang van het opiniestuk	1/4de pagina	9 11,5%	30 42,9%	39 26,4%
	1/3de pagina	44 56,4%	3 4,3%	47 31,8%
	1/2de pagina	24 30,8%	26 37,1%	50 33,8%
	3/4de pagina	1 1,3%	11 15,7%	12 8,1%
	Totaal	78 100,0%	70 100,0%	148 100,0%

4.1.4. Functie

In tabel 9 hebben we de twee variabelen voor functie naast elkaar gezet. Omdat die opdeling in de bespreking van de resultaten maar van beperkt nut is, hebben we de twee aparte variabelen ook samengevoegd in een variabele (zie tabel 10). Bij iets meer dan de helft van de opiniestukken in ons corpus waren twee of meer functies opgelijst. Voor de 148 auteurs zijn er in totaal dan ook 216 functies.

Tabel 9 Frequentietabel eerste en tweede functie van de auteur (N = 148)

	Functie1		Functie2	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Politicus	23	15,5	1	0,7
Medewerker universiteit	48	32,4	2	1,4
Medewerker denktank	12	8,1	1	0,7
Topfunctie binnen bedrijf	5	3,4	1	0,7
Vertegenwoordiger van belangengroep of ngo	9	6,1	3	2,0
Journalist	11	7,4	1	0,7
Columnist	14	9,5	5	3,4
Schrijver	20	13,5	20	13,5
Individu	3	2,0	20	13,5
Ander	3	2,0	14	9,5
Niet van toepassing	/	/	80	54,1
Totaal	148	100,0	148	100,0

Uit tabel 10 blijkt dat auteurs van opiniestukken vooral academici (33,8%) zijn. Ook politici zijn een belangrijke groep van auteurs (16,2%). In vorige onderzoeken waren die twee groepen ook altijd de belangrijkste (zie 1.3.2.2). *Schrijver* (27%) en *individu* (15,5%) zijn ook grote categorieën, maar hier komt de opdeling van de functies van pas. Zoals in tabel 9 te zien is, vormen zij vaak een bijkomende specificatie bij een andere functie. Die twee functies zijn dus minder belangrijk dan ze op het eerste gezicht lijken. *Individu* is slechts in 2% van de gevallen een volwaardige functie (zie 3.3.2.1 voor uitleg over de categorie *individu*). In al de andere gevallen gaat het om een explicitering van bijvoorbeeld de woonplaats van de auteur. Ook *schrijver* is in de helft van de gevallen (13,5%) een toevoeging bij een andere functie. *Schrijver* bij functie 1 betekent in het corpus meestal dat schrijver expliciet als functie genoemd is. *Schrijver* bij functie 2 betekent in het corpus meestal dat een of meerdere boeken van de hand van de auteur genoemd worden.

Slechts 11,5% van de auteurs heeft een functie die niet in de vastgelegde categorieën past. Een grote diversiteit aan functies is er dus niet. Die andere functies zijn heel divers: choreograaf,

arts, leerkracht, enz. Toch gaat het zowat altijd om hoogopgeleide mensen. Bovendien geeft tabel 9 aan dat de functie *ander* in amper 3 gevallen (2,0%) de eerste functie was en niet de tweede functie naast een van de andere categorieën, die al zeker wijzen op een hoge sociaaleconomische status. Dat alles betekent dat hypothese 3 bevestigd is:

H3: Auteurs van opiniestukken in De Morgen hebben vaker een hoge sociaaleconomische status dan een lage sociaaleconomische status.

Dat het doelpubliek van De Morgen hoogopgeleiden zijn kan dat resultaat deels verklaren. Een bijkomende verklaring is dat het voor De Morgen een belangrijk selectiecriteria is dat een opiniestuk goed geschreven is (cfr. infra). Uit het literatuuroverzicht bleek al dat dat criterium laaggeschoolden uitsluit. De competentie die nodig is om een goed opiniestuk te schrijven is namelijk gelinkt aan status. Het valt op dat intellectuele functies primeren op de opiniepagina's van De Morgen, functies waarin de persoon meestal al gewoon is om te schrijven.

Tabel 10 Frequentietabel functies auteur, in volgorde van voorkomen (N = 148)

	Aantal	Percentage
Medewerker universiteit	50	33,8%
Schrijver	40	27%
Politicus	24	16,2%
Individu	23	15,5%
Columnist	19	12,8%
Ander	17	11,5%
Medewerker denktank	13	8,8%
Journalist	12	8,1%
Vertegenwoordiger van belangengroep of ngo	12	8,1%
Topfunctie binnen bedrijf	6	4,1%
Totaal	148	100%

De verdeling van de functies ligt anders bij de vrouwen dan bij de mannen (zie tabel 11). Bij de vrouwen is slechts 9% medewerker aan een universiteit, terwijl dat bij de mannen maar liefst

41% is. Er is zelfs geen enkele vrouw medewerker bij een denktank of columnist, terwijl die functies bij de mannen toch respectievelijk 11% en 17% innemen. Bij de vrouwen ligt het percentage vertegenwoordigers van een belangengroep of ngo, journalisten, schrijvers en andere functies dan weer telkens zo'n 10- à 20-tal procent hoger dan bij de mannen. Door de lage cijfers levert de chi-kwadraattest geen geldig resultaat op.

Tabel 11 Kruistabel geslacht auteur en functie auteur (N = 148)

		Geslacht van de auteur		Totaal
		Man	Vrouw	
Functie 1 en functie 2 samen gevoegd	Politicus	19 17%	5 15%	24 16%
	Medewerker universiteit	47 41%	3 9%	50 34%
	Medewerker denktank	13 11%	0 0%	13 9%
	Topfunctie binnen bedrijf	5 4%	1 3%	6 4%
	Vertegenwoordiger van belangengroep of ngo	4 4%	8 24%	12 8%
	Journalist	7 6%	5 15%	12 8%
	Columnist	19 17%	0 0%	19 13%
	Schrijver	27 24%	13 38%	40 27%
	Individu	17 15%	6 18%	23 16%
	Ander	9 8%	8 24%	17 11%
	Totaal	114 100%	34 100%	148 100%

Zoals tabel 12 aangeeft zijn de verhoudingen tussen de etnische meerderheid en de etnische minderheid voor een groot stuk dezelfde als de verhoudingen tussen mannen en vrouwen. Wat anders is, is dat het aantal politici verschilt naar gelang de etniciteit en dat de verhouding bij journalisten en schrijvers net omgekeerd is. Bij de auteurs uit de etnisch-culturele minderheid zijn veel meer politici zijn (35%) dan bij de meerderheid (13%). Auteurs met een EU 15-

achtergrond zijn vaker journalist of schrijver dan auteurs met een minderheidsachtergrond: 9% tegenover 5% voor de journalisten en 14% tegenover 5% voor de columnisten. Ook hier zijn de aantallen evenwel te laag om een geldige chi-kwadraattoets te hebben.

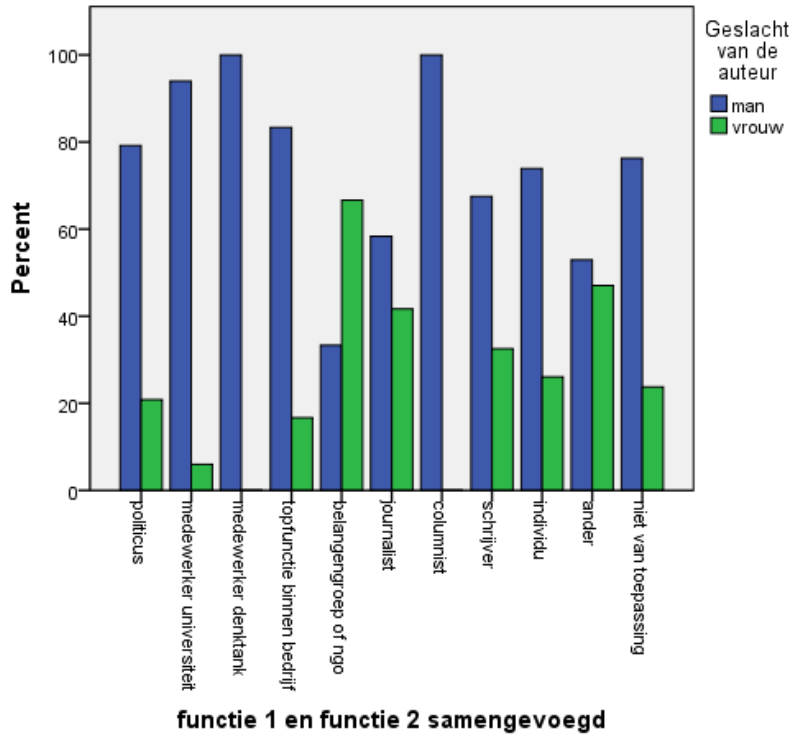
Tabel 12 Kruistabel etniciteit auteur en functie auteur (N = 148)

		Etniciteit van de auteur		Totaal
		Etnisch-culturele meerderheid	Etnisch-culturele minderheid	
Functie 1 en functie 2 samengevoegd	Politicus	17 13%	7 35%	24 16%
	Medewerker universiteit	48 38%	2 10%	50 34%
	Medewerker denktank	13 10%	0 0%	13 9%
	Topfunctie binnen bedrijf	6 5%	0 0%	6 4%
	Vertegenwoordiger van belangengroep of ngo	6 5%	6 30%	12 8%
	Journalist	11 9%	1 5%	12 8%
	Columnist	18 14%	1 5%	19 13%
	Schrijver	36 28%	4 20%	40 27%
	Individu	18 14%	5 25%	23 16%
	Ander	10 8%	7 35%	17 11%
	Totaal	128 100%	20 100%	148 100%

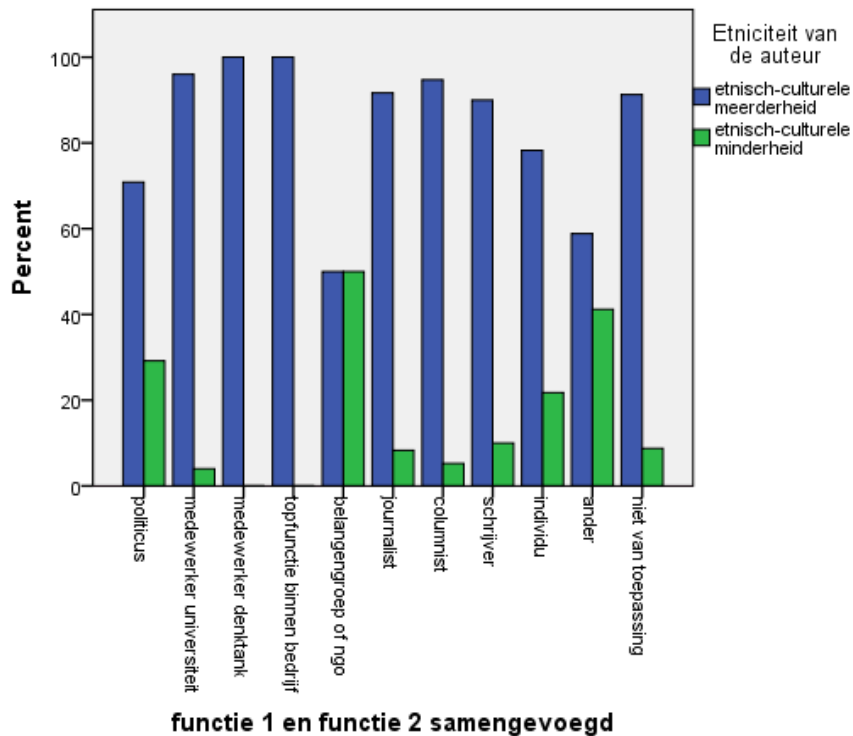
Wanneer we dan *functie* als onafhankelijke variabele nemen (zie figuur 1 en 2), wordt duidelijk dat de categorieën *medewerker universiteit*, *medewerker denktank*, *topfunctie binnen bedrijf* en *columnist* zo goed als helemaal gedomineerd worden door blanke mannen. De categorieën *ander* en *vertegenwoordiger van belangengroep en ngo* zijn de enige waar er een evenwicht is qua geslacht én qua etniciteit. Bij de categorie *journalist* is er enkel qua geslacht een evenwicht. Bij de niet zo grote categorie *vertegenwoordiger van belangengroep en ngo* is de verklaring

voor dat evenwicht dat Yasmien Naciri vaste columniste is bij De Morgen. 5 van de 12 attestaties van die functie slaan op Naciri, die een vrouw is uit de etnisch-culturele minderheid. Bij de andere categorieën is er niet meteen zo'n duidelijke verklaring.

Figuur 1 Geslacht auteur per functie auteur (N = 148)

Figuur 2 Etniciteit auteur per functie auteur (N= 148)

Die verschillen in functie tussen mannen en vrouwen en tussen de etnisch-culturele meerderheid en -minderheid zullen waarschijnlijk te maken hebben met verschillen in de realiteit en met de identiteit van de vaste columnisten, maar aangezien de chi-kwadraattoets telkens niet geldig is, kan ook toeval niet uitgesloten worden.

Tussen de gastauteurs en de vaste columnisten zijn de verschillen met betrekking tot functie niet echt opvallend (zie tabel 13). Een eerste verschil is dat vaste columnisten (40%) iets vaker dan gastauteurs (28%) medewerker zijn aan een universiteit. Vaste columnisten zijn ook vaker schrijvers (31%) dan gastauteurs (21%). Bij de gastauteurs heeft dan weer 15% de functie *ander*, terwijl maar 7% van de vaste columnisten die functie heeft. Een ander verschil is dat er geen enkele vaste columnist een topfunctie binnen een bedrijf heeft, terwijl 8% van de gastauteurs wel die functie heeft. Terwijl bij de gastauteurs 15% journalist is, is er bij de vaste columnisten geen enkele journalist (0%). Het is eigenlijk wel logisch dat een vaste columnist bij een krant geen journalist is bij een andere krant. Een journalist van een ander medium dan de krant of een journalist van De Morgen zelf was wel mogelijk geweest. De chi-kwadraattoets van deze kruistabel is niet geldig, want er is niet voldaan aan de regel van Cochran.

Tabel 13 Kruistabel verbondenheid auteur en functie auteur (N = 148)

		Verbondenheid van de auteur		Totaal
		Nee	Ja	
Functie 1 en functie 2 samengevoegd	Politicus	12 15%	12 17%	24 16%
	Medewerker universiteit	22 28%	28 40%	50 34%
	Medewerker denktank	5 6%	8 11%	13 9%
	Topfunctie binnen bedrijf	6 8%	0 0%	6 4%
	Vertegenwoordiger van belangengroep of ngo	7 9%	5 7%	12 8%
	Journalist	12 15%	0 0%	12 8%
	Columnist	10 13%	9 13%	19 13%

	Schrijver	18 23%	22 31%	40 27%
	Individu	14 18%	9 13%	23 16%
	Ander	12 15%	5 7%	17 11%
	Totaal	78 100%	70 100%	148 100%

Omdat de variabelen voor strekking telkens slechts op een klein deel van de auteurs in het corpus van toepassing zijn, is het aantal resultaten daarvoor beperkt. Om strekking goed te kunnen onderzoeken, zou een groter corpus nodig zijn. Bovendien hangt hierbij veel af van wie de vaste columnisten zijn (zie tabel 2 in de bijlage).

In tabel 14 is te zien dat drie politieke partijen erbovenuit steken: de rechtse partij CD&V (40%), de rechtse partij N-VA (32%) en de linkse partij Groen (16%). De verklaring daarvoor is eenvoudig. Dat zijn de partijen waarvan er een lid vaste columnist is bij De Morgen. Sammy Mahdi is aangesloten bij CD&V, Joachim Pohlmann bij N-VA en Kristof Calvo bij Groen. Groen is met 16% toch wat minder vertegenwoordigd dan de andere twee. Dat komt doordat Kristof Calvo in het midden van de geanalyseerde periode zijn laatste column schreef. Het is wel verrassend dat de rechtse partijen domineren (72%) op de opiniepagina's van De Morgen, een progressieve krant die vroeger verbonden was aan de socialistische partij. Er komt in ons corpus zelfs maar een keer (4%) een sp.a-politicus aan het woord. Dat verrassende resultaat valt waarschijnlijk te verklaren door het beleid van De Morgen voor de samenstelling van de opiniepagina's, dat we in 4.3 in meer detail bespreken. Ward Daenen benadrukt namelijk dat tegendraadsheid een belangrijk selectiecriteria is voor opiniestukken. Dat houdt in dat de redactie van De Morgen eerder op zoek gaat naar meningen die verschillen van die van De Morgen dan naar meningen die daarmee overeenstemmen. Bij De Morgen streven ze naar een botsing van ideeën. Daenen heeft niet expliciet gezegd dat dat meespeelt bij de selectie van vaste columnisten, maar gezien de nadruk die hij op die tegendraadsheid legt, is het zeker plausibel dat de redactie ook daar expres kiest voor auteurs met een andere strekking.

Tabel 14 Frequentietabel politieke partij (N =25)

	Aantal	Percentage
CD&V	10	40,0
N-VA	8	32,0
Open Vld	2	8,0
Sp.a	1	4,0
Groen	4	16,0
Totaal	25	100,0

Bij de universiteiten dan zijn de drie grootste ongeveer even sterk vertegenwoordigd (zie tabel 15). In 20,4% van de opiniestukken is de auteur verbonden aan de KU Leuven, in 22,4% aan de VUB en in 34,7% aan de UGent. Toch steekt Universiteit Gent er nog iets bovenuit. Ook hier is het interessant om naar de vaste columnisten te kijken. De wekelijkse columnisten Mark Elchardus en Carl Devos zijn professor aan respectievelijk de VUB en de UGent. Dat de Katholieke Universiteit Leuven zonder vaste columnisten niet onder moet doen, is opvallend. De zoektocht naar tegendraadsheid en botsende meningen bij De Morgen kan ook voor die vaststelling de verklaring zijn. Ook de categorie *ander* is vrij groot, want de wekelijkse columnist Paul De Grauwe is professor aan de London School of Economics.

Tabel 15 Frequentietabel universiteit (N = 49)

	Aantal	Percentage
KU Leuven	10	20,4
UGent	17	34,7
VUB	11	22,4
UAntwerpen	1	2,0
Ander	10	20,4
Totaal	49	100,0

Over de denktanken valt niet veel te zeggen, want de resultaten zijn daar zeer gelimiteerd (zie tabel 16). De progressieve denktank Minerva is met vier attestaties iets frequenter dan de rest. De reden daarvoor is dat Matthias Somers, wetenschappelijk medewerker bij Minerva, in het begin van de geanalyseerde periode vaste columnist is geworden. Dat de categorie *ander* vijf keer aanwezig is, komt grotendeels door Derk Jan Eppink. Vaste columnist Derk Jan Eppink werkt in New York bij de conservatieve denktank London Policy Center. In het corpus zitten

van zowel Matthias Somers als van Derk Jan Eppink vier opiniestukken. Voor zover de lage cijfers iets zeggen, is er bij de denktanken dus een balans tussen progressief en conservatief.

Tabel 16 Frequentietabel denktank (N = 13)

	Aantal	Percentage
Minerva	4	30,8
Vrijdaggroep	1	7,7
Egmont Instituut	2	15,4
Itinera	1	7,7
Ander	5	38,5
Totaal	13	100,0

Tabel 17 geeft aan dat van de 14 journalisten in het corpus ongeveer de helft verbonden is aan De Morgen (57,1%) en de helft niet (42,9%). Op dat vlak is er in dit beperkte corpus evenwicht.

Tabel 17 Frequentietabel nieuwsorganisatie (N = 14)

	Aantal	Percentage
Nee	8	57,1
Ja	6	42,9
Totaal	14	100,0

4.1.5. Besluit

Het antwoord op deelvraag 1 is dat bij De Morgen vooral mannen uit de etnisch-culturele meerderheid met een hoge sociaaleconomische status een forum krijgen op de opiniEPagina's. De functies die de auteurs vervullen zijn vaak dezelfde. De meest voorkomende functie is medewerker aan een universiteit. Voor strekking is het moeilijk om besluiten te trekken. Bij de vaste columnisten zijn de verhoudingen even onevenwichtig als bij de gastauteurs. Het enige dat duidelijk in evenwicht is, is de verhouding tussen gastauteurs en vaste columnisten.

Hoewel er heel wat verschillende personen aan het woord komen op de opiniEPagina's van De Morgen, hebben die auteurs dikwijls dezelfde kenmerken. Uit de resultaten kunnen we dan ook concluderen dat er op het vlak van auteurs geen grote diversiteit is op de opiniEPagina's van De Morgen. Dat besluit stemt overeen met de besluiten van eerder onderzoek naar diversiteit op de opiniEPagina's van kranten.

4.2. Thema's, onderwerpen en standpunten

In dit deel formuleren we een antwoord op onze tweede deelvraag: *Welke thema's, onderwerpen en standpunten komen aan bod in de opiniestukken van De Morgen?*

4.2.1. Thema

Omdat er heel wat thema's waren met weinig attestaties, hebben we de variabele *thema* gehercodeerd in de nieuwe variabele *topthema*. Alle thema's die minder dan vijf keer voorkwamen, brachten we daarbij onder in de categorie *ander*, een categorie waarvan er al 14 attestaties waren. Het gaat om de thema's *natuur en milieu; mobiliteit, verkeer en ruimtelijke ordening; justitie en criminaliteit; religie; sociale zaken: conflict, oorlog en terrorisme en wetenschap, techniek en technologie*. Daarna bleven in totaal nog zeven categorieën over.

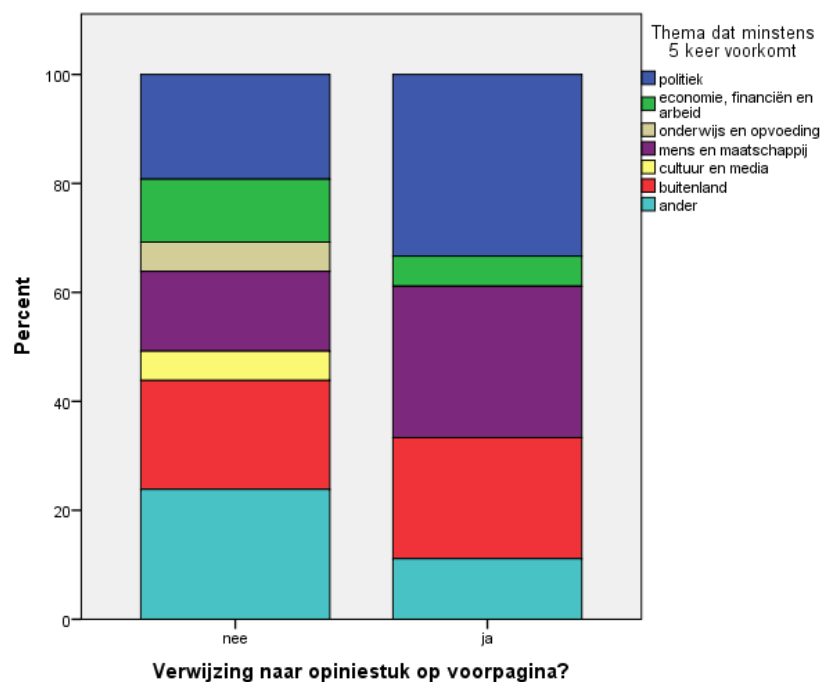
De meest voorkomende thema's zijn de brede thema's *ander* (22,3%), *politiek* (20,9%), *buitenland* (20,3%) en *mens en maatschappij* (16,2%) (zie tabel 18). Ook *economie, financiën en arbeid* doet het met 10,8% niet slecht. De categorie *ander*, met daaronder acht categorieën gegroepeerd, is maar net iets frequenter dan het thema *politiek*. Dat betekent dat de opiniestukken meestal over dezelfde paar thema's gaan. Die thema's zijn dezelfde typische grote thema's die ook altijd in gewone nieuwsartikels terugkomen. Het is eigenlijk logisch dat de opiniEPagina's zich met dezelfde thema's bezighouden als de nieuwspagina's. Opiniestukken zijn vaak een reactie op wat in het nieuws komt. Dat geeft Ward Daenen ook aan (cfr. infra).

Tabel 18 Frequentietabel thema opiniestuk, in volgorde van voorkomen (N = 148)

	Aantal	Percentage
Ander	33	22,3
Politiek	31	20,9
Buitenland	30	20,3
Mens en maatschappij	24	16,2
Economie, financiën en arbeid	16	10,8
Onderwijs en opvoeding	7	4,7
Cultuur en media	7	4,7
Totaal	148	100,0

Zoals figuur 3 toont, gaat het ook bijna altijd om een van de drie grootste thema's (*ander* uitgesloten) wanneer er op de voorpagina van de krant een verwijzing staat naar een opiniestuk. Daenen zei dat een verwijzing op de voorpagina dient om iets te benadrukken dat de moeite waard is. Blijkbaar vindt de eindredactie die thema's het vaakst de moeite waard.

Figuur 3 Percentage thema opiniestuk per verwijzing op voorpagina (N = 148)

In tabel 19 is te zien dat mannelijke en vrouwelijke auteurs andere thema's behandelen. Mannen schrijven vaker over *politiek* (24,6% tegenover 8,8%) en *economie* (13,2% tegenover 2,9%) en vrouwen schrijven vaker over *onderwijs en opvoeding* (11,8% tegenover 2,6%) en *mens en maatschappij* (35,3% tegenover 10,5%). Bij de overige thema's zijn de percentages vergelijkbaar. Die verdeling bevestigt het beeld dat mannen eerder de harde thema's behandelen en vrouwen eerder de zachtere thema's. De significantietoets is niet geldig, omdat niet aan de regel van Cochran is voldaan. Wanneer we de variabele thema hercoderen in de categorieën *hard* (*politiek; economie; buitenland*) en *zacht* (*onderwijs en opvoeding; mens en maatschappij; cultuur en media*) is de significantietoets wel geldig ($\chi^2 = 17,548$; $df = 2$; $p = 0,000$).

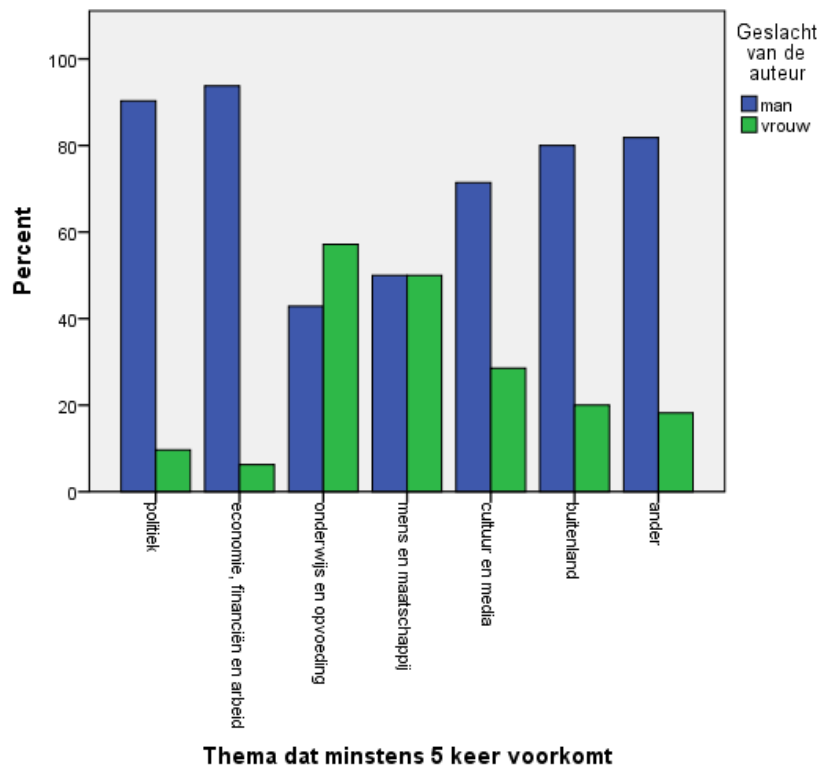
Tabel 19 Kruistabel geslacht auteur en thema opiniestuk (N = 148)

		Geslacht van de auteur		Totaal
		Man	Vrouw	
	Politiek	28 24,6%	3 8,8%	31 20,9%

Thema dat minstens 5 keer voorkomt	Economie, financiën en arbeid	15 13,2%	1 2,9%	16 10,8%
	Onderwijs en opvoeding	3 2,6%	4 11,8%	7 4,7%
	Mens en maatschappij	12 10,5%	12 35,3%	24 16,2%
	Cultuur en media	5 4,4%	2 5,9%	7 4,7%
	Buitenland	24 21,1%	6 17,6%	30 20,3%
	Ander	27 23,7%	6 17,6%	33 22,3%
	Totaal	114 100,0%	34 100,0%	148 100,0%

Die verdeling van thema's per geslacht heeft als gevolg dat er slechts bij twee thema's een evenwicht is tussen mannelijke en vrouwelijke auteurs (zie figuur 4). Dat zijn de twee thema's waar vrouwen vaker over schrijven dan mannen, *onderwijs en opvoeding* (42,9% mannen en 57,1% vrouwen) en *mens en maatschappij* (50% mannen en 50% vrouwen). Bij alle andere thema's zijn de mannen ruimschoots in de meerderheid.

Figuur 4 Geslacht auteur per thema opiniestuk (N = 148)

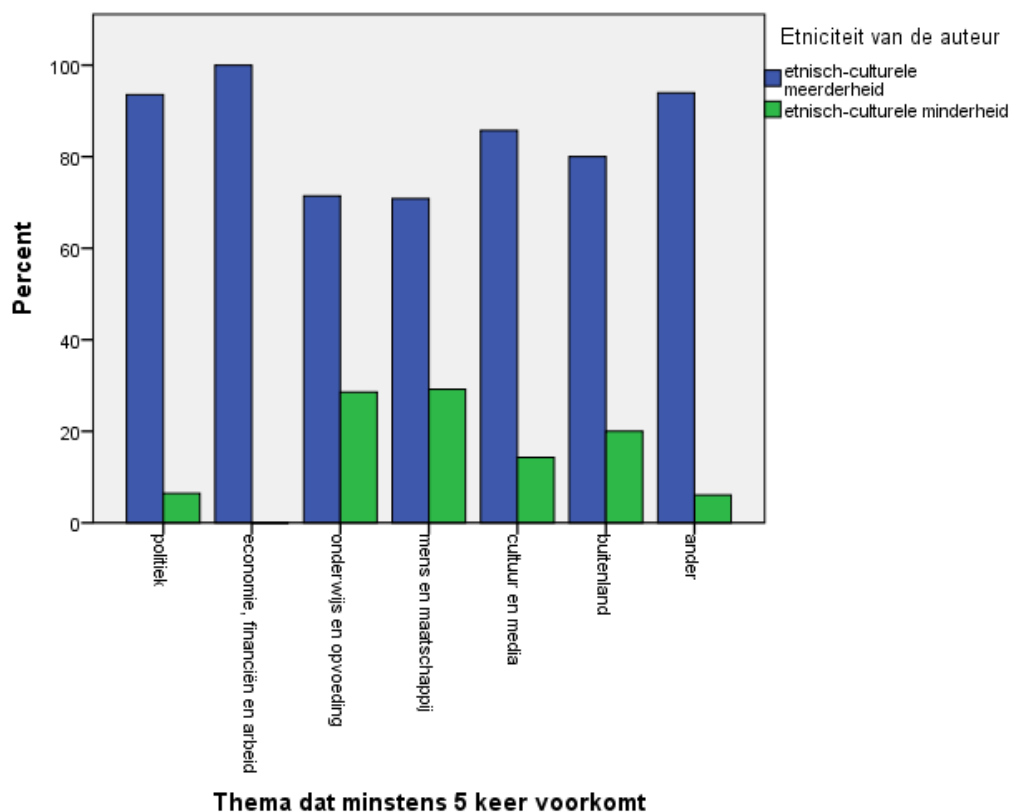
In de kruistabel van *etniciteit* en *thema* (zie tabel 20) doet zich een patroon voor dat heel gelijkaardig is aan dat in de kruistabel van *geslacht* en *thema*. De verhoudingen zijn zo goed als dezelfde. De etnische meerderheid schrijft vaker over *politiek* (22,7% tegenover 10%) en *economie* (12,5% tegenover 0,0%) en de etnische minderheid schrijft vaker over *onderwijs en opvoeding* (10,0% tegenover 3,9%) en *mens en maatschappij* (35,0% tegenover 13,3%). Bijkomende verschillen zijn dat de minderheid vaker over *buitenland* schrijft (30,0% tegenover 18,8%) en de meerderheid vaker over *andere* thema's (24,2% tegenover 10,0%). Ook hier kunnen we de significantie niet berekenen door het grote aantal lage cellen.

Tabel 20 Kruistabel etniciteit auteur en thema opiniestuk (N = 148)

		Etniciteit van de auteur		Totaal
		Etnisch-culturele meerderheid	Etnisch-culturele minderheid	
Thema dat minstens 5 keer voorkomt	Politiek	29 22,7%	2 10,0%	31 20,9%
	Economie, financiën en arbeid	16 12,5%	0 0,0%	16 10,8%
	Onderwijs en opvoeding	5 3,9%	2 10,0%	7 4,7%
	Mens en maatschappij	17 13,3%	7 35,0%	24 16,2%
	Cultuur en media	6 4,7%	1 5,0%	7 4,7%
	Buitenland	24 18,8%	6 30,0%	30 20,3%
	Ander	31 24,2%	2 10,0%	33 22,3%
	Totaal	128 100,0%	20 100,0%	148 100,0%

Figuur 5 geeft de verdeling van de etniciteit per thema weer. Nergens is er sprake van evenwicht, maar bij de thema's *onderwijs en opvoeding* en *mens en maatschappij* is de verhouding een stuk evenwichtiger (i.e. rond de 30% etnische minderheid) dan bij de andere thema's. Dat zijn de twee thema's waarbij er ook een evenwicht was qua geslacht.

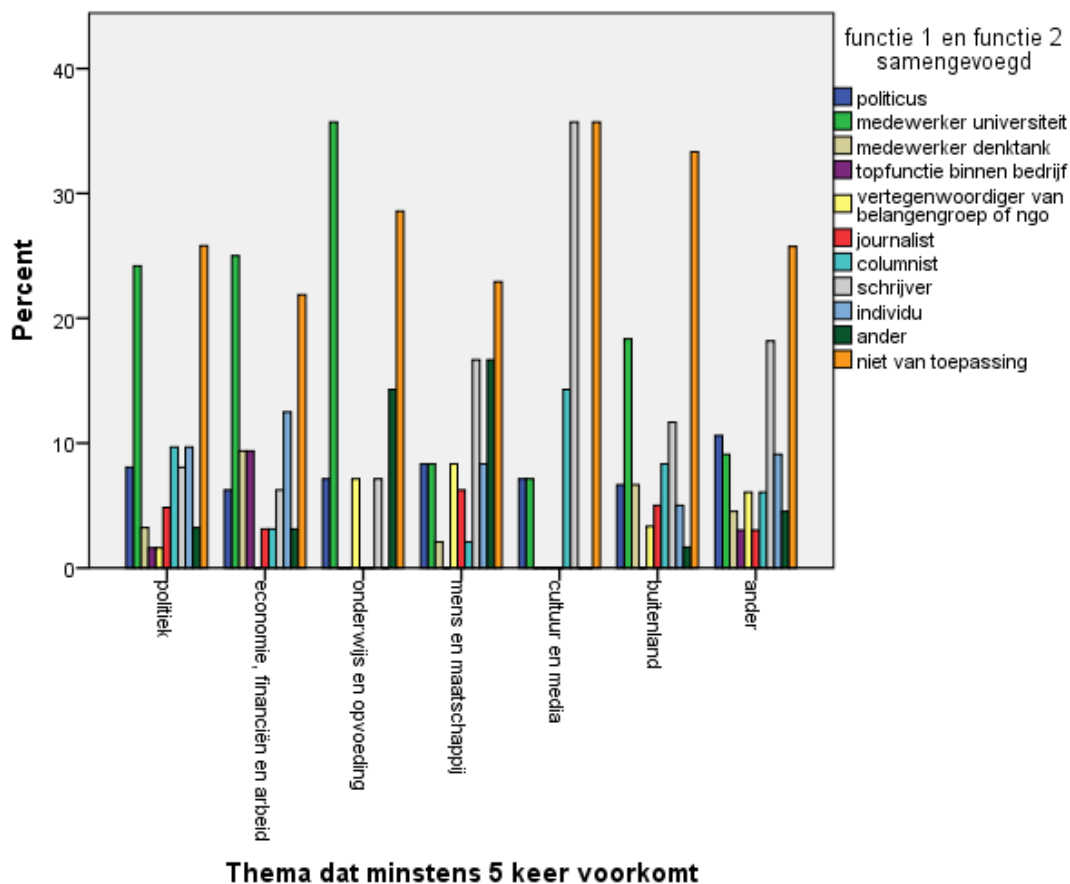
Figuur 5 Etniciteit auteur per thema opiniestuk (N = 148)

Uit voorgaande resultaten kunnen we afleiden dat *politiek* en *economie* typische thema's zijn voor blanke mannen, de grootste groep auteurs, en dat over *onderwijs en opvoeding* en *mens en maatschappij* een meer diverse groep van auteurs aan het woord gelaten wordt.

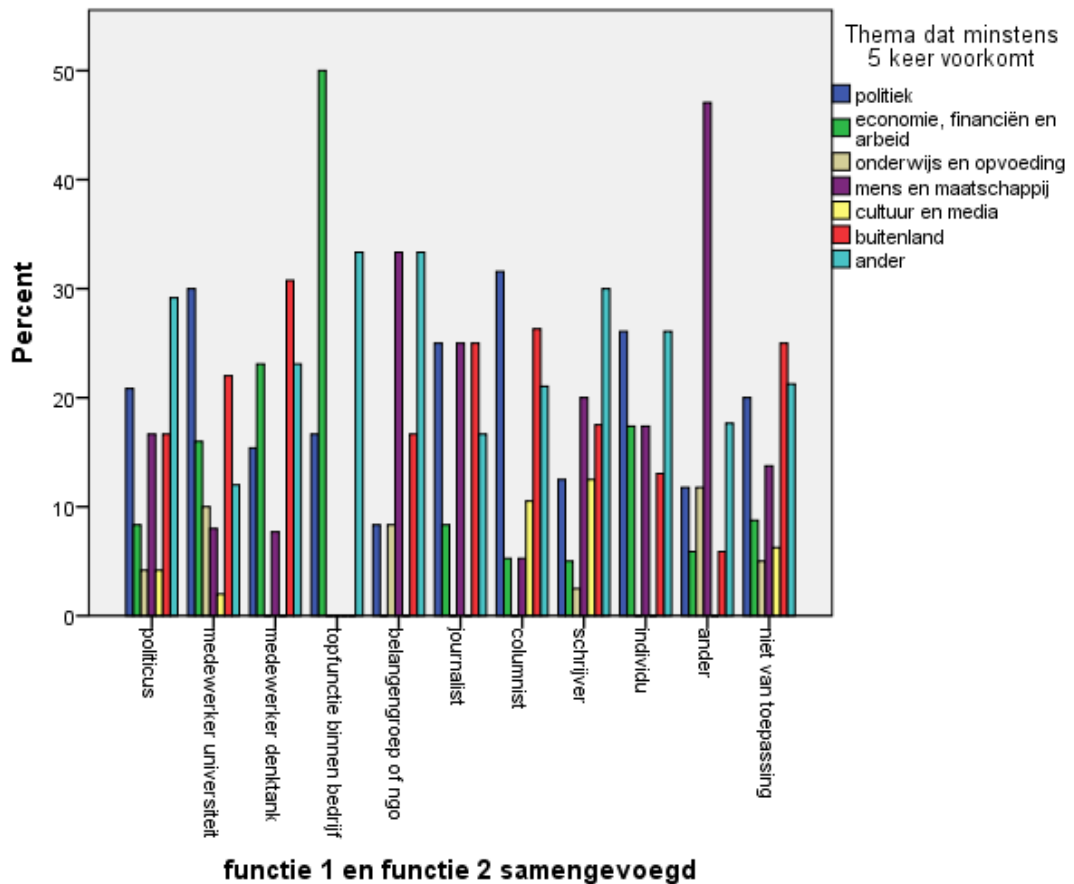
Wanneer we dan de thema's kruisen met de functies van de auteur (zie figuur 6), zien we dat medewerkers aan de universiteit de thema's *politiek* (48%), *economie* (50%), *onderwijs en opvoeding* (71%) en *buitenland* (37%) domineren. Schrijvers zijn dan weer het frequentst bij de overige thema's *mens en maatschappij* (33%), *cultuur en media* (71%) en *ander* (36%). *Medewerker universiteit* en *schrijver* zijn ook de twee vaakst voorkomende functies (cfr. supra). Voor de rest zijn er geen duidelijke patronen te zien. Je zou kunnen zeggen dat de harde thema's vooral door universitaireren behandeld worden en de zachte thema's door schrijvers. Die verdeling lijkt ook wel overeen te stemmen met de inhoud van die functies. Opnieuw krijgen we voor de kruistabel geen geldige significantietoets doordat er te veel lage cellen zijn.

Figuur 6 Functie auteur per thema opiniestuk (N = 148)

Figuur 7 toont het omgekeerde van figuur 6: de verdeling van de thema's per functie. Wat opvalt is dat auteurs met een topfunctie binnen een bedrijf vooral schrijven over *conomie, financiën en arbeid* (50%). Dat is geen verrassend resultaat want dat thema valt min of meer samen met het vakgebied van topfiguren binnen een bedrijf. Auteurs met de functie *ander* schrijven vooral over *mens en maatschappij* (47,1%). Ook dat resultaat is logisch. Auteurs van allerlei soort kunnen schrijven over *mens en maatschappij*, want dat is een heel brede categorie waarin diverse thema's gegroepeerd zitten (zie 3.3.2.1). Voor de rest zijn er geen duidelijke uitschieters te zien in figuur 7. Wel is zichtbaar dat de thema's *politiek, buitenland* en *ander* bij zowat alle functies goed vertegenwoordigd zijn. Dat zijn blijkbaar thema's waar iedereen mee bezig is.

Figuur 7 Thema opiniestuk per functie auteur (N = 148)

4.2.2. Onderwerp

Omdat de lijst van onderwerpen zo lang is, hebben we de frequentietabel opgenomen in de bijlage (tabel 3). 64 onderwerpen, waaronder *kinderbijslag*, *privatisering* en *het lot*, komen maar een keer voor. 27 onderwerpen komen twee, drie of vier keer voor. Dat zijn onderwerpen zoals *regering*, *links* en *Syriëconflict*. Daarnaast is er een onderwerp dat meer dan tien keer voorkomt. De Amerikaanse president Donald Trump vormt het onderwerp van 15 opiniestukken in ons corpus. Vooral naar het einde van de onderzochte periode toe was Trump een hot topic. Toen ging het in het nieuws zelf ook constant over hem. Ward Daenen gaf in het interview aan dat de onderwerpen die in opiniestukken aangekaart worden, afhangen van “wat zich eigenlijk echt in het mainstream nieuws manifesteert”. “Zoveel jaren geleden was het 541 dagen crisis in de Wetstraat. Toen kon je er moeilijk omheen dat er héél veel stukken verschenen over de politieke toestand. Die communautaire politieke toestand is vandaag helemaal weg en er zijn weer andere debatten die zich manifesteren.” Het onderwerp *Trump* is een goede illustratie van zo’n overheersend debat.

Met 92 verschillende onderwerpen op een totaal van 148 opiniestukken is er relatief veel variatie in de onderwerpen op de opiniepagina's van De Morgen. Toch is er ook een groot aantal onderwerpen dat terugkomt. Er zijn onderwerpen als *extreemlinks*, *multiculturalisme* en *feiten en waarheid* die blijven terugkomen doorheen de hele onderzochte periode en er zijn onderwerpen zoals “*doe normaal*” en *PISA-rapport* die een aantal dagen na elkaar de opiniepagina's vullen. Daenen zegt zelf dat het niet altijd haalbaar is om genoeg variatie te hebben (cfr. infra): “Sommige maanden of dagen zal je ook qua onderwerpen nog te weinig diversiteit tegenkomen dan misschien idealiter goed zou zijn. Dat merk je ook wel dat dat in golven gaat.”

Tabel 21 toont hoe vaak er bij een opiniestuk een al dan niet expliciete link is met het nieuws. Met expliciete link bedoelen we dat op de een of andere wijze in de krant gemarkeerd is dat een opiniestuk aansluit bij een nieuwsartikel; met impliciete link bedoelen we dat een opiniestuk aansluit bij een nieuwsartikel zonder dat dat expliciet aangegeven is (zie 3.3.2.1 voor meer uitleg). De opiniestukken blijken in twee derde van de gevallen (66,2%) aan te sluiten bij het nieuws. In een derde van de gevallen is de link zelfs expliciet (32,4%).

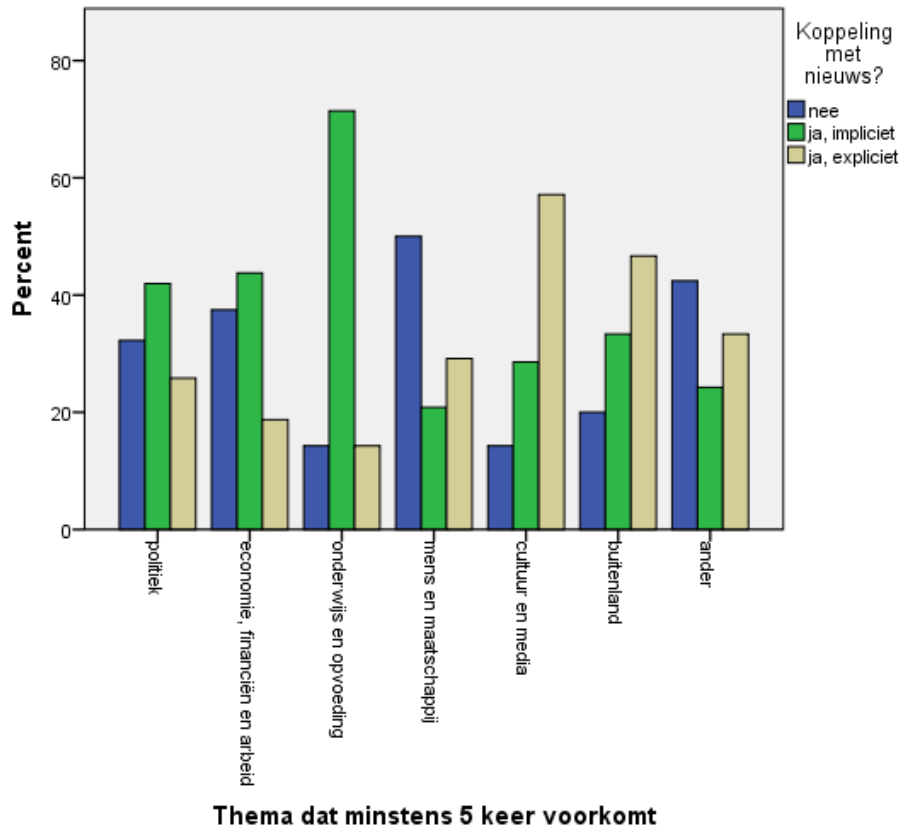
Tabel 21 Frequentietabel koppeling met nieuws (N = 148)

	Aantal	Percentage
Nee	50	33,8
Ja, impliciet	50	33,8
Ja, expliciet	48	32,4
Totaal	148	100,0

Een kruistabel van *koppeling met nieuws* met *onderwerp* zou aantonen welke onderwerpen het zijn die aansluiten bij het nieuws. Omdat er zoveel verschillende onderwerpen zijn, zou het echter moeilijk zijn daar patronen in te zien. Daarom hebben we gekruist met *thema* i.p.v. met *onderwerp* (zie figuur 8). De thema's die het vaakst expliciet gelinkt zijn met het nieuws in De Morgen zijn *cultuur en media* (57,1%) en *buitenland* (46,7%) en de thema's die het vaakst impliciet verbonden zijn met het nieuws zijn *onderwijs en opvoeding* (71,4%), *economie, financiën en arbeid* (43,8%) en *politiek* (41,9%). Het onderscheid tussen expliciet en impliciet blijkt uiteindelijk toch niet zo relevant. De thema's ten slotte die het vaakst losstaan van het nieuws in de krant zijn *mens en maatschappij* (50,0%), *ander* (42,4%) en *economie, financiën en arbeid* (37,5%). Onderwerpen als *multiculturalisme* of economische trends zijn niet altijd in het nieuws, maar zijn wel altijd actueel. Binnen *onderwijs en opvoeding* en *cultuur en media*

wordt amper een keer (14,3%) een nieuw onderwerp geïntroduceerd, maar dat zijn ook de twee thema's die het minst voorkomen in ons corpus. Doordat er te veel lage cellen zijn, levert de kruistabel geen geldig resultaat op.

Figuur 8 Koppeling met nieuws per thema opiniestuk (N = 148)

Dat twee derde van de opiniestukken aansluit bij het nieuws betekent dat toch een derde van de opiniestukken (33,8%) over een onderwerp gaat dat niet op de nieuwspagina's van De Morgen aanwezig is. Hoewel niet na te gaan is of het telkens effectief om een nieuw onderwerp gaat, suggereren die resultaten toch dat in de opiniestukken van De Morgen regelmatig nieuwe onderwerpen geïntroduceerd worden. Uit tabel 22 blijkt dat vaste columnisten (47,1%) veel vaker een onderwerp aankaarten dat niet rechtstreeks bij het nieuws aansluit dan gastauteurs (21,8%). De verklaring daarvoor is waarschijnlijk dat vaste columnisten heel vrij zijn in hun onderwerpkeuze, terwijl gastauteurs van De Morgen vaak de vraag krijgen om over een bepaald actueel onderwerp te schrijven (cfr.infra). Uit diezelfde tabel blijkt ook dat opiniestukken met een expliciete link naar een nieuwsartikel veel frequenter zijn bij gastauteurs (46,2%) dan bij vaste columnisten (17,1%). Een mogelijke verklaring daarvoor geven we in de volgende paragraaf. Die significante verschillen ($\chi^2 = 16,736$; $df = 2$; $p = 0,000$) tussen gastauteurs en vaste columnisten hangen namelijk samen met de locatie van de opiniestukken.

Tabel 22 Kruistabel verbondenheid auteur en koppeling met nieuws (N = 148)

		Auteur als vaste columnist verbonden aan De Morgen?		Totaal
		Nee	Ja	
Koppeling met nieuws?	Nee	17 21,8%	33 47,1%	50 33,8%
	Ja, impliciet	25 32,1%	25 35,7%	50 33,8%
	Ja, expliciet	36 46,2%	12 17,1%	48 32,4%
	Totaal	78 100,0%	70 100,0%	148 100,0%

In tabel 23 zien we dat opiniestukken die losstaan van het nieuws vaker in de aparte rubriek voor opiniestukken (38,8%) komen dan in de rubriek op pagina 2 (22,2%). Dat heeft er mee te maken dat stukken van vaste columnisten, die vaker nieuwe onderwerpen introduceren, ongeveer altijd in de aparte rubriek verschijnen. Opiniestukken die expliciet verwijzen naar een nieuwsartikel komen dan weer vaker in het begin van de krant (46,7%) te staan dan op het einde (26,2%). We verduidelikten in 4.1.3 al dat op pagina 2 meestal een stuk van een gastauteur komt. De reden waarom er in de eerste opinierubriek en dus ook bij gastauteurs vaak een expliciete link is, is waarschijnlijk de volgende: “Heel soms is dat enkel dat stukje dat autonoom staat, maar meestal probeer ik er toch naar te streven dat het onderwerp dat je op de 2 hebt staan ook verderop in de pagina’s redactioneel aan bod komt. En idealiter heeft die pagina 2 een andere onderwerpkeuze dan het standpunt. (Ward Daenen)” De verschillen in tabel 23 zijn significant ($\chi^2 = 6,735$; $df = 2$; $p = 0,034$).

Tabel 23 Kruistabel locatie opiniestuk en koppeling met nieuws (N = 148)

		Locatie van het opiniestuk		Totaal
		Begin krant	Aparte sectie	
Koppeling met nieuws?	Nee	10 22,2%	40 38,8%	50 33,8%
	Ja, impliciet	14 31,1%	36 35,0%	50 33,8%
	Ja, expliciet	21 46,7%	27 26,2%	48 32,4%
	Totaal	45 100,0%	103 100,0%	148 100,0%

Tot slot kijken we naar *link met opinie*. Die cijfers wijzen voor een stuk op hetzelfde als in de frequentietabel van de onderwerpen te zien was. In 60,1% van de opiniestukken is er geen link met een ander opiniestuk (zie tabel 24). Het grootste deel van de opiniestukken gaat dus over een onderwerp dat nog niet aan bod gekomen is een opiniestuk. 37,2% van de opiniestukken handelen over een onderwerp dat al het onderwerp was van een ander opiniestuk en 2,7% reageert direct op een ander opiniestuk. Aangezien het in twee maanden tijd slechts vier keer voorkomt dat iemand een opiniestuk schrijft als reactie op een ander opiniestuk, is er op de opiniepagina's van De Morgen zeker geen sprake van debat. Er worden eerder gewoon meningen naast elkaar geplaatst in plaats van auteurs effectief te laten discussiëren met elkaar. Volgens Daenen is dat resultaat te wijten aan de afbakening van ons corpus (cfr. infra). Om het debat in kaart te brengen moet je volgens hem De Morgen in zijn totaliteit bestuderen. “Door het feit dat je beperkt plaats hebt in print selecteer je en verwijst je naar online voort. [...] Onze politiek is effectief heel expliciet van debat te starten op print en je geeft die continuïteit online óf je pikt die ook op in de redactionele stukken.”

Tabel 24 Frequentietabel koppeling met opinie (N = 148)

	Aantal	Percentage
Nee	89	60,1
Ja, impliciet	55	37,2
Ja, expliciet	4	2,7
Totaal	148	100,0

4.2.3. Standpunt

We gingen ook telkens na wat het standpunt van het opiniestuk is. Tabel 25 toont dat opiniestukken in De Morgen vaker contra (45,3%) zijn dan pro (27,0%) of neutraal (27,7%). Daenen zegt zeker niet eerder voor een opiniestuk te kiezen omdat het tegen iets gericht is, maar het kan volgens hem wel zijn dat auteurs zich in opiniestukken nu eenmaal vaak tegen iets afzetten (cfr. infra): “Er wordt iets voorgesteld, het moet worden afgebrand. Die basisaanname? Ja, misschien, maar het is toch niet per definitie dat ik dat wil of moet honoreren of zo, nee.” De frequentie van de contraststandpunten zou dus gewoon een gevolg kunnen zijn van het concept opiniestuk.

Tabel 25 Frequentietabel standpunt opiniestuk (N = 148)

	Aantal	Percentage
Pro	40	27,0
Contra	67	45,3
Neutraal	41	27,7
Totaal	148	100,0

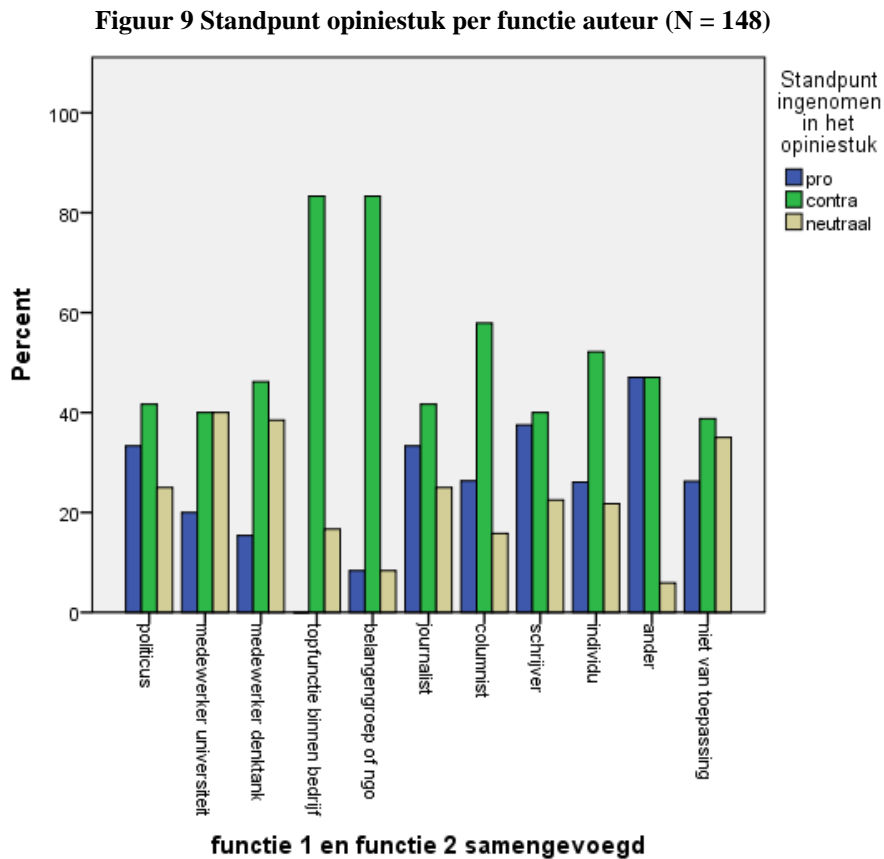
Uit tabel 26 blijkt dat pro- en contrastandpunten meer voorkomen bij gastauteurs (respectievelijk 33,3% en 47,4%) dan bij vaste columnisten (respectievelijk 20,0% en 42,9%). Neutrale opiniestukken daarentegen zijn frequenter bij vaste columnisten (37,1%) dan bij gastauteurs (19,2%). Het verband tussen *verbondenheid* en *standpunt* is significant ($\chi^2 = 6,876$; $df = 2$; $p = 0,032$). Wanneer we Daenen ernaar vragen zegt hij dat hij wel vermoedt dat gastauteurs minder vaak neutrale opiniestukken schrijven. Neutraliteit heeft volgens hem bovendien te maken met het karakter van de auteur (cfr. infra): “Ik denk niet dat je dat echt kunt schuiven op het beleid van opiniEPagina’s. Dat heeft misschien meer te maken met wie de columnisten zijn, wat ze representeren, waarover ze schrijven.”

Tabel 26 Kruistabel verbondenheid auteur en standpunt opiniestuk (N = 148)

		Auteur als vaste columnist verbonden aan De Morgen?		Totaal
		Nee	Ja	
Standpunt ingenomen in het opiniestuk	Pro	26 33,3%	14 20,0%	40 27,0%
	Contra	37 47,4%	30 42,9%	67 45,3%
	Neutraal	15 19,2%	26 37,1%	41 27,7%
	Totaal	78 100,0%	70 100,0%	148 100,0%

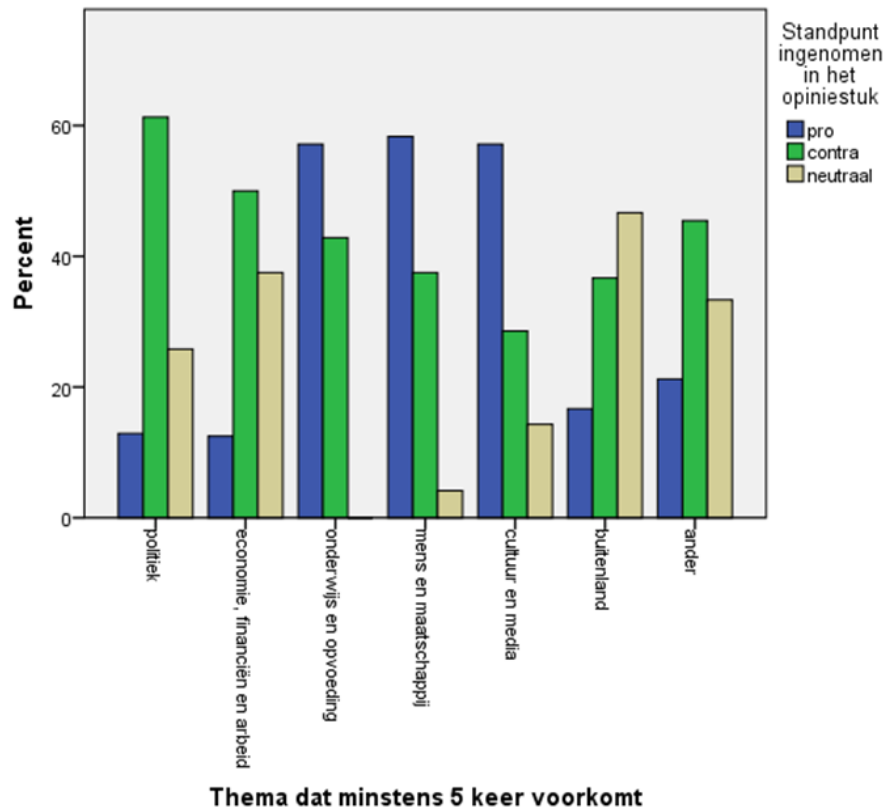
Als we dan kijken welke auteurs welke standpunten innemen, vinden we alleen een opvallend verschil voor de functie van de auteurs (zie figuur 9). Er zijn twee functies waarbij veel contra voorkomt en dat zijn *topfunctie binnen bedrijf* (83%) en *vertegenwoordiger van belangenvereniging of ngo* (83%). Dat zijn evenwel de twee minst voorkomende functies. Heel

veelzeggend zijn die resultaten dus waarschijnlijk niet. Er is ook een groot aantal lage cellen, waardoor we de significantie niet kunnen nagaan.

Zoals in figuur 10 zichtbaar is, verschilt welk standpunt ingenomen wordt ook per thema. Er zijn veel neutrale opiniestukken bij de thema's *economie*, *financiën en arbeid* (37,5%) en *buitenland* (46,7%), terwijl er bij de andere thema's helemaal niet zo veel zijn. Vaak zijn opiniestukken over die twee thema's ook meer algemene opiniestukken die een situatie analyseren. Bij de zachte thema's *onderwijs en opvoeding*, *mens en maatschappij* en *cultuur en media* is respectievelijk 57,1%, 58,3% en 57,1% van de opiniestukken pro, wat veel meer is dan bij de andere thema's. Blijkbaar houden de auteurs bij die thema's eerder een pleidooi voor iets of verdedigen ze iets. Bij de harde thema's *politiek* en *economie* zijn veel opiniestukken contra: 61,3% en 50,0%. Dat zijn ook belangrijke thema's in onze maatschappij waarbij nu eenmaal vaak kritiek kan gegeven worden op de situatie of aanpak. De te grote hoeveelheid lage cellen belet ons de significantie na te gaan.

Figuur 10 Standpunt opiniestuk per thema opiniestuk (N = 148)

4.2.4. Besluit

Een antwoord op deelvraag 2 kunnen we als volgt formuleren: in de opiniestukken van De Morgen komen vooral de thema's *politiek*, *buitenland* en *mens en maatschappij* aan bod, relatief veel verschillende onderwerpen en wat meer *contrast* standpunten dan *pro* of *neutraal*. Qua thema's is er niet veel variatie. Qua onderwerpen is er betrekkelijk veel variatie, behalve dat er een aantal onderwerpen zijn die gedurende bepaalde dagen of weken overheersen. In twee derde van de gevallen verscheen het onderwerp ook op de nieuwspagina's van De Morgen, maar ook nieuwe onderwerpen krijgen een plaats op de opiniepagina's. Er is regelmatig een impliciete link tussen opiniestukken, maar een expliciete link is er zelden. Op de opiniepagina's van De Morgen vindt dus geen echt debat plaats waarbij auteurs discussiëren over een onderwerp. Qua standpunten is *contra* is een stuk frequenter, maar al bij al is de verdeling behoorlijk evenwichtig. Om redenen die we in 2.2 al aanhaalden, kunnen we bij deze deelvraag niet vergelijken met vorig onderzoek.

4.3. Redactioneel beleid

Om deelvraag drie ‘*Wat is het redactioneel beleid van De Morgen wat betreft opiniepagina’s in het algemeen en opiniestukken in het bijzonder?*’ te beantwoorden, berusten we zo goed als volledig op het interview met Ward Daenen, de “coördinator van de opinie- en lezersrubriek bij De Morgen.” Daenen benadrukt zelf wel dat zijn job de samenstelling van de opinierubriek in print én online omvat. Meermaals onderstreept hij dat je die twee rubrieken samen moet zien om een juist en volledig beeld te krijgen van opinie bij De Morgen. Zo dekt hij zich ook een beetje in voor de mogelijke resultaten van deze masterproef.

Opinie heeft nu eenmaal een wezenlijke poot in print en een wezenlijke poot online. Dat betekent niet dat je eigenlijk nog echt, als je over de dagen kijkt en zelfs in sommige gevallen de weken, een overzicht kunt krijgen van de debatten zoals ze in De Morgen gevoerd worden door enkel naar papier te kijken.

De onlinepijler is volgens hem zo belangrijk omdat er in print slechts weinig ruimte is voor opinie. In de online opinierubriek kunnen een heel stuk meer opiniestukken verschijnen (die enkel toegankelijk zijn voor abonnees), wat het gebrek in print volgens Daenen compenseert. Daenen vindt ook dat er in de gedrukte krant genoeg ruimte moet zijn voor variatie. Daarom wordt het debat vaak online en soms ook redactioneel voortgezet:

Door het feit dat je beperkt plaats hebt in print selecteer je en verwijst je naar online voort. Het is geen wet van meden en perzen, maar in de praktijk komt het er in nogal wat gevallen op neer dat iets dat in de krant aangebracht is online verdergezet wordt. [...] We laten dat debat ook niet in het water vallen op papier, maar we gaan daar dan redactioneel mee aan de slag bijvoorbeeld. En dat gebeurt dan wel vaker.

4.3.1. Functie en belang

Volgens Daenen zijn de opiniepagina’s even belangrijk als de nieuwspagina’s: “Het is denk ik een essentieel onderdeel van De Morgen. Het heeft die plek ook op een aantal jaar voor een stuk veroverd. Je merkt ook dat de opinierubriek, zowel op papier als online, erg goed gelezen is.” Over de functie van de opiniepagina’s heeft Ward Daenen een duidelijk beeld: “Een botsing van ideeën lijkt mij een goeie samenvatting van zaken, met het oog op het verwerven van nieuwe, van betere inzichten.” Daarmee vertolkt hij duidelijk de visie van De Morgen, want in het manifest dat De Morgen op 21 april 2017 lanceert, lezen we: “Het is uit de botsing van ideeën dat vooruitgang voortkomt. Meer inzicht begint bij De Morgen.” Over de functie van

opiniestukken specifiek had Daenen niets te zeggen. Afgaande op de omschrijving van de functie van de opiniEPagina's valt de functie van de opiniestukken daarmee samen.

Daenen ziet de opiniEPagina's als een plaats voor debat. "Het zijn pagina's die openstaan voor andere meningen, voor meningen die zeker niet per definitie de onze zijn. Het is eigenlijk opgevat als een plek waar meningen kunnen en zelfs idealiter mogen botsen." Op de vraag of informeren ook een functie is, antwoordt hij:

Ik denk dat debat voeren, meningen laten botsen, nieuwe inzichten verwerven wel behelst dat je het publiek daarmee wil informeren, of confronteren in sommige gevallen. Ook een mening laten lezen die minder aan bod komt dan je misschien zou verwachten als lezer van De Morgen, misschien zelfs zou willen als lezer van De Morgen.

Op de vraag of de opiniEPagina's een waakhondfunctie hebben, antwoordt hij voorzichtig. Hij hoopt van wel, maar durft niet te beweren dat het effectief zo is.

De bedoeling van dat debat is inzicht en nuance bij te brengen. Daenen is daar duidelijk zeer idealistisch in.

Je wil de ideeën die onze lezers hebben, de ideeën die wij als makers van De Morgen hebben uitdagen, omkeren. Ik denk dat daar het debat mee is gebaat, maar ook uw eigen denken mee wordt uitgedaagd om het al of niet te amenderen. Zijn ideeën wel sterk genoeg dat ze ook met een afwijkende mening standhouden of moeten we ze bijspijkeren? Moeten we ze licht bijspijkeren, grondiger? In dat soort nuance ligt wel de hele uitdaging van de opiniEPagina.

Hij wil dat de lezer een breder spectrum van meningen krijgt: "We proberen een mening die vastgeschroefd zit op bepaalde wijze terug open te breken." Wel voelt hij zich geen bekeerder: "Elke lezer moet daar vooral mee doen wat hij of zij wil. Ik denk dat wij een diversiteit aan standpunten proberen te presenteren en hopelijk doet de lezer daar zijn voordeel mee."

4.3.2. Werkwijze

Zoals we ook in 3.4.1. aangaven, zijn bij De Morgen slechts twee personen verantwoordelijk voor de samenstelling van de opiniEPagina's. Omdat de tweede persoon slechts twee en een halve dag werkt, is Ward Daenen degene die coördineert. Zij zijn de enige twee die zich expliciet bezighouden met de selectie van opiniestukken (en lezersbrieven), maar dat betekent niet dat zij alleen beslissen. De samenstelling van de opiniEPagina's gebeurt in overleg met de

redactie en vooral met de hoofdredactie. Dat overleg begint op de redactievergadering 's morgens, maar loopt de hele dag door. Het maken van opiniepagina's is volgens Ward Daenen een kwestie van wisselwerking tussen verschillende personen.

Om tien uur is er een redactievergadering en daar worden ideeën uitgewisseld, ook over de opinierubriek. Ik doe mijn voorstellen. Vanuit de hoofdredactie of vanuit andere secties van de krant komen evengoed voorstellen. Daar ga ik altijd graag op in. Een krant maken is namelijk ook groepswerk. Het is een soort organisch proces waarbij je ook collectief beslissingen neemt.

Op de redactievergadering wordt met de hele redactie een agenda gezet. De redactie bepaalt m.a.w. waarop ze die dag als krant wil inzetten en dus ook waaraan ze op de opiniepagina's aandacht zou willen besteden. Dat kan om ideeën gaan voor opiniestukken die op zichzelf nieuwswaardig zijn, maar ook om ideeën voor opiniebijdragen die aansluiten bij de redactionele stukken "omdat wij denken dat het nieuws daarom vraagt dat je er duiding bij hebt". Voor die opiniestukken maakt Ward Daenen een lijst met een vijf- à tiental namen die in aanmerking komen om het stuk te schrijven en die belt hij vervolgens op. Daarnaast ontvangt De Morgen ook iedere dag ingezonden stukken. Het aantal kan variëren van vijf tot dertig. Daenen en zijn collega lezen zoveel mogelijk van die opiniestukken en kijken of die kunnen passen op de opiniepagina's. Iedere dag moet er een afweging gemaakt worden tussen eigen ideeën en ingezonden stukken. "Het komt er ook op aan een goed netwerk te hebben van mensen die ik kan vinden, actief, en omgekeerd, passief, die ons weten te vinden wanneer zij een urgent stuk in de pen hebben."

Auteurs die Daenen zelf om een opiniestuk vraagt, contacteert hij meestal meteen met een onderwerp. De opdracht kan heel breed geformuleerd zijn, maar ook zeer specifiek. Hij legt ook een lengte en een deadline op: tegen 's avonds moet het opiniestuk binnen zijn. Omdat het zo kort op de bal is, kan het moeilijk zijn een auteur te vinden: "Tijdsdruk is absoluut een probleem, want je grijpt mensen in de dag, als hun agenda al is gevuld en die agenda geraakt niet altijd voor iedereen leeggemaakt." Daenen geeft wel aan dat ze op verschillende snelheden werken.

Dat betekent dat je behoorlijk wat stukjes de dag nadien wilt hebben. Sommige stukken kun je meer op een weekbasis uitzetten. Dan heb je wel een paar dagen meer om een wat rijkere idee uit te werken. En dan is er het langetermijnwerk waarop je een beetje gaat nadenken welke ideeën echt verschil kunnen maken.

Naast de opiniestukken van gastauteurs is er ook nog wat Daenen noemt “het raamwerk waarop opinie draait”. Enerzijds bestaat dat raamwerk uit de vaste columnistenploeg van De Morgen – “de ploeg waar we vandaag ook een beetje trots op zijn”. Daenen en de hoofdredactie selecteren samen de ploeg van vaste columnisten. Vaste columnisten zijn bij De Morgen heel vrij: meestal kiezen ze hun onderwerp zelf. Soms vraagt Daenen hen of ze over een bepaald onderwerp willen schrijven, maar het staat hen vrij om te weigeren. Wel zijn er enkele algemene afspraken over lengte, deadline en diversiteit van onderwerpen. Anderzijds is er het raamwerk van de New York Times en andere kranten waarop De Morgen copyright heeft. Nu en dan neemt De Morgen opiniebijdragen uit een van die kranten over. Die vormen dus een soort van extra bron voor opiniestukken.

Het best case scenario waarvan de redactie ’s morgens vertrekt, wordt in de praktijk niet altijd gerealiseerd. Het kan op het einde van de dag gebeuren dat een stuk niet voldoet of dat iemand alsnog afzegt om een stuk in te sturen, waardoor de samenstellers een opiniestuk moeten selecteren dat niet aansluit op de opgestelde agenda. In zo’n geval kan een opiniestuk uit de New York Times ook wel ter vervanging dienen. Omgekeerd gaat het oorspronkelijke scenario de vuilbak in als er nieuw en belangrijker nieuws is of als er een beter opiniestuk komt. “We werken wel met mensen en als er echte afspraken staan proberen we die ook te honoreren, maar een krant is een vrij nerveuze bedoening. Wat het op het einde van de dag wordt, kun je niet altijd op voorhand in stenen tafelen beitelen.”

Nadat de opiniestukken geselecteerd en bewerkt zijn (cfr. infra), komt de afwerking. De auteurs kunnen zelf voorstellen doen voor een titel en een quote, maar Daenen is degene die ze vastlegt. Een goede titel zoeken vindt hij moeilijk, omdat het er volgens hem op aankomt een titel te vinden die “scherp is maar ook juist”. Over de titel overlegt hij wel met de auteur, “omdat de titel toch ook voor een stuk het gezicht bepaalt van je stuk”. Daarna komt het eindredactieproces: de opiniestukken worden nagelezen op taalfouten, er worden foto’s en foto-onderschriften bij de opiniestukken geplaatst en de opiniepagina’s worden opgemaakt.

4.3.3. Selectie

Toen we vroegen welke criteria hij hanteert bij de selectie van opiniestukken, haalde Daenen een op voorhand opgesteld lijstje boven. Een opiniestuk dat aan al die criteria voldoet is voor hem het ideale opiniestuk: “Dit is een lijstje waaraan niet alle opiniestukken zullen voldoen, maar ze voldoen liefst wel aan zo veel mogelijk van die criteria.” We hebben de criteria die hij noemt min of meer in volgorde van belang proberen te sorteren. Volgens Daenen bestaat er

namelijk een “hele set van criteria waaraan opiniestukken horen te voldoen”, maar zijn er ook een aantal criteria die niet verplicht zijn, maar wel een meerwaarde kunnen betekenen. Strikt is de volgorde evenwel niet.

- **Schrijfkwaliteit:** Daenen vindt het heel belangrijk dat een opiniestuk goed geschreven is. “We geloven op een krant dat alles helder moet worden verwoord, hoe complex een onderwerp ook is.”
- **Kwaliteit van argumentatie:** Een opiniestuk moet goed beargumenteerd zijn.
- **Intelligentie:** “Intelligent geformuleerd, opgebouwd, bedacht.”
- **Lengte:** Lengte stond niet op het lijstje van Daenen, maar wanneer we ernaar vroegen, zei hij dat het een belangrijk criterium is. Bij opiniestukken op aanvraag kan hij natuurlijk gewoon de lengte opleggen en bij ingezonden stukken kan er soms nog geknipt worden.
- **Tegendraadsheid:** “Daarmee bedoel ik: niet per definitie aansluitend bij wat Bart Eeckhout als standpunt die dag heeft geformuleerd. Ik zal eerder geneigd zijn om een stuk te publiceren dat daar iets of sterk van afwijkt of een radicaal ander perspectief zal tonen.” Het is merkbaar dat Daenen dat een belangrijk criterium vindt. Het sluit aan bij zijn idee van botsende meningen op de opiniepagina’s.
- **Nieuwheid:** “Een fris gedacht. Iets dat je niet vaak of misschien nog nooit gehoord hebt. Dat kan een nieuw standpunt zijn of een nieuw onderwerp.”
- **Nieuwswaardigheid:** Daenen noemt “nieuwswaardigheid” als criterium, maar vindt het moeilijk te definiëren. Het woord “spraakmakend” valt wel.
- **Humor:** “Als het kan, graag, maar niet iedereen kan het. Het strekt tot aanbeveling, maar het is zeker geen [verplichting]. Dat is geen dominant criterium.”
- **Persoonlijke ervaring:** “Dat kan een meerwaarde betekenen dat er ook vanuit de eigen ervaring van de auteur geput wordt om argumenten kracht bij te zetten of te verlevendigen. Dat kan heel mooi uitpakken.”

Enkele van die criteria zijn dezelfde als de selectiecriteria voor lezersbrieven die uit vorig onderzoek naar voren kwamen (zie 1.3.1): schrijfkwaliteit, kwaliteit van argumentatie, lengte en nieuwheid van de argumenten. Andere van die criteria voor lezersbrieven zijn dan weer niet van toepassing bij de selectie van opiniestukken in De Morgen: identificatie van de auteur,

relevantie (i.e. onderwerpen die aansluiten bij het nieuws), sociale status, entertainment (i.e. emotie en polemie). Over een aantal van die criteria hebben we het verder nog. Met fatsoen houdt Daenen ook wel rekening, maar niet zo bewust: “Waarschijnlijk op een manier wel ja. Er zullen zeker wel grenzen zijn. Het mag hard geformuleerd zijn, maar wel respectvol.”

Daenen voegt nog toe dat de auteur van een opiniestuk zeker niet bekend moet zijn: “Ik heb misschien eerder ook nog de neiging om, als je bekend bent, de lat een tikkeltje hoger te duwen.” De bovengenoemde set van criteria is niet door de hoofdredactie opgelegd. Er is geen richtlijn voor de selectie van opiniestukken, maar Daenen en de hoofdredactie zijn het er wel over eens dat een opiniestuk zoveel mogelijk van die kenmerken moet hebben. Objectieve criteria kan je het niet noemen, vindt hij, omdat je daar als redacteur altijd een inschatting moet van maken. Persoonlijke appreciatie speelt natuurlijk ook wel wat mee, “maar het is wel zo dat je toch wel veel argumenten hebt of zoveel mogelijk argumenten zoekt om dit stuk wel te brengen en een ander stuk niet te selecteren.”

Naast dat lijstje van criteria zijn er ook nog een aantal “nevencriteria”. Die nevencriteria zijn dat er variatie aan auteurs en aan onderwerpen moet zijn. Globaal gezien probeert hij daarin evenwicht na te streven, maar bij de selectie van een individueel opiniestuk zal het bijvoorbeeld niet meespelen of de auteur een man of vrouw is.

Er is een zekere onderschikking, want het gaat om een goed idee. Als aan alle nevencriteria ook voldaan is, dan is het helemaal mooi. [...] Ik vind dat de kracht van argumentatie belangrijk is en dat kan evengoed een student zijn die via een intelligent stuk een interessante opinie overbrengt als een professor met jaren staat van dienst.

Daenen vindt die evenwichten belangrijk, maar weet dat die er in de praktijk niet altijd zijn.

Er is natuurlijk veel dat in de dagelijkse werking van een krant niet wetenschappelijk is onderbouwd om dat soort diversiteit ook per definitie na te streven. Dat is het doel om die diversiteit te bereiken, maar bereik je die in de praktijk? Je streeft daarnaar ja. [...] Als je de opiniEPagina's gaat analyseren, zal je, vrees ik, meer mannen dan vrouwen tegenkomen; zal je nog te weinig kleur tegenkomen; zal je nog te weinig diversiteit tegenkomen.

En inderdaad, uit ons corpus blijkt dat er op veel vlakken een tekort is aan evenwicht.

Daenen probeert evenwicht te bereiken qua geslacht, etniciteit, strekking en functie van de auteurs, maar in 4.1 bleek al dat dat niet te best lukt. De zoektocht naar evenwicht van auteurs

gaat echter verder dan dat. Zoals in 4.1.3 al duidelijk werd, zoekt hij ook naar een evenwicht tussen gastauteurs en vaste columnisten. Daarin slaagt hij in ons corpus. Ook vindt hij het belangrijk dat de ploeg van vaste columnisten divers is: “Ja, we zoeken wel naar diversiteit. Een columnistenploeg die verschil kan maken, denk ik, in het voeren van de debatten, in het zetten van de toon.” Uit ons onderzoek blijkt dat daar nog heel veel verbetering mogelijk en nodig is. Ten slotte streeft hij ook naar een evenwicht tussen ingezonden stukken en aangevraagde stukken, wat we niet konden nagaan met onze inhoudsanalyse.

Ook op het vlak van onderwerpen (en thema's) wil Daenen variatie: “Ik vind dat er ruimte moet zijn voor variatie, voor nieuwe ideeën over verschillende soorten onderwerpen. We zijn een brede krant die breed geïnteresseerd is.” Hij zoekt bijvoorbeeld naar evenwicht tussen binnenland en buitenland en tussen zwaardere en lichtere onderwerpen. Daenen zegt dat het soms lukt om een diversiteit aan onderwerpen te brengen, maar soms ook niet, omdat in bepaalde periodes heel wat discussie naar een bepaald onderwerp uitgaat. Dat stelden we ook vast in ons corpus. Zoals ondertussen al uit de selectiecriteria bleek, zegt Daenen zeker ook nieuwe onderwerpen aan bod te laten. Dat kunnen auteurs zijn die zelf een nieuw onderwerp aanbrenge, maar hij gaat soms ook zelf op zoek naar nieuwe onderwerpen die hij dan voorlegt. Onze resultaten gaven aan dat in opiniestukken inderdaad wel regelmatig nieuwe onderwerpen geïntroduceerd worden.

Dat Daenen diversiteit aan standpunten voor ogen heeft, is al gebleken uit de bespreking van de functie. Voor de rest heeft hij niet veel eisen wat betreft het standpunt van een opiniestuk. Hij vindt niet dat een standpunt heel fel moet zijn: “Een zacht geformuleerd stuk kan even scherp zijn op een andere manier. Persoonlijk heb ik geen voorkeur voor polemisch.” Opiniestukken moeten voor hem zeker ook niet tegen iets gericht zijn, integendeel: “Ik vind het soms spannend om als iedereen zich al erg snel heeft uitgesproken tegen dit of dat voorstel, dat je dan juist als eerste de vraag stelt: is dat wel zo?” Hij is er ook niet echt mee bezig een evenwicht na te streven tussen pro- en contrastemmen. Volgens Daenen zit er wel altijd een standpunt in een opiniestuk. Als een opiniestuk neutraal overkomt, ligt dat volgens hem aan de schrijfstijl van de auteur.

Op het einde van de dag zullen er ooit wel stukken verschijnen die een vrij neutrale analyse zijn van de toestand zoals die nu is, sommige stukken die je bij een professor bijvoorbeeld bestelt. Ik vind dat niet per definitie onpubliceerbaar, zeker niet. Meestal is het toch op basis van een argumentatie geschreven, is er ook een denkrichting waartoe een opiniestuk leidt.

4.3.4. Bewerking

Opiniestukken worden bewerkt voor publicatie, maar dat gebeurt altijd in overleg met de auteur, zowel bij kleine veranderingen als bij grote veranderingen. De opinieverantwoordelijke belt de auteur om zijn stuk te bespreken en vervolgens herformuleert de auteur zelf of herformuleert de opinieverantwoordelijke. In het laatste geval legt de opinieverantwoordelijke het stuk voor publicatie nog eens ter fiattering voor aan de auteur. Bewerken doet Daenen met de bedoeling het opiniestuk te verduidelijken, zodat de auteur zijn boodschap juist brengt en zodat de lezer beter kan volgen. Bewerking kan heel oppervlakkig zijn, maar het kan soms ook wat drastischer: “Sommige mensen schrijven haast foutloos en argumenteren kraakhelder, maar anderen stel je wat meer vragen.” Het gaat er wel altijd om te verduidelijken wat er al staat. Nooit herformuleert Daenen iemands mening, want het blijft het opiniestuk van die auteur en niet het zijne.

Ingezonden opiniestukken worden ingekort als ze goed zijn, maar iets te lang. Verder kan het gaan om bewerking van de taal, zoals taalfouten verbeteren of passieve zinsconstructies actief maken. Het kan gaan om verduidelijkende toevoegingen, zoals de partij achter de naam van een politicus schrijven. Ook qua structuur zijn soms verbeteringen nodig: een andere volgorde of een andere opbouw van het stuk. Bewerking kan ook inhoudelijk zijn. Als hij bijvoorbeeld de stap tussen twee paragrafen te groot vindt, vraagt Daenen om een tussenstap te formuleren. Het gebeurt ook dat een basispunt dat de auteur wil maken tussen de lijnen geformuleerd is, waardoor het niet helemaal uit de verf komt. Hij ziet het dan als zijn opdracht om de inhoud die er in de knop in zit door een andere formulering helemaal naar buiten te brengen. Daenen wil telkens het meeste uit een opiniestuk halen.

Ook stukken van vaste columnisten bewerkt Daenen soms. Voor zover het nodig is, probeert hij de vaste columnisten te begeleiden. Hij is hun eerste kritische lezer en gaat na of alles helder is, of er eventueel nog wat verbetering mogelijk of noodzakelijk is. Hij heeft de indruk dat die kritische bemerkingen welwillend ontvangen worden.

4.3.5. Besluit

Er is bij De Morgen geen top-down beleid van de hoofdredactie voor de samenstelling van de opiniEPagina's. Chef opinie Ward Daenen en de hoofdredactie hebben veeleer een gedeelde visie op wat de opiniEPagina's zijn en hoe die samengesteld moeten worden. De twee personen die verantwoordelijk zijn voor de samenstelling van de opiniEPagina's hebben veel

verantwoordelijkheid, maar ze overleggen ook vaak met de rest van de redactie. Voor de selectie van opiniestukken zijn er bij De Morgen een aantal primaire criteria, zoals schrijfkwaliteit en nieuwheid. Daarnaast zijn er een aantal secundaire criteria die gelden voor de totaliteit aan opiniestukken: diversiteit van onderwerpen en diversiteit van auteurs. Wanneer opiniestukken verduidelijking nodig hebben, kunnen ze, na overleg, bewerkt worden. De functie van de opiniEPagina's van De Morgen zou er volgens Daenen in bestaan meningen te laten botsen met de bedoeling de lezers inzichten te verschaffen.

4.4. Discussie

In dit deel koppelen we terug naar de concepten die we in 1.2 behandeld hebben. We gaan na of die concepten te verenigen zijn met wat we te weten gekomen zijn over de samenstelling van de opiniEPagina's bij De Morgen.

Ook al heeft Daenen het niet expliciet gehad over de opiniërende functie van de media, we kunnen zeggen dat de opiniEPagina's van De Morgen die functie hebben. Ze informeren de lezers over andermans opinie over het politieke leven en verschaffen de lezer de mogelijkheid zelf zijn mening erover te delen in een opiniestuk.

Daenen heeft ook niet gezegd dat hij het ideaal van de deliberatieve democratie nastreeft. Toch komt het idee dat hij, en bij uitbreiding de hele redactie van De Morgen, van de opiniEPagina's heeft daarbij in de buurt. De opiniEPagina's zijn voor hem een plaats voor debat, een plaats waar meningen botsen. Dat is vergelijkbaar met het element van conversatie in de theorie van de deliberatieve democratie. Daenen streeft ook een evenwicht van en een variatie aan auteurs na. De idee dat allerlei verschillende auteurs aan bod moeten komen op de opiniEPagina's komt overeen met de vereiste van inclusiviteit in de theorie van de deliberatieve democratie. Het ideaal van de deliberatieve democratie en zijn eigen ideaal zijn alleszins niet bereikt, want aan beide elementen is niet voldaan. Op de opiniEPagina's van De Morgen is amper sprake van debat/conversatie, want slechts een paar opiniestukken vormen een reactie op een ander opiniestuk. We kunnen de opiniEPagina's ook niet inclusief noemen, want we concludeerden dat er absoluut niet genoeg diversiteit is bij de auteurs.

Over het feit of de opiniEPagina's van De Morgen bepalen hoeveel belang lezers aan een onderwerp hechten (i.e. hun agenda bepalen), kunnen wij geen uitspraken doen. We zijn in dit onderzoek namelijk niet nagegaan welk effect de opiniEPagina's van De Morgen op de lezers hebben. Wel hebben we de productiezijde onderzocht en op basis van dat onderzoek kunnen

we stellen dat de redactie van De Morgen de agenda van het debat bepaalt. De onderwerpen die op de opiniepagina's komen, zijn onderwerpen die de redactie belangrijk genoeg acht om op de opiniepagina's centraal te stellen.

Er is zeker sprake van gatekeeping bij de samenstelling van de opiniepagina's van De Morgen. De redactieleden die instaan voor de samenstelling beslissen op basis van een aantal criteria welke opiniestukken ze door hun gates laten. We kunnen zelfs zeggen dat ze meer zijn dan gatekeepers. Daenen en zijn collega bepalen namelijk welke ingezonden opiniestukken van welke auteurs op de opiniepagina's verschijnen én ze gaan zelf actief op zoek naar auteurs om over bepaalde onderwerpen te schrijven. Zij construeren en sturen met andere woorden het debat. Naast gatekeeping is dus ook de term *orkestratie* van toepassing op het proces van samenstelling van de opiniepagina's van De Morgen.

Conclusie

In deze masterproef trachtten we een antwoord te vinden op de vraag: *Hoe zijn/worden de opiniEPagina's van De Morgen samengesteld?* We onderzochten daarvoor het product van samenstelling en het proces van samenstelling. We gingen met andere woorden na welke auteurs en welke thema's, onderwerpen en standpunten aan bod komen op de opiniEPagina's van De Morgen en we zochten uit welk redactioneel beleid De Morgen heeft voor de samenstelling van de opiniEPagina's. We focusten daarbij specifiek op opiniestukken. Op die deelvragen zochten we antwoorden via een kwantitatieve inhoudsanalyse en een diepte-interview met de Chef Opinie van De Morgen, Ward Daenen. Eerst herhalen we nog eens de belangrijkste resultaten van ons onderzoek. Vervolgens wijzen we op de beperkingen van het onderzoek en doen we enkele suggesties voor vervolgonderzoek.

Uit het interview bleek dat er bij De Morgen geen top-down beleid is voor de samenstelling van de opiniEPagina's. Chef Opinie Ward Daenen en de hoofdredactie hebben eerder een gedeelde visie op de opiniEPagina's. De functie die Daenen aan de opiniEPagina's toeschrijft is de volgende: verschillende meningen laten botsen met de bedoeling de ideeën van de lezers uit te dagen en hen nieuwe inzichten bij te brengen.

Bij De Morgen zijn er slechts twee redactieleden bezig met de samenstelling van de opiniEPagina's, een voltijds en een halvtijds. Volgens Daenen overleggen ze wel regelmatig met de rest van de redactie en vooral met de hoofdredactie. Op de redactievergadering 's morgens bepaalt de redactie samen welke onderwerpen ze die dag op de opiniEPagina's van De Morgen zou willen zien. Daenen en zijn collega gaan dan op zoek naar auteurs om over die onderwerpen te schrijven. Daarnaast ontvangt De Morgen ook iedere dag ingezonden stukken. De samenstellers van de opiniEPagina's moeten dan ook telkens een afweging maken tussen de ideeën van de redactie en de ingezonden stukken.

Bovenop de gastauteurs zijn er bij De Morgen ook nog de vaste columnisten die op een afgesproken moment een opiniestuk inleveren over een onderwerp dat ze zelf kiezen. Opiniestukken van vaste columnisten verschijnen zo goed als altijd in de opinierubriek op het einde van de krant. Daenen zei dat de opinierubriek op pagina 2 van De Morgen voorbehouden is voor gastauteurs en hij heeft daar liefst ook een opiniestuk met een onderwerp dat verder in de krant nog aan bod komt. De Morgen neemt volgens Daenen ook weleens een opiniestuk over van een krant waarop ze copyright heeft, bijvoorbeeld de New York Times.

Uit het interview kwam ook naar voren dat binnengekomen opiniestukken voor publicatie nog bewerkt worden als dat nodig blijkt. Dat kan gaan van oppervlakkige bewerkingen van de taal tot meer ingrijpende bewerkingen van de inhoud. Daenen ziet het als zijn opdracht om het meeste uit elk opiniestuk te halen, maar hij vindt het wel belangrijk dat dat in overleg met de auteur gebeurt. Na de eventuele bewerking legt Daenen een titel en quote vast en tot slot volgt de eindredactie.

We gingen ook na welke criteria de opinieverantwoordelijken bij De Morgen hanteren voor de selectie van opiniestukken. De criteria die de Chef Opinie noemt, zijn: schrijfkwaliteit, kwaliteit van argumentatie, intelligentie, lengte, tegendraadsheid, nieuwheid, nieuwswaardigheid, humor, persoonlijke ervaring. Van die criteria zei Daenen dat ze niet door de hoofdredactie opgelegd zijn, maar dat hij en de hoofdredactie het er wel over eens zijn dat een opiniestuk aan zoveel mogelijk van die criteria hoort te voldoen. Naast dat lijstje zijn er voor Daenen bij de selectie van opiniestukken ook nog een aantal nevencriteria: variatie aan auteurs en variatie aan onderwerpen. Die criteria zijn secundair, omdat hij die variatie globaal gezien probeert na te streven, maar zich er niet laat door leiden bij de selectie van een individueel opiniestuk.

Hoewel hij die variatie op de opiniepagina's belangrijk vindt, zei Daenen te beseffen dat die niet altijd bereikt wordt. Uit onze kwantitatieve inhoudsanalyse kwam naar voren dat er inderdaad op veel vlakken een tekort aan diversiteit is op de opiniepagina's van De Morgen. We voerden die inhoudsanalyse uit op een corpus van twee maanden – december 2016 en januari 2017 – wat 148 opiniestukken opleverde. Alvorens we de resultaten van onze inhoudsanalyse samenvatten, willen we er kort op wijzen dat de identiteit en de interesses van de vaste columnisten de resultaten soms weleens in een bepaalde richting stuurden. We probeerden daar zoveel mogelijk rekening mee te houden bij de analyse van de resultaten.

Op het vlak van auteurs is het volgens ons onderzoek op de opiniepagina's van De Morgen alleszins niet goed gesteld met de variatie. De verschillende hypothesen die we daarover opstelden zijn allemaal bevestigd. Ten eerste stelden we inderdaad vast dat er aanzienlijk meer mannelijke (77%) dan vrouwelijke (23%) auteurs zijn. Ten tweede bevestigden onze resultaten dat auteurs van opiniestukken in De Morgen vaker tot de etnisch-culturele meerderheid (86,5%) dan tot de etnisch-culturele minderheid (13,5%) behoren. Het percentage auteurs met een minderheidsachtergrond was bij de mannen (8,8%) bovendien heel wat lager dan bij de vrouwen (29,4%). Ook de hypothese dat auteurs van opiniestukken vaker een hoge sociaaleconomische status hebben, is bevestigd. De functies die opgegeven waren, wezen er telkens op dat de auteur hoogopgeleid was.

Buiten de hypothesen kwamen nog enkele interessante resultaten boven in verband met de auteurs van opiniestukken. Zo bleken de auteurs op de opiniepagina's van De Morgen vaak dezelfde functies te hebben. Slechts 11,5% van de auteurs had een functie die niet in een van de negen door ons vastgelegde categorieën paste. De functies die het vaakst voorkwamen, waren *medewerker universiteit* (33,8%), *schrijver* (27%) en *politicus* (16,2%). Het bleek ook dat blanke mannen de categorieën *medewerker universiteit*, *medewerker denktank*, *topfunctie binnen bedrijf* en *columnist* domineren, terwijl de categorieën *ander* en *vertegenwoordiger van belangengroep en ngo* de enige zijn waar er een evenwicht is qua geslacht én qua etniciteit.

Over de strekking van de auteurs kunnen we geen grote conclusies formuleren, omdat het aantal resultaten daarvoor zeer beperkt was. Een resultaat dat wel het vermelden waard is, is dat politici van rechtse partijen (72%) op de opiniepagina's van de progressieve krant De Morgen een heel stuk frequenter waren dan politici van linkse partijen (20%). We linkten dat resultaat aan het criterium van tegendraadsheid. Daenen zei ook te zoeken naar een evenwicht tussen gastauteurs en vaste columnisten en in de periode die wij onderzochten, was dat evenwicht er ook in de praktijk: 52,7% gastauteurs en 47,3% vaste columnisten. Niet alleen bij de gastauteurs, maar ook bij de vaste columnisten hecht Daenen belang aan diversiteit. Uit ons onderzoek resulteerde echter dat de groep van vaste columnisten net zo min divers is als de groep van gastauteurs. Omdat het niet zo moeilijk is om diversiteit te brengen in een vaste ploeg, vinden wij dat de redactie van De Morgen wel wat meer moeite zou mogen doen om zo'n diverse ploeg samen te stellen.

Ook qua thema's vonden we een gebrek aan diversiteit op de opiniepagina's van De Morgen. Er waren een aantal thema's die constant terugkeerden: *politiek* (20,9%), *buitenland* (20,3%), *mens en maatschappij* (16,2%), *economie, financiën en arbeid* (10,8%), *onderwijs en opvoeding* (4,7%) en *cultuur en media* (4,7%). Alle andere mogelijke thema's namen samen maar 22,3% van het corpus in. We keken ook welke auteurs over welke thema's schrijven. Uit ons onderzoek resulteerde dat de thema's *politiek* en *economie, financiën en arbeid* vooral thema's zijn voor blanke mannen en dat over de thema's *onderwijs en opvoeding* en *mens en maatschappij* een meer diverse groep van auteurs aan het woord komt. We concludeerden ook dat harde thema's als *politiek* vaak behandeld worden door medewerkers aan de universiteit en zachte thema's als *cultuur en media* eerder door schrijvers.

Wat de onderwerpen betreft, vonden we relatief veel variatie. Op een totaal van 148 waren er 92 verschillende onderwerpen. Dat betekent ook dat 56 van de opiniestukken dus wel een onderwerp hadden dat al eens eerder het onderwerp van een opiniestuk vormde. Die resultaten

linkten we aan wat Daenen in het interview vertelde: in bepaalde periodes gaat heel wat discussie uit naar een bepaald onderwerp, waardoor de variatie aan onderwerpen in het gedrang komt. Daenen zei ook dat hij op de opiniepagina's zeker ruimte laat voor nieuwe onderwerpen. Onze resultaten bevestigden die bewering. 33,8% van de opiniestukken handelde namelijk over een onderwerp dat niet aansluit bij het nieuws in de krant. Het bleken vooral vaste columnisten te zijn die nieuwe onderwerpen introduceren: 47,1% tegenover 21,8% van de gastauteurs. Onze inhoudsanalyse toonde ook aan dat op de opiniepagina's van De Morgen maar zelden sprake is van debat. Amper vier opiniestukken reageerden expliciet op een ander opiniestuk over hetzelfde onderwerp.

We onderzochten tot slot ook welke standpunten de auteurs van opiniestukken innemen. Het resultaat was dat opiniestukken in De Morgen vaker *contra* (45,3%) zijn dan *pro* (27,0%) of *neutraal* (27,7%). De frequentie van contrastandpunten is geen gevolg van beleid, want dat is niet echt iets waar Daenen bewust mee bezig is. Neutrale opiniestukken troffen we vaker aan bij vaste columnisten (37,1%) dan bij gastauteurs (19,2%). Volgens Daenen zit er in elk opiniestuk wel een standpunt, maar hebben sommige schrijvers gewoon een vrij neutrale stijl.

Een eerste beperking van dit onderzoek is dat we ons voor de kwantitatieve inhoudsanalyse gelimiteerd hebben tot de duidelijk als zodanig gemarkeerde opiniepagina's in de papieren krant. Het is zeer goed mogelijk dat we, zoals Daenen aangeeft, door online niet op te nemen geen volledig beeld krijgen van de debatten in De Morgen. Het zou daarom interessant zijn dat een volgend onderzoek naar opinie in De Morgen de opinierubriek in print én online onderzoekt of misschien zelfs de krant in zijn totaliteit, want volgens Daenen zet De Morgen debatten vaak ook redactioneel verder. Dat we ons beperkt hebben tot de opiniepagina's in print betekent daarom niet dat dit onderzoek geen interessante informatie oplevert. Zoals we bij de afbakening in 3.3.1.1 al aangaven is het ook veelzeggend dat bepaalde opiniestukken wel de selectie van de papieren krant halen en andere niet. De opinieverantwoordelijken zijn gatekeepers die bepalen wat interessant genoeg is om in de gedrukte krant te verschijnen. Bovendien is het zeer waarschijnlijk dat veel abonnees van De Morgen nog altijd enkel print lezen, ook al komt online de laatste jaren op.

Een andere beperking is dat ons corpus maar twee maanden omvat. Daardoor waren de resultaten van onze inhoudsanalyse soms wat beperkt (zie de resultaten voor de strekking van de auteurs) en was de significantietoets meer dan eens niet geldig. Op zich was een corpus van twee maanden wel voldoende om voor het eerst in kaart te brengen hoe de opiniepagina's van De Morgen samengesteld zijn, want die periode is een sub-universum dat typisch is voor het

hele jaar (zie ook 3.3.1.2). Een volgend onderzoek zou hetzelfde kunnen onderzoeken als deze masterproef, maar dan met een groter corpus van bijvoorbeeld een volledig jaar. Zo kunnen de tendensen die in dit onderzoek aan het licht gebracht zijn geverifieerd worden en met meer gegevens gestaafd worden.

Bij de inhoudsanalyse is er ook een beperking op het niveau van de variabelen. De onderwerpen van de opiniestukken hebben we vrij breed omschreven, omdat een te specifieke omschrijving het zeer moeilijk zou maken om in kaart te brengen of opiniestukken over eenzelfde onderwerp handelen. Door die relatief brede omschrijving groepeerden we soms opiniestukken die wel in grote lijnen over hetzelfde handelden, maar niet over exact hetzelfde. De onderwerpen *Trump* en *multiculturalisme* zijn daar goede voorbeelden van. Die brede formulering maakte het wel onmogelijk om de standpunten over een specifiek onderwerp met elkaar te vergelijken. Het zou daarom misschien beter zijn om in toekomstig onderzoek twee variabelen op te nemen voor het onderwerp, een brede en een specifieke omschrijving.

Het zou ook interessant zijn om alle soorten opinieartikels op de opiniEPagina's van De Morgen in één onderzoek te bestuderen: opiniestukken, commentaren én lezersbrieven. Zo kan nog veel beter nagegaan worden welke thema's, onderwerpen en standpunten een plek krijgen op de opiniEPagina's van De Morgen. Het zou zo ook mogelijk zijn om de standpunten in de commentaren en in de opiniestukken (en lezersbrieven) te vergelijken, wat in vorige onderzoeken naar de samenstelling van opiniEPagina's ook gebeurde. Op die manier kan Daenens bewering gecontroleerd worden dat ze bij De Morgen opiniestukken zoeken die een ander standpunt presenteren dan het commentaar.

Ook een vergelijking tussen de opiniEPagina's van verschillende Vlaamse kranten is een mogelijkheid voor verder onderzoek. Dat kan zowel op het vlak van kwantitatieve inhoudsanalyse als op het vlak van interviews met samenstellers van opiniEPagina's. Voor het onderzoek naar de productiekant is het trouwens jammer dat wij ons moesten baseren op één interview. Misschien kan het in toekomstig onderzoek nuttig zijn om ook de hoofdredactie van de krant te bevragen over de samenstelling van de opiniEPagina's.

Referentielijst

- Alonso Belmonte, I. (2007). Newspaper editorials and comment articles: A "cinderella" genre? *RAEL: revista electrónica de lingüística aplicada* 1, 1-9.
- Anderson, R., Dardenne, R., & Killenberg, G. M. (1994). *The conversation of journalism: communication, community, and news*. New York, NY: Praeger.
- Ciofalo, A. (1998). Survey probes status of op-ed journalism and practices of op-ed editors. *Newspaper Research Journal*, 19(2), 18-30.
- Ciofalo, A., & Traverso K. (1994). Does the op-ed page have a chance to become a public forum? *Newspaper Research Journal*, 15(4), 51-63.
- Cohen, B. C. (1963). *The press and foreign policy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Cohen, J. (1997). Deliberation and democratic legitimacy. In J. Bohman & W. Rehg (Eds.), *Deliberative democracy: Essays on reason and politics* (pp. 67-93). Cambridge: MIT Press.
- Column. (2015). In *Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal* (15^e druk). Utrecht: Van Dale Uitgevers.
- Cowling, L., & Hamilton, C. (2011). Producing media debate: Journalistic practice and public discussion. *Ecquid Novi: African Journalism Studies*, 32(3), 45-60.
- Crawford, E. (2009). A new sort of democracy? The opinion pages in the Scottish daily quality press. *Journalism*, 10(4), 451-472.
- Dahlgren, P. (2001). The public sphere and the net: Structure, space and communication. In W. L. Bennett & R. M. Entman (Eds.), *Mediated politics: Communication in the future of democracy* (pp. 33-55). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahlgren, P. (2002). The public sphere as historical narrative. In D. McQuail (Ed.), *McQuail's reader in mass communication theory* (pp. 195-200). London: Sage.
- Day, A., & Golan, G. (2005). Source and content diversity in op-ed pages: Assessing editorial strategies in The New York Times and The Washington Post. *Journalism Studies*, 6(1), 61-71.
- De Bens, E., & Raeymaeckers, K. (2007). *Het verhaal van de Belgische dagbladers*

gisteren, vandaag en morgen (3^e druk). Leuven: LannooCampus.

- Devroe, I. (2007). *Gekleurd nieuws? De voorstelling van etnische minderheden in Vlaanderen: context, methodologische aspecten en onderzoeksresultaten*. Gent: Universiteit Gent.
- Firmstone, J. (2008). The editorial production process and editorial values as influences on the opinions of British press towards Europe. *Journalism Practice*, 2(2), 212-229.
- Fraser, N. (1999). Rethinking the public sphere: A contribution to the critique of actually existing democracy. In S. During (Ed.), *The cultural studies reader* (pp. 518-36). London: Routledge.
- Galtung, J., & Ruge, M. H. (1965). The structure of foreign news. The presentation of the Congo, Cuba and Cyprus crises in four Norwegian newspapers. *Journal of Peace Research*, 2(1), 64-91.
- Golan, G., & Munno, G. (2014). Few Latin American items appear on editorial pages. *Newspaper Research Journal*, 35(1), 20-35.
- Golan, G., & Wanta, W. (2004). Guest columns add diversity to NY Times' op-ed pages. *Newspaper Research journal*, 25 (2), 70-82.
- Gregory, L., & Hutchins, B. (2004). Everyday editorial practices and the public sphere: Analysing the letters to the editor page of a regional newspaper. *Media International Australia Incorporating Culture and Policy*, 112, 186-200.
- Habermas, J. (1989). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society* (T. Burger, & F. Lawrence, Trans.). Cambridge: Polity Press (original work published 1962).
- Habermas, J. (1995). *Moral consciousness and communicative action*. (C. Lenhardt, & S. W. Nichol森, Trans). Cambridge: Polity Press (original work published 1983).
- Harcup, T., & O'Neill, D. (2001). What is news? Galtung and Ruge revisited. *Journalism Studies*, 2(2), 261-280.
- Harcup, T., & O'Neill, D. (2016). What is news? News values revisited (again). *Journalism Studies*. DOI 10.1080/1461670X.2016.1150193

- Hill, D. B. (1981). Letter opinion on ERA: a test of the newspaper bias hypothesis. *Public Opinion Quarterly*, 45(3), 384-392.
- Hoffman, L. H., & Slater, M. D. (2007). Evaluating public discourse in newspaper opinion articles: Values-framing and integrative complexity in substance and health policy issues. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 84(1), 58-74.
- Howell, D. (2008, May 25). An op-ed need for diverse voices. *Washington Post*.
Geraadpleegd op <http://www.washingtonpost.com>
- Hynds, E. C. (1984). Editorials, opinion pages still have vital roles at most newspapers. *Journalism Quarterly*, 61(3), 634-639.
- Hynds, E. C. (1989). Editors expect editorial pages to remain vital in the year 2000. *Journalism Quarterly*, 66(2), 441-445.
- Hynds, E. C. (1991). Editorial page editors discuss use of letters. *Newspaper Research Journal*, 13(1), 124-136.
- Johannessen, M. R. (2015). Please like and share! A frame analysis of opinion articles in online news. *Lecture Notes in Computer Science 9249*, 15-26.
- Kingdon, J. W. (2003). *Agendas, alternatives, and public policies* (2nd ed.). New York, NY: Addison-Wesley.
- Laswell, H. (1984). The structure and function of mass communication in society. In L. Bryson (Ed.), *The communication of ideas* (pp. 37-51). New York, NY: Harper & Row.
- Maddalena, A., & Alonso Belmonte, I. (2011). Unveiling the writer–reader interaction in Peninsular Spanish and American English newspaper editorials: A cross linguistic study. *Journal of Pragmatics*, 43(3), 891-903.
- McCombs, M. (1997). Building consensus: The news media's agenda-setting roles. *Political Communication*, 14(4), 433-443.
- Mitman, T., Nikolaev, A., & Porpora, D. (2012). The critical moral voice on american newspaper opinion pages. *Communication, Culture & Critique* 5(3), 392-408.
- Page, B. (1996). *Who deliberates? Mass media in modern democracy*. Chicago, IL: Chicago University Press.
- Price, V. (1992). *Public Opinion*. Newbury Park: Sage.

- Raeymaeckers, K. (2005). Letters to the editor: A feedback opportunity turned into a marketing tool. *European Journal of Communication*, 20(2), 199-221.
- Shoemaker, P. J., & Reese, S. D. (1996). *Mediating the message: Theories of influences on mass media content*. New York, NY: Longman.
- Shoemaker, P. J., Eichholz, M., Kim, E., & Wrigley, B. (2001). Individual and routine forces in gatekeeping. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 78(2), 233-46.
- Sommer, B., & Maycroft, J. R. (2008). Influencing public policy: An analysis of published op-eds by academics. *Politics & Policy*, 36(4), 586-613.
- Torres da Silva, M. (2012). Newsroom practices and letters-to-the-editor. *Journalism Practice*, 6(2), 250-263.
- Vandenbergh, H., d'Haenens, L., & Van Gorp, B. (2013). Hoe divers is de Vlaamse pers? Leeftijd, gender en etniciteit in het Vlaamse krantennieuws. *Nieuwsmonitor* (15). Geraadpleegd op <http://www.steunpuntmedia.be>
- Van Dijk, T. A. (1995). *Opinion and ideologies in editorials*. Paper for the 4th International Symposium of Critical Discourse Analysis, Language, Social Life and Critical Thought. Athene.
- Van Leuven, S. (2013). *De publieke sfeer in tijden van commercialisering en digitalisering: een multimethodisch longitudinaal onderzoek van het bronnengebruik in de Vlaamse buitenlandberichtgeving*. Gent: Universiteit Gent.
- Wahl-Jorgensen, K. (1999). Letters to the editor. *Peace Review*, 11(1), 53-59.
- Wahl-Jorgensen, K. (2001). Letters to the editor as a forum for public deliberation: Modes of publicity and democratic debate. *Critical Studies In Media Communication*, 18(3), 303-320.
- Wahl-Jorgensen, K. (2002a). The normative-economic justification for public discourse: Letters to the editor as a 'wide open' forum. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 79(1), 121-33.
- Wahl-Jorgensen, K. (2002b). Understanding the conditions for public discourse: Four rules for selecting letters to the editor. *Journalism Studies*, 3(1), 69-81.

- Wahl-Jorgensen, K. (2002c). The construction of the public in letters to the editor: Deliberative democracy and the idiom of insanity. *Journalism*, 3(2), 183-204.
- Wahl-Jorgensen, K. (2004). Playground of the pundits or voice of the people? Comparing British and Danish opinion pages. *Journalism Studies*, 51(1), 59-70.
- Wahl-Jorgensen, K. (2007). *Journalists and the public: Newsroom culture, letters to the editor, and Democracy*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Wester, F., & van Selm, M. (2006). Inhoudsanalyse als systematisch-kwantificerende werkwijze. In F. Wester, K. Renckstorf & P. Scheepers (red.). *Onderzoekstypen in de communicatiewetenschap* (2de druk) (pp. 121-149). Alphen aan den Rijn: Kluwer.

Bijlagen

Bijlage 1: codeboek

Variabele	Label	Waarden
Identificatienummer	Identificatienummer	Geen
Datum	Datum (dd/mm/jjjj)	Geen
Weekdag	Dag van de week	1 = maandag 2 = dinsdag 3 = woensdag 4 = donderdag 5 = vrijdag 6 = zaterdag/zondag
Auteur	Naam van de auteur	Geen
Geslacht	Geslacht van de auteur	0 = man 1 = vrouw
Etniciteit	Etniciteit van de auteur	0 = etnisch-culturele meerderheid 1 = etnisch-culturele minderheid
Verbondenheid	Auteur als vaste columnist verbonden aan De Morgen?	0 = nee 1 = ja
Functie1	Eerste functie van de auteur	1 = politicus 2 = medewerker universiteit 3 = medewerker denktank 4 = topfunctie binnen bedrijf 5 = vertegenwoordiger van belangengroep of ngo 6 = journalist 7 = columnist 8 = schrijver 9 = individu 10 = ander
Functie2	Tweede functie van de auteur	1 = politicus 2 = medewerker universiteit 3 = medewerker denktank 4 = topfunctie binnen bedrijf 5 = vertegenwoordiger van belangengroep of ngo 6 = journalist 7 = columnist 8 = schrijver

		9 = individu 10 = ander 88 = niet van toepassing
Partij	Indien verbonden aan politieke partij: welke?	1 = CD&V 2 = N-VA 3 = Open Vld 4 = sp.a 5 = Groen 6 = PVDA 7 = Vlaams Belang 8 = ander 88 = niet van toepassing
Universiteit	Indien verbonden aan universiteit: welke?	1 = KU Leuven 2 = UGent 3 = VUB 4 = UHasselt 5 = UAntwerpen 6 = ander 88 = niet van toepassing
Denktank	Indien verbonden aan denktank: welke?	1 = Minerva 2 = Vrijdaggroep 3 = Egmont Instituut 4 = Itinera 5 = ander 88 = niet van toepassing
Nieuwsorganisatie	Indien journalist: verbonden aan De Morgen?	0 = nee 1 = ja 88 = niet van toepassing
Titel	Titel van het opiniestuk	Geen
Thema	Thema van het opiniestuk (breed)	1 = politiek 2 = economie, financiën en arbeid 3 = onderwijs en opvoeding 4 = mens en maatschappij 5 = cultuur en media 6 = natuur en milieu 7 = mobiliteit, verkeer en ruimtelijke ordening 8 = buitenland 9 = justitie en criminaliteit 10 = religie 11 = sociale zaken

		12 = conflict, oorlog en terrorisme 13 = wetenschap, techniek en technologie 14 = ander
Onderwerp	Onderwerp van het opiniestuk (specifiek)	Geen
Nieuwslink	Koppeling met nieuws?	0 = nee 1 = ja, impliciet 2 = ja, expliciet
Opinielink	Koppeling met opinie?	0 = nee 1 = ja, impliciet 2 = ja, expliciet
Standpunt	Standpunt ingenomen in het opiniestuk	1 = pro 2 = contra 3 = neutraal
Locatie	Locatie van het opiniestuk	0 = begin krant 1 = aparte sectie
Omvang	Omvang van het opiniestuk	1 = 1/4 ^{de} pagina 2 = 1/3 ^{de} pagina 3 = 1/2 ^{de} pagina 4 = 3/4 ^{de} pagina
Voorpagina	Verwijzing naar opiniestuk op voorpagina?	0 = nee 1 = ja

Bijlage 2: vragenlijst

1. Inleiding

- Wat is uw functie? Waarvoor bent u precies verantwoordelijk?
- Hoe bent u in uw functie terechtgekomen?

2. Algemeen

- Wat is/zijn de functie(s) van de opiniepagina's van De Morgen?
 - Heeft De Morgen daar een visie over?
 - Heeft u daar een visie over?
 - Mogelijke functies:
 - Een forum bieden voor publiek debat
 - Het publiek informeren over opinie (van de elite)
 - Het publiek opvoeden
 - Agenda zetten (gewicht geven aan iets, iets onder de aandacht brengen)
 - Controleren van de beleidsmakers (watchdogfunctie)
 - De publieke opinie beïnvloeden
 - Beleidsmakers beïnvloeden
 - De mening van het volk verwoorden
 - De mening van De Morgen verwoorden
 - Karakter geven aan De Morgen (profilering als kwaliteitskrant?)
 - Lezers aantrekken
 - ...
- Hoe belangrijk zijn de opiniepagina's van De Morgen (in verhouding tot de nieuwspagina's)?
- Wat is/zijn de functie(s) van de opiniestukken?
 - Heeft De Morgen daar een visie over?
 - Heeft u daar een visie over?
 - Mogelijke functies: cfr. supra
- Hoe belangrijk zijn de opiniestukken (in verhouding tot nieuwsartikels en andere soorten opinieartikels)?

- Heeft u enig idee of de opiniepagina's van de krant veel gelezen en gewaardeerd worden?
- Denkt u dat de opiniepagina's invloed hebben op de mening van het publiek en/of de mening van de beleidsmakers?

3. Verantwoordelijken en werkwijze

- Is er een apart team voor opinie?
- Hoeveel mensen werken er mee aan de samenstelling van de opiniepagina's?
- Welke functies hebben de verschillende mensen die meewerken aan de opiniepagina's? Is er een hiërarchie?
- Hoeveel mensen zijn verantwoordelijk voor de opiniestukken in het bijzonder?
- Is er overleg met de rest van de redactie over wat op de opiniepagina's komt?
- Wordt over opiniepagina's overlegd op de redactievergadering?
- Hoe begint u aan de samenstelling van de opiniepagina's?
- Welke stappen doorloopt u bij de samenstelling van de opiniepagina's?

4. Opiniestukken

4.1. Selectie

4.1.1. Gastauteurs

- Welke criteria hanteert u bij de selectie van opiniestukken door gastauteurs?

4.1.1.1. Auteur

- Selecteert u eerder ingezonden stukken of nodigt u eerder zelf auteurs uit om een stuk te schrijven?
- Hoeveel opiniestukken worden er per dag ongeveer ingezonden?
 - Hoeveel daarvan worden er gepubliceerd?
 - Zijn er auteurs die regelmatig opiniestukken inzenden?
- Houdt u bij de selectie rekening met bepaalde kenmerken van de auteur?
 - Geslacht

- Etniciteit
- Sociale status
- Expertise
- Strekking
- Heeft u/is er een voorkeur voor bepaalde (soorten) auteurs?
- Vermijdt u bepaalde (soorten) auteurs?
- Is er een auteursbestand waar u naar teruggrijpt?
- Zijn er auteurs die niet willen meewerken?
 - Zo ja, waarom niet?

4.1.1.2. Thema

- Houdt u bij de selectie rekening met het thema?
- Heeft u/is er een voorkeur voor bepaalde thema's?
 - Specifieke thema's
 - Hard nieuws
- Vermijdt u bepaalde thema's?

4.1.1.3. Onderwerp

- Houdt u bij de selectie rekening met het onderwerp?
- Heeft u/is er een voorkeur voor bepaalde soorten onderwerpen?
- Vermijdt u bepaalde onderwerpen?
- Heeft u/is er een voorkeur voor onderwerpen die al in het nieuws zijn (reactieve opiniestukken) of laat u de auteurs ook onderwerpen introduceren (opiniestukken die nieuws maken)?
- Laat u bewust sommige onderwerpen meerdere malen terugkomen of hangen de onderwerpen gewoon samen met het nieuws?
- Laat u bewust sommige opiniestukken op elkaar reageren? Creëert u met andere woorden bewust debat?

4.1.1.4. Standpunt

- Houdt u bij de selectie rekening met het ingenomen standpunt?
- Moet er een standpunt ingenomen worden? Zoekt u m.a.w. bewust polarisatie op?
- Is felheid van het standpunt een criterium?
- Is nieuwheid van het standpunt een criterium?

4.1.1.5. Andere

- Hanteert u bij ingezonden opiniestukken nog andere selectiecriteria? Welke?
 - Lengte
 - Stijl
 - Fatsoen (niet schofferen, geen racisme en xenofobie, enz.)
 - Schrijfkwaliteit
 - Kwaliteit van argumentatie
 - Andere
- Hoe verloopt de selectie wanneer u zelf auteurs uitnodigt?
 - Kiest u eerst een auteur of kiest u eerst een onderwerp waarvoor u dan een auteur zoekt met de juiste expertise of een auteur met een bepaald standpunt?
 - Hoe benadert u een mogelijke auteur?
 - Zijn die auteurs vrij of legt u bepaalde dingen op?
 - Thema
 - Onderwerp
 - Standpunt
 - Lengte
 - Stijl
 - Felheid van argumentatie
 - Schrijftijd
 - Andere
 - Gebeurt het dat geschreven stukken alsnog niet geselecteerd worden voor publicatie?
 - Zo ja, om welke reden?
- Krijgt u voorstellen van externen voor auteurs, onderwerpen of standpunten voor opiniestukken?

- Zo ja, houdt u daar rekening mee?

4.1.2. Vaste columnisten

- Hoe gebeurt de selectie van vaste columnisten?
 - Moeten ze aan bepaalde criteria voldoen?
 - Geslacht
 - Etniciteit
 - Sociale status
 - Expertise
 - Strekking
 - Schrijfkwaliteit
 - Karakter
 - Bekendheid
- Beslissen vaste columnisten zelf over de inhoud en de vorm van hun opiniestuk of zijn daar afspraken over?
 - Zijn er algemene afspraken?
 - Zijn er afspraken per opiniestuk?
 - Is dat voor alle columnisten hetzelfde?
 - Waarover zijn er afspraken?
 - Thema
 - Onderwerp
 - Standpunt
 - Lengte
 - Stijl
 - Felheid van argumentatie
 - Andere
- Hoe verloopt het contact met de vaste columnisten?
- Werkt u liever met vaste columnisten of met gastauteurs?

4.1.3. Diversiteit

- Streeft u naar diversiteit qua auteurs?
 - Geslacht
 - Etniciteit

- Sociale status
- Expertise
- Strekking
 - Politieke partijen
 - Universiteiten
 - Denktanken
- Verhouding tussen gastauteurs en vaste columnisten
- Streeft u naar diversiteit qua thema's en onderwerpen?
 - In een editie
 - In het algemeen
- Streeft u naar evenwicht van standpunten?
 - Laat u andere standpunten horen dan die van De Morgen of echoot u net het standpunt van de krant? Kiest u m.a.w. kant?
 - Streeft u ernaar meerdere standpunten te laten horen over een onderwerp (creëren van debat, cfr. supra)?
 - Streeft u in het algemeen naar afwisseling tussen pro- en contrastemmen?

4.2. Bewerking

- Worden de geschreven opiniestukken bewerkt voor publicatie?
 - Ingezonden opiniestukken
 - Opiniestukken op aanvraag
 - Opiniestukken van vaste columnisten
- Om welke reden(en) worden de geschreven opiniestukken bewerkt voor publicatie?
- Hoe ver gaat u in de bewerking? Bewerkt u enkel oppervlakkig of herschrijft u ook?
- Kort u de opiniestukken in?
- Bewerkt u de taal?
 - Taalfouten? Jargon? Stijl?
- Doet u een fact-check?
- Bewerkt u de inhoud?
 - Argumenten toevoegen of schrappen?

- Argumenten veranderen om ze scherper/flauwer te maken of om er een ander argument van te maken?
- Verandert u het standpunt soms?
- Verandert u de titel? Of kiest de redactie zelf de titel?
- Vraagt u (op voorhand) toestemming voor bewerking?
- Gebeurt bewerking in overleg?
- Legt u de bewerkte tekst opnieuw voor aan de auteur?

5. Extra

- Waar ligt de grens van wat wel/niet acceptabel is in een opiniestuk?
- Hoe bepaalt u welk opiniestuk in het begin van de krant (p. 2) komt te staan?
- Zijn er bepaalde soorten onderwerpen of auteurs die eerder op pagina 2 komen?
- Wanneer krijgt een opiniestuk een verwijzing op de voorpagina?
- Hoe bepaalt u welk opiniestuk hoeveel ruimte krijgt?
- Hoe bepaalt u welke opiniestukken in de krant komen en welke enkel online?
- Zijn de opiniestukken online even belangrijk als de opiniestukken in de gedrukte krant?
- Hoe gaat het in zijn werk wanneer er in De Morgen een opiniestuk verschijnt dat ook in een andere krant of magazine gepubliceerd wordt (“dit stuk verschijnt vandaag ook in ...”)?
- Kiest de redactie de foto en zijn bijschrift bij een opiniestuk of doet de auteur dat zelf?
- Kiest de redactie welke stukken tekst uitgelicht worden of doet de auteur dat zelf?
- Evalueert en verandert de eindredactie de opiniestukken en opiniepagina’s nog?
- Vergelijkt u de opiniepagina’s van De Morgen met die van andere kranten?

Bijlage 3: frequentietabellen

Tabel 1 Frequentietabel naam auteur, in volgorde van voorkomen (N = 148)

	Aantal	Percentage
Carl Devos	9	6,1
Hugo Camps	9	6,1
Mark Elchardus	9	6,1
Paul De Grauwe	8	5,4
Saskia de Coster	8	5,4
Joachim Pohlmann	5	3,4
Sammy Mahdi	5	3,4
Yasmien Naciri	5	3,4
Derk Jan Eppink	4	2,7
Matthias Somers	4	2,7
Kristof Calvo	3	2,0
Rogier De Langhe	2	1,4
Ross Douthat	2	1,4
Sander Loones	2	1,4
Sven Biscop	2	1,4
Wouter Beke	2	1,4
Wouter Duyck	2	1,4
Alain Gerlache	1	0,7
Arnout Brouwers	1	0,7
Bart Maddens	1	0,7
Bart Van Craeynest	1	0,7
Bert Wagendorp	1	0,7
Brieuc Van Damme	1	0,7
Caroline Ven	1	0,7
Chris Dusauchoit	1	0,7
Christophe Vekeman	1	0,7
Darya Safai	1	0,7
Dirk Rochtus	1	0,7
Els Consuegra	1	0,7
Emmanuel Stein	1	0,7

Eva Claessen	1	0,7
Fatma Taspinar	1	0,7
Fikry El Azzouzzi	1	0,7
Filip Canfyn	1	0,7
Filip Moons	1	0,7
Geert van Istendael	1	0,7
Guillaume Van der Stighelen	1	0,7
Gwendolyn Rutten	1	0,7
Hans Vandeweghe	1	0,7
Heleen Debruyne	1	0,7
Hilde Crevits	1	0,7
Hugo Matthysen	1	0,7
Ignace Van Doorselaere	1	0,7
Imke Hutse	1	0,7
Ish Ait Hamou	1	0,7
Jan Wouters	1	0,7
Jean Paul Van Bendegem	1	0,7
Jelte Wiersma	1	0,7
Jeroen Baert	1	0,7
Johan Leman	1	0,7
John McWhorter	1	0,7
Jonathan Holslag	1	0,7
Joris Van Cauter	1	0,7
Kader Abdolah	1	0,7
Kleis Jager	1	0,7
Koert Debeuf	1	0,7
Kristien Hemmerechts	1	0,7
Leen Vervaeke	1	0,7
Lia van Bekhoven	1	0,7
Liesbeth D'Hoker	1	0,7
Liesbeth Kennes	1	0,7
Lieven Buysse	1	0,7
Luc Huyse	1	0,7

Ludo Abicht	1	0,7
Marc Hooghe	1	0,7
Marc Michils	1	0,7
Meyrem Almaci	1	0,7
Myriam De Beuckelaer	1	0,7
Nathalie Le Blanc	1	0,7
Nathalie Van Raemdonck	1	0,7
Patrik Vankrunkelsven	1	0,7
Paul de Grauwe	1	0,7
Peter Decuypere	1	0,7
Peter Vanham	1	0,7
René van Munster	1	0,7
Rudi Laermans	1	0,7
Sonja De Becker	1	0,7
Stijn Ronsse	1	0,7
Sven De Cleyn	1	0,7
Tom Meeuws	1	0,7
Wendel Trio	1	0,7
Wim Soons	1	0,7
Yves Petry	1	0,7
Zuhail Demir	1	0,7
Totaal	148	100,0

Tabel 2 Vaste columnisten en hun kenmerken

	Geslacht	Etniciteit	Functies	Strekkingen	Publicatie moment
Wekelijks					
Hugo Camps	Man	Meerderheid	Columnist Schrijver	/	Donderdag
Saskia de Coster	Vrouw	Meerderheid	Schrijver	/	Woensdag
Paul De Grauwe	Man	Meerderheid	Medewerker universiteit	London School of Economics	Dinsdag
Carl Devos	Man	Meerderheid	Medewerker universiteit	UGent	Maandag

Mark Elchardus	Man	Meerderheid	Medewerker universiteit	VUB	Zaterdag
Tweewekelijks					
Kristof Calvo	Man	Meerderheid	Politicus	Groen	Vrijdag
Derk Jan Eppink	Man	Meerderheid	Medewerker denktank	London Policy Center	Donderdag
Yasmien Naciri	Vrouw	Minderheid	Vertegenwoordiger van belangengroep of ngo Ander	/	Dinsdag
Sammy Mahdi	Man	Minderheid	Politicus Individu	CD&V	Donderdag
Joachim Pohlmann	Man	Meerderheid	Politicus	NV-A	Vrijdag
Matthias Somers	Man	Meerderheid	Medewerker Denktank	Minerva	Dinsdag

Tabel 3 Frequentietabel onderwerp opiniestuk, in volgorde van voorkomen (N = 148)

	Aantal	Percentage
Trump	11	7,4
Multiculturalisme	5	3,4
"doe normaal"	4	2,7
De regering	3	2,0
ECB	3	2,0
Erdogan	3	2,0
Feiten en waarheid	3	2,0
Links	3	2,0
Merkel	3	2,0
PISA-rapport	3	2,0
Seksuele intimidatie en geweld	3	2,0
Syriëconflict	3	2,0
Aanslag Israël	2	1,4
Asiel- en migratiebeleid	2	1,4
Betonstop	2	1,4
Brexit	2	1,4

Extreemlinks	2	1,4
Hervorming secundair onderwijs	2	1,4
Inkomens- en vermogensongelijkheid	2	1,4
Klimaatverandering	2	1,4
NMBS-benoeming	2	1,4
Postpartijpolitiek	2	1,4
Publifin	2	1,4
Robotisering	2	1,4
Russische informatieoorlog	2	1,4
Trump, relatie tussen politici en media	2	1,4
Waardenoverdragers	2	1,4
2016: vergelijking met 1984	1	0,7
2016: verharding van de politiek	1	0,7
2016: vrouwenrechten	1	0,7
2017: de regering	1	0,7
2017: het economische jaar	1	0,7
2017: vooruitblik op de toekomstige maatschappij	1	0,7
Alleenwoners	1	0,7
Antwerpse mobiliteit	1	0,7
Arco-aandeelhouders	1	0,7
Asiel- en migatiebeleid	1	0,7
Beauty and the Beast	1	0,7
Belgisch cynisme	1	0,7
Coalities tussen Belgische en Nederlandse bedrijven	1	0,7
Criterium voor overscheidsschuld	1	0,7
Damiaanactie	1	0,7
Darts	1	0,7
De islam	1	0,7
De millennial	1	0,7

De rechtsstaat	1	0,7
De regering, de rechtsstaat	1	0,7
Europees voetbal	1	0,7
Europese defensie	1	0,7
Europese democratie	1	0,7
Dxtreemlinks, extreemrechts	1	0,7
Extreemrechts	1	0,7
Feminisme	1	0,7
Gemeenteraadsverkiezingen	1	0,7
Groei tewerkstelling	1	0,7
Hacken	1	0,7
Hang naar warmte	1	0,7
Hervorming lerarenloopbaan	1	0,7
Het lot	1	0,7
Hoop	1	0,7
Interprofessioneel Akkoord	1	0,7
Islamisme	1	0,7
Kerstcadeaus	1	0,7
Kinderbijslag	1	0,7
Luchtkwaliteit	1	0,7
Nachteconomie	1	0,7
Nieuwe VN-secretaris- generaal	1	0,7
Nieuwjaarsrecepties	1	0,7
Obama	1	0,7
Online medeleven	1	0,7
Overlijden Paul de Wispelaere	1	0,7
Persoonlijke herinnering	1	0,7
Planet Earth 2	1	0,7
Politieke banaliteit	1	0,7
Populisme	1	0,7
Presidentsverkiezingen Frankrijk	1	0,7

Privatisering	1	0,7
Protectionisme	1	0,7
PS	1	0,7
Racisme	1	0,7
Relatie tussen politici en media	1	0,7
Rentestijging	1	0,7
Socioloog Bauman	1	0,7
Spelling	1	0,7
Start-ups	1	0,7
Stigmatisering van gelovigen	1	0,7
Straf in moordzaak	1	0,7
Treinproblemen	1	0,7
Trump, Brexit	1	0,7
Trump, relatie tussen politici en media, waarheid en feiten	1	0,7
Twittergebruik politici	1	0,7
Uitwijzing Omran	1	0,7
Vaderschap- en ouderschapsverlof	1	0,7
Vluchtelingenopvang	1	0,7
Vrouwenrechten	1	0,7
Weerbaarheid van kinderen	1	0,7
World Economic Forum	1	0,7
Zelfverbetering	1	0,7
Totaal	148	100,0